

Cioran

Cartea amăgirilor

Î 94.158

HUMANITAS

I

EXTAZ MUZICAL — Simt cum îmi pierd materia, cum cad rezistențele fizice și cum mă topesc armoniile și ascensiunile unor melodii interioare. O senzație difuză, un sentiment inefabil mă reduc la o sumă nedeterminată de vibrații, de rezonanțe intime și de sonorități învăluitoare.

Tot ce am crezut în mine individuat, izolat într-o singurătate materială, fixat într-o consistență fizică și determinat într-o structură rigidă, pare a se fi rezolvat într-un ritm de o seducătoare fascinație și de o fluiditate insesizabilă. Cum aş putea prin cuvinte să descriu cum cresc melodiile, cum vibrează tot corpul, integrat într-o universalitate de vibrații, evoluînd în sinuozități atrăgătoare, cu farmec de irealitate aeriană? Am pierdut în momentele de muzicalizare interioară atracția înspre materialități grele, am pierdut substanța minerală, acea împietrire care mă lega de o fatalitate cosmică, pentru a mă avînta în spațiul cu miraje, fără a avea conștiința iluziei lor, și cu visuri, fără să mă doară irealitatea lor. Și nimeni nu va înțelege vraja irezistibilă a melodiilor interioare, nimeni nu va simți exaltarea și beatitudinea, dacă nu se va bucura de această irealitate, dacă nu va iubi visul mai mult decît o evidență. Starea muzicală nu este o iluzie, fiindcă nici o iluzie nu poate da o certitudine de o așa amploare, și nici o senzație organică — de absolut, de trăire incomparabilă, semnificativă prin sine și expresivă în esența sa. În aceste clipe cînd răsuni în spațiu și cînd spațiul răsună în tine, în aceste momente de torent sonor, de posesie integrală a lumii, nu pot să mă întreb decît pentru ce întregă această lume nu sînt eu? Nimeni n-a încercat cu intensitate, cu o nebună și cu o incomparabilă intensitate, sentimentul muzical al existenței, dacă n-a avut dorința

acestei absolute exclusivități, dacă n-a fost de un iremediabil imperialism metafizic, când ar dori spargerea oricăror granițe care separă lumea de eu. Starea muzicală asociază, în individ, egoismul absolut cu cea mai înaltă generozitate. Vrei să fii numai tu, dar nu pentru un orgoliu meschin, ci pentru o voință supremă de unitate, pentru spargerea barierelor individuației, nu în sensul de dispariție a individului, ci de dispariție a condițiilor limitative impuse de existența acestei lumi. Cine n-a avut senzația dispariției lumii, ca realitate limitativă, obiectivă și detașată, cine n-a avut senzația unei absorbiri a acestei lumi în elanurile lui muzicale, în trepidația și vibrația lui, acela nu va înțelege niciodată semnificația acelei trăiri în care totul se reduce la o universalitate sonoră, continuă, ascensională, cu evoluții spre înălțimi, într-un haos plăcut. Și ce este starea muzicală decît un haos plăcut, ale cărui ameteți sînt beatitudini și ale cărui undulații sînt încîntări?

Vreau să trăiesc numai pentru aceste clipe când simt toată existența o melodie, când toate rănilile ființei mele, toate înșingerările lăuntrice, toate lacrimile nevărsate și toate presimțirile de fericire pe care le-am avut sub ceruri de vară, cu eternități de azur, s-au adunat și s-au topit într-o convergență de sunete, într-un avînt melodios și într-o caldă și sonoră comuniune universală.

Mă încîntă și mă omoară de bucurie misterul muzical care zace în mine, care își aruncă reflexe în undulațiile melodioase, care mă destramă și îmi reduce substanța la ritm pur. Am pierdut substanțialitatea, acel ireductibil care-mi dădea proeminență și contur, care mă făcea să mă cutremur în fața lumii, simțindu-mă abandonat și părăsit, într-o singurătate de moarte, și am ajuns la o dulce și ritmică imaterialitate, când n-are nici un rost să-mi mai caut eul, fiindcă melodizarea mea, convertirea în melodie, în ritm pur m-a scos din relativitățile obișnuite ale vieții.

Voința mea cea mare, voința mea persistentă, intimă, consumatoare și epuizantă, ar fi să nu mă reîntorc niciodată din stările muzicale, să trăiesc exaltat, vrăjit și înnebunit într-o beție de melodii, într-o ebrietate de sonorități divine, să fiu

eu însumi o muzică de sfere, o explozie de vibrații, un cântec cosmic, o înălțare în spirale de rezonanțe. Cîntecele tristeții încetează a mai fi dureroase în această beție și lacrimile devin arzătoare ca în momentul supremelor revelații mistice. Cum de pot uita lacrimile interne ale acestor beatitudini? Ar trebui să mor, pentru a nu mai reveni niciodată la alte stări. În oceanul meu lăuntric picură tot atîtea lacrimi cîte vibrații mi-au imaterializat ființa. Dacă aș muri acum, aș fi omul cel mai fericit. Am suferit prea mult pentru a nu avea unele fericiri insuportabile. Și fericirea mea este atît de cutremurată, atît de năpădită de văpăi, străbătută de vîrtejuri, de seninătăți, de transparențe și de deznădejdi, încît, adunate toate în avînturi melodice, mă încîntă într-o beatitudine de o bestială intensitate și de o demonică unicitate. Nu poți trăi pînă în rădăcini sentimentul muzical al existenței, dacă nu poți suporta acest tremur inexprimabil, de o ciudată adîncime, nervos, încordat și paroxist. Să tremuri pînă acolo, pînă unde totul devine extaz. Și acea stare nu e muzicală dacă nu e extatică.

Extazul muzical este o revenire la identitate, la original, la rădăcinile primare ale existenței. În el rămîne numai ritmul pur al existenței, curentul imanent și organic al vieții. *Aud* viața. De aici încep toate revelațiile.

— Numai în muzică și în iubire există bucuria de a muri, străfulgerarea de voluptate cînd simți că mori deoarece nu mai poți suporta vibrațiile interne. Și te bucură gîndul unei morți subite, care te-ar scuti să mai supraviețuiești acelor momente. Bucuria de a muri, care n-are nici o legătură cu ideea și conștiința obsedantă a morții, se naște în marile experiențe de unicitate, cînd simți perfect cum acea stare nu se va mai reîntoarce niciodată. În muzică și-n iubire sînt numai senzații unice; cu toată ființa îți dai seama că ele nu se vor mai putea reîntoarce și regreți din tot sufletul viața de fiecare zi la care vei reveni după ele. Ce voluptate admirabilă este aceea care se naște la gîndul că ai putea muri în asemenea clipe, *că prin acest fapt n-ai pierdut clipa*. Căci este o pierdere infinit mai mare, în reîntoarcerea la existența zil-

nică după asemenea clipe, decît stingerea definitivă. Regretul de a nu muri în culmile stării muzicale și ale celei erotice ne învață cît avem de pierdut *trăind*. În momentul în care am concepe reversibilitatea stării muzicale și erotice, cînd ne-am pătrunde organic de ideea unei posibilități de retrăire și cînd unicitatea ne-ar părea o simplă iluzie, n-am mai putea vorbi de bucuria de a muri, ci am reveni la sentimentul imanenței morții în viață, care nu face din aceasta decît un drum spre moarte. Ar trebui să cultivăm stările unice, stările pe care nu le mai putem concepe și simți ca reversibile, pentru a ne găsi o moarte în voluptăți.

Muzica și iubirea nu pot învinge moartea, fiindcă este, în esența lor, tendința de apropiere de moarte, cu cît cîștigă în intensitate. Ele pot fi considerate ca arme împotriva morții numai în fazele minore. O muzică liniștită și o iubire calmă constituie mijloace de luptă împotriva ei. Nu există o înrudire între iubire și moarte, precum nu există nici o înrudire între muzică și moarte, ci relația între ele se stabilește printr-un *salt*; care poate să fie numai o *impresie*, dar care, interior, nu are mai puțin semnificația unui salt. Saltul erotic și saltul muzical în moarte! Întîiul te aruncă din cauza unei plenitudini insuportabile, iar al doilea din cauza unor vibrații totale, ce sfarmă rezistențele individuației. Faptul că s-au găsit oameni care să se sinucidă din cauza imposibilității de a mai suporta nebuniile iubirii reabilitează genul uman, precum îl reabilitează nebuniile pe care le încearcă omul în trăirea muzicală. Este un criminal acel ce nu înțelege și nu simte muzica, întocmai ca acel ce nu simte că ar putea face crime în astfel de momente.

Toate stările n-au valoare și nu exprimă o adîncime extraordinară decît întru cît duc la regretul de a nu muri. Sentimentul cel mai profund de viață l-ar atinge acela care, în fiecare moment, ar simți cum moare din cauza stărilor lui. Deși pentru toți moartea începe deodată cu viața, nu toți au sentimentul că mor în fiecare clipă.

Să realizezi încontinuu un salt muzical și un salt erotic în moarte! Sau acest salt să derive din singurătatea ta, care să fie singurătatea ființei, singurătatea ultimă. Cum de mai

pot exista *alte* singurătăți decît aceste singurătăți, și cum de mai pot exista alte tristeți decît aceste tristeți? Ce-ar fi bucuriile mele fără tristețile mele și ce-ar fi lacrimile mele fără tristețile și fără bucuriile mele? Și cîntul meu, ce-ar fi fără prăpăstiile mele și misiunea mea, fără deznădejdea mea?

— Blestemată fie clipa în care viața a început să ia o formă și să se individueze; căci de atunci a început singurătatea ființei și durerea de a fi numai tu, de a fi părăsit. Viața a voit să se afirme prin individuație; uneori a reușit, și atunci a ajuns la imperialism, iar alteori n-a reușit, și atunci a ajuns la singurătate, deși pentru o viziune mai adîncă imperialismul nu este decît o formă prin care ființa fuge de singurătate. Aduni, cucerești, cîștigi și lupti pentru a fugi de tine, pentru a-ți învinge întristarea de a nu exista, în mod real, decît tu însuși. Căci singurătatea este o probă pentru realitatea ființei tale, iar nu pentru realitatea vieții în genere. Sentimentul de singurătate crește cu atît mai mult cu cît crește sentimentul de irealitate a vieții. De cînd viața a vrut să fie mai mult decît simplă potențialitate și s-a actualizat în indivizi, de atunci s-a născut teama de unicitate și frica de a fi singur, iar dorința ființei individuale de a depăși acest blestemat proces nu exprimă decît fuga de singurătate, de singurătatea metafizică, în care te simți părăsit nu numai în cîteva elemente, ci organic și esențial, în natura ta. De aceea, singurătatea încetează a mai fi un atribut al ființei numai cînd această ființă încetează de a mai fi.

DESPRE FERICIREA DE A NU FI SFÎNT — O îndelungată durere nu te poate face decît imbecil sau sfînt. Pentru nimeni însă nu este o problemă elementul prim al alternativei, fiindcă nimeni nu se poate teme și nimeni nu se poate bucura de o eventuală imbecilizare, de o paralizare a tuturor simțurilor dintr-o prea mare durere. Nu te temi și nu te bucuri de o astfel de stare, deoarece știi că în ea fiind excluse luciditățile, o comparație cu stările anterioare nu e posibilă, precum nu e posibilă nici o înfiorare pentru destinul tău. Dar de cîte înfiorări nu e cuprins sufletul unui om la gîndul că

ar putea deveni sfânt și cîte temeri adînci nu-l năpădesc la presimțirea obscură a sfințeniei în care-l va arunca durerea? Nimeni nu vrea să moară în imbecilitate, precum nimeni nu vrea să trăiască în sfințenie. Dar cînd devii sfânt, fără să vrei îți faci din destin o misiune și dintr-o fatalitate un scop.

Presimțirile și treptele sfințeniei sînt groaznice, nu sfințenia în sine. Ele provoacă înfiorări inexplicabile, care sînt cu atît mai mari cu cît apar în tinerețe. Atunci te doare gîndul că viața se va opri în tine înainte de a muri, că ea se va opri în tine pe culmile supremelor lucidități, cînd vei vedea totul atît de clar, încît întunericul însuși va străluci pînă la orbire. Este atîta renunțare în sfințenie, încît tinerețea unui om, oricît ar fi de îndurerată, nu se poate împăca să trăiască fără surprizele plăcute ale mediocrității. Că vei ajunge la un moment dat cînd nu vei mai putea fi mediocru în nici un fel, într-o stare în care nu mai ai nici o legătură cu viața, nu poți avea decît regrete, și te chinuie gîndul că în starea de sfințenie nu vei mai avea nici *regretul* vieții pe care o ai pierdut și nici speranțe pentru a avea deznădejdi.

Teama de a deveni sfânt...

Cum să nu te temi de sfințenie, cînd din tine credeai să iasă numai foc, numai elanuri barbare și explozii, să crească visuri de exaltare nemărginită, iar în locul lor observi stagnări lăuntrice, opriri ale cursului vieții, care te impresionează cu semnificația lor solemnă. Căci există ceva solemn în aceste liniști vitale și în aceste încetări organice, simptome tulburătoare ale sfințeniei, stări înfiorătoare de presfințenie.

N-ai simțit cum în voi s-a oprit la un moment dat viața și nu v-a durut niciodată *tăcerea* vieții?

N-ai simțit cum instinctele se topesc și cum se retrag, ca într-un reflux definitiv? Și n-ai simțit în acest reflux singurătatea de a vă fi părăsit viața?

Sfințenia este acea stare în care omul continuă a trăi după ce viața s-a retras din el, ca o apă dintr-o mare. Și de aceea, sufletul unui sfânt seamănă unei mări părăsite, în care încape orice. Omului îi este dat să treacă de la bucuria de a auzi

viața la tristețea de a o simți oprindu-se. Este pus atunci în fața problemei de a trăi în existență alături sau dincolo de viață. Tragedia omului este de a nu putea trăi *în*, ci numai *dincoace* sau *dincolo*. De aceea, el nu poate vorbi decît de triumfuri și de înfrîngeri, de cîștiguri și de pierderi, și tot de aceea nu poate trăi *în* lume, ci se zbate zadarnic între rai și iad, între înălțări și între prăbușiri.

Sînt stări pe care nici măcar Dumnezeu nu le poate bănuî, deoarece stările cu adevărat mari nu se pot naște decît în imperfecție. Deznădejdea mă fac superior oricărei divinități. Este o plăcere să te gîndești că numai de la imperfecțiune se mai poate învăța ceva.

Trebuie să mă leg cu toate puterile de imperfecțiunea mea, de deznădejdea și de moartea mea.

Ce ziceți de acel om care nu vrea să aibă atîta înțelepciune încît să depășească suferința? Dar oare suferințele reale pot fi depășite? Mai poate exista o valoare din afară cu care ele să fie apreciate? În zadar se obiectează că suferința nu-și are o rădăcină ontologică și că nu poate fi înțeleasă ca aparținînd structurii existenței. Ce valoare poate avea această obiecție, în fața unor oameni a căror existență o definește suferința? Și după astfel de chinuri să devii *numai* sfînt! Să nu merite suferința o recompensă mai mare, recompensa de a muri? Totuși să ne bucurăm că în lumea aceea cel puțin moartea nu e aproximativă.

Teama de a deveni sfînt sau regretul de a nu muri.

ASUPRA CELUI MAI MARE REGRET — ...asupra regretului de a nu se fi realizat viața *pură* în mine, de a se infecta de valori, de conștiință, de spirit și de idei; de a fi fost chinuită de regrete, deznădejdi, obsesii și torturi; de a se fi simțit murind cu fiecare pas al ei, cu fiecare ritm și cu fiecare moment; de a fi fost torturată în fiecare clipă de frica de neant, de gîndul nimicniciei și de teama de a exista.

Regretul de a nu fi viața pură, adică regretul de a nu fi viața din mine un cîntec, un elan și o vibrație, de a nu fi o aspirație pură pînă la iluzie și caldă pînă la mîngîiere, de a nu fi o beatitudine, un extaz, o moarte de lumină.

Aș fi vrut ca viața să circule în mine cu o plenitudine insuportabilă, cu evoluțiile ei anonime de dinaintea individuației, cu dorințele exclusive ale vieții de a fi numai ea și cu dorința vieții de a fi paralelă morții. O astfel de viață să fi palpitat în mine, încât ascensiunea ei să fi fost o iradiere, o explozie de raze și o nebunie de vibrații. Totul să se fi integrat în acest triumf al ființei și totul să nu fi fost decît o muzică, o orgie sonoră, atrăgătoare și încîntătoare pînă la a fi insuportabilă. Să fi fost iresponsabil de viața care curge în mine, și prin mine să fi vorbit viața.

— Nu există un mijloc mai eficace de a suporta durerea ca bătaia și autotortura. Te subminează durerea, te prăbușește și te scufundă? Lovește-te, pămăluiește-te, biciuiește-te pînă la dureri mari și îngrozitoare. În acest fel n-o vei înfrînge, dar o vei suporta și vei scoate din ea înfinit mai mult decît dintr-o acceptare mediocră. Pune-ți carnea la bătaie, arde-o să iasă foc din ea, încordează-ți nervii și-ți strînge pumnii ca pentru a dărîma totul, ca pentru a cuprinde soarele și a alunga stelele. Sîngele să te străbată în curenți calzi, năpraznici și arzători, să te fure viziuni roșii și să te amețească un nimb de raze răsărit din tremurul cărnii, al nervilor și al singelui. Să ardă tot în tine, pentru ca să nu devii blînd și căldicel din cauza durerii. Încă n-a venit timpul în care bătaile, autotorturile și chinurile proprii să fi dat tot ceea ce ele pot da, deoarece oamenii încă nu cunosc metoda prin care din suferință se poate scoate foc.

Cînd simți cum suferința te domină și ți se insinuează în toată ființa ca pentru a te paraliza, cum crește în tine și-ți oprește viața în loc, utilizează tot ce ai, pentru a arde totul în tine, pentru a-ți dinamiza organismul, pentru a-l înnebuni în exaltare și a-l ameți în viziuni fascinatoire. Cu unghiile în carne și cu biciul pe tine; cu fața schimonosită ca pentru a plesni, cu ochii încruntați ca-ntr-un moment de groază, cu priviri rătăcite, roșu și palid, încearcă să oprești procesul de prăbușire, să eviți înecul moral și paralizarea organică. Excită toate organele, îmbată-le în dureri noi și învinge atracția spre întuneric din suferință, cu suferințe și

mai mari. Un bici poate să scoată dintr-o moarte mai multă viață decît nu știu cîte voluptăți. Lovește în carne pînă va începe să vibreze. Fii sigur că după aceasta vei avea mai puține regrete și mai puține deznădejdi.

Nu uita să te încordezi pînă la ultima intensitate. Căci numai așa durerea nu te va lichida înainte de vreme. Încordarea să fie atît de mare, încît să ți se încleșteze fălcile, să ți se fixeze limba, să ți se adune creierul pînă acolo, încît să nu știi dacă ceea ce faci este tăcere sau urlet. Durerea nu poate fi învinsă decît prin noi dureri. Ceea ce înseamnă că niciodată o mare durere nu poate fi depășită în mod real și efectiv, ci o putem numai integra sau stratifica în ființa noastră.

Să scoți din tine prin bătaii: fulgere, fum și praf, și urile, deznădejdlile, tristețile să răsară din tine ca fulgerele, ca fumul și ca praful.

Unii au făcut aceasta pentru împărăția cerurilor și pentru a evita un infern; alții o fac numai pentru a nu-i înghiți acest infern și, în fine, o altă categorie numai pentru a nu-i înghiți infernul lor propriu.

O astfel de biciuire se deosebește esențial de autoflagelările ascetice. Ascetul se biciuiește pentru a scăpa de tentațiile vieții; iar noi, ca să scăpăm de tentațiile morții. Unii o fac pentru renunțare; alții, împotriva renunțării. Nu mi se pare nici eroic și nici dramatic să lupți ca să înfrîngi viața din tine, să omori instinctele ca să clădești spiritul pe aceste ruine. Autotortura ca o luptă împotriva vieții este ceva criminal; de aici caracterul inuman al oricărei asceze. Dar să te torturezi, să te biciuiești și să însîngerezi pentru a învinge o boală și a stăpîni o durere înseamnă a te sfîșia pentru a trăi. Și toate sfîșierile organice n-au valoare, decît dacă prin ele ai reușit să amîni moartea. Celor care suferă nu le mai rămîne decît ofensiva împotriva lor. Voi toți, care suferiți, nu mai așteptați mîngîieri, fiindcă nici nu vin și nici nu v-ar ajuta; nu mai așteptați vindecări, iluzii și speranțe; nu așteptați nici moartea, fiindcă ea vine totdeauna prea tîrziu la oamenii care suferă, ci sfîșiați-vă, torturați-vă, loviți în carne pînă la sînge, pentru ca putregaiul din voi să devină flacăra,

iar carnea să vibreze ca nervii și totul, ca-ntr-o halucinație, să devină un incendiu total al ființei, să ardeți, fraților, pînă cînd durerile se vor stinge în voi asemenea scînteilor!

Nu se poate atenua și nici nu se poate înfrînge suferința prin concentrare intelectuală. Cum o să te poți concentra asupra unei probleme impersonale, cînd suferința te cheamă în fiecare clipă la actualitatea ta personală, la existența ta concretă și individuală? Nu există o salvare prin gînd. Și nu există, și din motivul că îți pare inutil să te gîndești la orice altceva decît la suferința ta, pe care gîndul numai ți-o adîncește, ajungînd la *esența* suferinței. Aceia care susțin că s-au eliberat de chinuri prin preocupări obiective n-au cunoscut durerea adevărată, ci numai niște trecătoare neliniști spirituale, care n-au avut nici o adîncime și nici o bază organică. Toate incertitudinile legate de vîrstă, care dau individului o senzație de neliniște provizorie, n-au nici o valoare. Totul este să ai sentimentul ireparabilului în *esența* și pe întreaga sferă a vieții tale. — Gîndul limpezește alte gînduri, dar nu limpezește suferințele. Căci pentru aceasta nu există explicații; sau dacă există, ele nu dovedesc nimic și nu le fac cu nimic mai suportabile. Filozofia este expresia neliniștii oamenilor impersonali. De aceea ea oferă atît de puțin pentru înțelegerea trăirilor totale, dramatice și ultime. Pentru cei care, fără să vrea, au depășit viața, filozofia e prea puțin. Nici un gînd n-a suprimat o durere și nici o idee n-a alungat frica de moarte. De aceea, lasă gîndurile și începe teroarea împotriva ta însuși, cu furie și cu o exaltare disperată. Căci ideile n-au salvat și nici n-au prăbușit pe nimeni. Din centrul ființei tale, din zona din care ești iresponsabil, fiindcă e prea adîncă, izbucnește într-o explozie feroce, scoate atîta energie din întunericul tău încît să nu mai rămînă decît lumină. Și în demonia aceasta, să se nască în tine mîndria de-a nu mai avea idei, ci numai clocot, obsesii și nebunie. Să fii atît de frenetic, încît vorbele tale să ardă, și expresiile tale să fie atît de limpezi, încît să semene transparenței arzătoare a lacrimilor. Aruncă peste neliniștea ta teroarea ta și fă ca în acest fel totul să tremure într-un apocalips intern, zguduitoare și dramatic. Aducîndu-ți întreg or-

ganismul la un nivel atît de ridicat și la o vibrație atît de mare, ritmul intens și accelerat înghite durerea în încordările lui, o topește și o integrează în evoluțiile lui, astfel că o mare nebulă ne scapă temporar de o mare durere.

Lumea nu s-a convins nici acum că nu există decît metode brutale de luptă împotriva durerii, că în acest domeniu este necesar un radicalism dus pînă la bestialitate. Dar oare suferința nu este un fapt bestial? Suferințele sînt inadmisibile, și cu toate acestea sînt legate de viață mai mult decît bucuriile. Cine are regretul unei purități vitale nu poate să nu se sperie de aceste pete care sînt suferințele și care se întind pe sfera vieții pentru a o întuneca.

— Oare după mine mai are rost să mai sufere cineva? Mai pot exista neliniști după neliniștile mele și dureri după durerile mele? Sînt oameni născuți pentru a suporta durerile celor care nu suferă. Demonii vieții toarnă în ei toate otrăvurile pe care ceilalți nu le cunosc, toate suferințele pe care ceilalți nu le-au încercat și toate disperările pe care ceilalți nu le-au bănuț. Dacă ar putea aceștia, printr-un miracol, să distribuie otrăvurile, durerile și disperările lor, ar fi destul ca să facă insuportabilă existența celorlalți oameni. Căci oamenii nu cunosc decît durerile aproximative, durerile din afară, care sînt inexistente pe lîngă durerile legate de individuație, de structura existenței întru cît aceasta este individuală. Numai acele dureri sînt fecunde și durabile, care izvorăsc din centrul existenței tale, care iradiază într-o existență și cresc imanent în esența acestei existențe. Sînt dureri care ar trebui să oprească istoria în loc, precum sînt oameni după care istoria nu mai are absolut nici un sens. Și mă întreb: existența mea nu face inutilă existența mai departe a acestei lumi?

Nu trebuie să ne doară vremelnicia lucrurilor pămîntești sau inexistența lucrurilor cerești. Că totul este supus pieirii, că toate sînt deșarte și trecătoare, că totul n-are absolut nici o valoare și nici o consistență, poți avea numai regrete... Dar nu poți avea numai regrete cînd te gîndești cum, într-o existență atît de redusă în timp și atît de limitată în spațiu, pot

încăpea atîtea dureri, se pot consuma atîtea tragedii și se pot naște atîtea disperări. Dacă existența individuală este disparentă pînă la iluzie, pentru ce atunci atîtea tristeți, atîtea renunțări și atîtea lacrimi? În fața acestei nedumeriri crescute pînă la deznădejde, ești silit să accepți iraționalitatea vieții fără să poți gîndi mai departe. Și nici n-are rost să gîndești mai departe, fiindcă nu există nici o explicație. Totul este atît de inexplicabil, încît mă doare inutilitatea ideilor. Nimicnicia acestei lumi, în care durerea se afirmă ca realitate, transformă negativitatea în lege. Cu cît existența lumii pare mai iluzorie, cu atît devine mai reală suferința ca o compensație. Nu există scăpare de suferință atît cît trăiești; dar moartea nu e o soluție, deoarece ea, rezolvînd totul, nu rezolvă totuși nimic. Nu se poate găsi lumii nici o explicare și nici o justificare. Vremelnicia, nimicnicia și zădărnicia ei să ne doară cel mai puțin, precum tot așa de puțin să ne doară că viața ne este dată ca să murim. Dar să ne doară faptul că într-o astfel de viață trebuie să *știm*, în fiecare clipă, că vom muri. Cînd n-ai avea conștiința morții, viața, dacă n-ar fi un deliciu, în nici un caz n-ar fi o povară. Și orice viață infectată de teama de moarte este o povară. Îți dai atunci seama și te îngrozești că într-o existență, atît de redusă în timp și atît de limitată în spațiu, pot să încapă temeri atît de adînci și atît de periculoase. De ce omului i s-a dat viața ca să se teamă de moarte și de ce viața este atît de impură în om? De ce trăim ca să știm că murim?

Văd în om un *tremur al individuației*: nesiguranța și teama vieții rămase singură prin individualizare, o nesiguranță și o teamă a vieții care s-a însingurat de atîtea ori realizîndu-se în indivizi.

— Ce mare e bucuria de a fi învins pentru o clipă tristețea, de a mă simți gol pînă la imaterialitate, dar nu de un gol amețitor și halucinant, ci de un gol ce mă înalță, ce mă avîntă și care mă face atît de ușor, pe cît de greu m-au făcut tristețile.

Trebuie stabilite metodele unei noi asceze, care să nu ne zboare spre Dumnezeu, ci spre propriile înălțimi de care

ne-au îndepărtat adîncimile tristeţilor noastre. Este absurd să renunţi la mîncare; dar este tot atît de absurd să elimini experienţa temporală a foamei, cu voluptăţile şi imaterialităţile ei. Ca în extazul muzical, te apucă o emoţie a înălţimilor, o bucurie de a nu mai exista decît avîntul şi exaltarea ta. Dar pe cînd în extazul muzical o plenitudine internă creşte ca un flux lăuntric, în foame un gol te dilată din lipsă de substanţă şi de rezistenţă, te avîntă, nu cu conţinuturi, ci cu spasme, cu încordări nervoase, într-un elan absurd şi nedefinibil. Dacă tristeţea te atrage înspre pămînt, înspre un elementar material, obscur şi adînc, imaterialitatea foamei te aruncă într-un arbitrar total, într-o fantezie şi un joc fascinator de planuri, de o iresponsabilitate încîntătoare. Ce plăcere să poţi fi atît de sus, încît să nu mai poţi gîndi nimic; ce voluptăţi rare să poţi uita totul într-o beţie pe culmi şi ce farmec să te părăsească durerile în aceste ascensiuni. Aici încep bucuriile oamenilor trişti: cînd nu mai sînt ei, cînd şi-au uitat tristeţile. Întreg tremurul individuaţiei pare a fi trecut, din neliniştile şi torturile sale, la un tremur extatic, cu fioruri şi voluptăţi, la o altă nebunie a individuaţiei, ale cărei bucurii nu vor face decît să înrădăcineze mai adînc tristeţile.

O foame încordată, cu exaltări şi viziuni, iată ce nu-şi poate refuza un om trist ca deliciu temporal, o foame prin care să poţi învinge atracţia materială, o foame care să-ţi producă plăceri de zbor, plăceri aeriene, singurătăţi uşoare şi planante, singurătăţi de zbor. Trebuie încercate toate căile pentru a nu cădea înfrînţi de durere, tristeţe şi boală. Şi lupta noastră împotriva lor să fie eroismul nostru.

— Să ne bucurăm că în confuzie putem fi totali, că putem fi totali, că putem să ne actualizăm într-un moment toate planurile spirituale şi toate divergenţele. Stările de admirabilă confuzie internă, care nu implică absolut deloc confuzia în idei, sînt mai aproape de centrul nostru subiectiv decît toată diferenţierea de planuri în care trăim normal. De ce să fiu acum trist, acum vesel, rînd pe rînd îndurerat, bucuros, disperat sau exaltat? De ce să trăiesc în fragmente de timp,

fragmente de trăiri, cînd printr-un efort nebun aş putea în fiecare clipă să fiu *tot*, să fiu actual prin toate realitățile și posibilitățile mele? Este voluptuoasă confuzia aceasta care amestecă tristețea cu bucuria și este cu atît mai voluptuoasă, cu cît este o confuzie de lacrimi. Să te schimonosești de durerile și de plăcerile care cresc în același moment și să ai înmărmurirea de a nu înțelege nimic din aceste lucruri, pe care să le savurezi într-un elan pervers și într-un tremur total. Și această confuzie se deosebește de acel gen de trăire totală în care adîncimea te duce pînă la esența unui fenomen, cum ar fi pătrunderea în esența suferinței universale, și se deosebește prin topirea, într-o convergență inexplicabilă, a diversității și a structurii noastre multipolare. Este una din bucuriile vieții această admirabilă confuzie, dar este în primul rînd o bucurie a oamenilor triști. Cum să nu te simți total în acest extaz al bucuriei și al tristeții? Îți vine atunci să arunci din tine bucăți, să azvîrli organele care vibrează, să te avînți în confuzia generală și, mîndru că în tine confuzia universală s-a realizat pînă la paroxism, nimic să nu te mai oprească în avîntul haotic de a vibra și de a clocoti într-o fierbere totală.

— Nenorocirea omului este că nu se poate defini în raport cu ceva, că el n-are în existență un punct stabil și un centru de determinare. Oscilația lui între viață și spirit îl face să le piardă și pe acestea și să devină astfel un nimic care dorește existența. Animalul acesta indirect *dorește* spiritul și *regretă* viața. Omul nu-și poate găsi nici un echilibru în lume, fiindcă echilibrul nu se cîștigă negînd viața, deja trăind. Acest nimic ce dorește existența este rezultatul unei negații a vieții. De aceea, omul are privilegiul de a putea muri oricînd, de a renunța la iluzia de viață din el. Nu este revelatoare pentru esența omului pornirea spre decadentă? Cea mai mare parte din oameni decad; numai puțini se înalță. Și nimic nu este mai întristător decît să vezi cum decad oamenii. Căci nu te întristează numai faptul că în destinul lor poți vedea viitorul tău, ci te întristează îndeosebi prezența continuă a unui putregai în esența omului.

Întreg procesul lui de decadență nu este decît o succesivă detașare de existență; dar nu o detașare prin transcendență, prin sublim sau prin renunțare, ci printr-o fatalitate asemănătoare cu aceea care aruncă la pămînt un fruct putred dintr-un pom. Orice decadență este o deficiență în existență și o pierdere de existență, încît singurătatea omului este în același timp o singurătate a nimicului și o singurătate a firii.

Cînd te gîndești mult asupra omului, asupra condiției lui particulare în lume, te apucă o nemărginită amărăciune. Să-ți dai seama în fiecare clipă că tot ceea ce faci tu este fructul condiției tale particulare; că toate gesturile absurde, sublime, riscate sau grotești, toate gîndurile, tristețile, bucuriile și prăbușirile, toate elanurile și toate înfrîngerile sînt rezultate numai din forma ta particulară de existență, că dacă ai fi fost orice altceva decît om nu le-ai fi făcut, să ai în fiecare clipă în conștiință această particularitate a condiției, să te obsedeze absurdul formei umane de existență — înseamnă a te dezgusta de fenomenul uman în așa măsură, încît dorești să devii orice, numai om nu. Obsesia de fiecare clipă a absurdului uman face de două ori existența insuportabilă: ca viață concepută biologic și ca viață deviată în formă umană. Această formă este un paradox în lume. Și oamenii au plătit scump paradoxul formei lor de existență, l-au plătit cu prea multe suferințe, cu inadmisibile suferințe într-o lume, ea însăși, inadmisibilă.

— Este atît de greu să treci peste lipsa de nădejde din suferință, încît nu poți privi cu dispreț iluzia creștinilor de a-și fi atenuat suferințele lor prin comparația continuă cu suferințele lui Isus. Dar ce poți face, cînd n-ai găsit nici un mijloc de a nu fi singur în durere? Și apoi, cînd ai memoria atîtor suferințe trecute și presentimentul atîtor dureri viitoare, chinurile cărui om ți-ar putea îndulci amarul chinurilor proprii? Isus n-a suferit pentru toți oamenii; căci dac-ar fi suferit atît de mult pe cît se spune, după el n-ar fi trebuit să mai existe dureri. Or, se pare că toți oamenii care au venit după Isus, fără să fie salvați prin suferința lui, n-au făcut,

prin chinuri, decît să adauge contribuția lor la înfinitul suferinței umane, pe care Cristos nu l-a putut realiza. Într-adevăr, puțin a avut de suferit Isus, pentru ca noi să mai avem atîta de îndurat. Dacă ar fi suferit în natura lui divină, după el n-ar mai fi putut exista suferințe. Dar Isus n-a suferit decît ca om — și astfel suferința lui n-a putut răscumpăra decît atît de puțin, deși a mîngîiat pe mulți, fără să poată mîngîia însă *pe cei mai singuri*. Aceștia nu și-au găsit mîngîierea decît în propriul lor chin și nu și-au găsit liniștea decît în suferințe și mai mari. Isus n-a venit pentru cei mai singuri, ci numai pentru cei singuri. Pînă acum, nu s-a găsit un Dumnezeu al celor mai singuri, al celor absolut singuri, fiindcă pînă acum nimeni n-a găsit mîngîierile care ar putea face mai puțin nefericite aceste ființe. Ah! Lumea asta, care nu și-a găsit pînă acum decît un mîntuitor!

— Numai suferința schimbă pe om. Toate celelalte experiențe și fenomene nu reușesc să modifice esențial temperamentul cuiva sau să-i adîncească anumite dispoziții pînă la a-l transforma integral. Din cîte femei echilibrate n-a făcut suferința sfinte? Absolut toate sfintele au suferit dincolo de orice închipuire. Transfigurarea lor n-a fost opera intervenției divine, nici a lecturii și nici chiar a singurătății, luată ca atare. Suferința de fiecare clipă, o suferință monstruoasă și durabilă, le-a revelat lumii pe care nimeni nu le poate bănuși, le-a intensificat și le-a adîncit, cum nu reușește să intensifice și să adîncească viața sufletească a unui om normal, o existență întreagă de meditație. Un om care are blestematul și inepuizabilul privilegiu de a putea suferi absolut încontinuu se poate dispensa pentru tot restul vieții lui de cărți, de oameni, de idei și de orice gen de informație, deoarece faptul pur de a suferi este suficient pentru a dispune la meditație continuă, are în sine destule rezerve pentru a face inutilă orice contribuție din afară.

Oamenii n-au înțeles că împotriva mediocrității nu se poate lupta decît cu suferința. Nu schimbi mare lucru prin cultură sau prin spirit; dar modifici inimaginabil de mult prin durere. Singura armă împotriva mediocrității este suferința.

Prin ea schimbi temperament, concepții, atitudini și viziuni, schimbi direcții de existență, deoarece orice suferință mare și durabilă afectează fondul intim al ființei. Modificând fondul intim al ființei, ea modifică implicit și raportul acesteia cu lumea. Este o schimbare de perspectivă, de înțelegere și de simțire. După ce ai suferit mult, îți vine imposibil să-ți mai dai seama de perioada de viață în care n-ai suferit; căci orice suferință te înstrăinează de dispozițiile tale naturale, te aduce într-un plan de existență străin aspirațiilor tale firești. Astfel, dintr-un om născut pentru viață, suferința face un sfânt, și în locul tuturor iluziilor lui întinde plăgile și cangrena renunțărilor. Întreaga neliniște ce urmează suferinței menține pe om într-o tensiune în care nu mai poate fi mediocru.

Un popor întreg ar putea fi modificat prin suferință și neliniște, printr-un tremur continuu, chinuitor și persistent. Indolența, scepticismul vulgar și imoralismul superficial pot fi distruse prin teamă, printr-o neliniște totală, printr-o teroare fecundă și o suferință generală. Dintr-un popor indolent și sceptic, aș scoate foc printr-o teamă, printr-o neliniștire chinuitoare și o tortură arzătoare. Este drept că o suferință ce vine din afară nu este tot așa de fecundă ca o suferință ce crește immanent într-o ființă. Dar dintr-un popor nu trebuie să faci o sumă de creatori. Toate metodele obiective, tot complexul de valori ale culturii nu modifică nimic în esență. Cunoașterea obiectivă și impersonală nu face decît să îmbrace un manechin, dar nu o ființă. Nu aș conduce niciodată un stat cu programe, manifeste și legi, ci n-aș mai lăsa pe nici un cetățean să mai doarmă liniștit, pînă cînd neliniștea lui nu l-ar asimila formei de viață socială în care trebuie să trăiască.

— Lupta împotriva propriilor întristări este atît de grea, fiindcă există un fond de tristețe în noi, independent de determinantele exterioare ale tristeților. Pe acestea le poți învinge; dar este imposibil să învingi un fond ascuns și intim, sursa originară a nesfîrșitelor întristări. În acest fond de tristețe, nu pot vedea altceva decît *tristețea de a fi*, care este adevărata tristețe metafizică. În intimitatea ființei noastre există

neliniștea propriei distanțe de lume; mult mai profundă este însă tristețea de a fi, deoarece ea izvorăște din *existența* noastră ca atare, din natura intrinsecă a ființei, pe cînd neliniștea distanței de lume, numai dintr-un *raport*, dintr-o relație.

A lupta împotriva acestei tristeți metafizice înseamnă a lupta împotriva ta însuși. Și într-adevăr, sînt oameni care nu pot trăi mai departe decît negîndu-se continuu.

Toate trăirile totale, toate acele trăiri care ne angajează mai mult, ne depășesc. Și ne depășesc prin sentimentul de iresponsabilitate ce-l avem de cîte ori trăim astfel de experiențe. De ce putem cunoaște pe oameni numai în marile evenimente din viață? Fiindcă aici *hotărîrea* și calculul rațional n-au nici o valoare; tot ceea ce derivă din valori și criterii exterioare dispăre, pentru a lăsa locul unor determinante mai adînci. Este curios cum oamenii exagerează valoarea hotărîrii, a atitudinii în marile evenimente, cînd în ele sîntem mai iresponsabili, mai aproape de fondul nostru irațional. Nu avem în trăirile totale sentimentul unei invadări irezistibile, al unui proces ascuns ce se desfășoară în noi, dominîndu-ne? De unde iluzia autodeterminării? Interpretarea posterioară a oamenilor îi face insensibili la iraționalitatea procesului, din care nu mai rămîne, în înțelegerea lor, decît o schemă. Și deși în experiența procesului iresponsabilitatea este vădită, orgoliul animalului rațional nu vrea să admită rolul destinului interior la marile răspîntii ale existenței. Acest orgoliu dispăre la acei a căror existență este o sumă de răspîntii și la care trăirile totale sînt atît de frecvente, încît se simt depășiți în fiecare moment. Cînd trăiești extrem de intens, conținuturile ființei debordează limitele unei existențe individuale; ai atunci impresia că în tine palpită forțe necunoscute, adînci și îndepărtate, că se consumă un destin de care ești iresponsabil. Valoarea nulă a hotărîrii raționale răsare atunci într-o evidență dureroasă. Ca indivizi, avem fatal conștiința limitării noastre, a mărginirii individuației; din acest motiv ne doare și ne surprinde cînd tensiunea intimă explodează în conținuturi atît de vii, atît de profunde și de debordante, dîndu-ne impresia infinitului lăuntric în conștiința mărginirii fatale a oricărei individuații.

Dintre oameni, sînt impresionanți numai aceia a căror existență este o serie de răspîntii, numai oamenii care au destin, a căror viață se dilată atît de mult, încît n-o mai pot domina în nici un fel. Totul este să ai destin, să fii un „caz”. Prezența ta să fie o mustrare, o teamă, o neliniște, un extaz sau o bucurie. Nimeni să nu știe cît vei trăi, ce vei face, cum vei gîndi, ci doar o teamă și o bucurie, pentru prăbușirile și înălțările tale, să facă din existența ta o surpriză continuă, o neliniște ciudată. Să fii pentru altul prilej de alarmă, de pre-sentimente, de meditație, de ură și de entuziasm; nimeni să nu fie sigur de drumul pe care mergi, precum nimeni să nu fie sigur de drumul pe care vei apuca. Existența ta să fie o problemă irezolvabilă, pe care nici moartea să n-o poată rezolva vreodată, ci absența ta fizică să mărească chinul neînțelesului. Toți oamenii care n-au un destin și care nu pot deveni „cazuri” calcă sigur în existență, sînt siguri că ei trebuie să ajungă undeva; căci finalul este implicat în premisele ființei lor. Acel om, însă, care e un „caz” este pentru el însuși o neliniște absolută și un prilej de neliniște pentru alții; în el, tremurul individuației este o halucinație, un extaz, o reverie sau o explozie, o creație infinită, un nimic ce devine ființă. Și atunci i se pune aceluia *ultima* întrebare: dacă lumea a fost creată sau dacă n-a fost încă.

— Trebuie anulate într-un mod oarecare memoria și toate sentimentele care încearcă să se cristalizeze în noi. Toate afecțiunile durabile, toate regretele și toate aspirațiile ce se dilată pe o sferă mai mare de timp ne împiedică să trăim, ne încurcă și ne îngreunează existența. De ce să ne mai aducem aminte de ceva și de ce să mai dorim ceva, de ce încercăm să umplem trecutul cu o nesfîrșită serie de conținuturi și să anticipăm viitorul printr-o tot atît de nesfîrșită serie de conținuturi? De ce să mai avem sentimente, care să evolueze în timp și să ne legăm, prin ele, de obiecte? De ce să ne mai atașăm de lume în timp? Oare n-am putea trece peste aceste piedici în calea vieții printr-o trăire pură, care ar scoate acatele vieții dintr-o integrare și o semnificație generală? Trăirea sub dimensiunea amplă a timpului face din orice act al vieții

un element în succesiune, o verigă dintr-un lanț, un aspect fragmentar și simbolic; în ea, toate actele vieții devin materiale de memorie, creîndu-se astfel o permanență inutilă a eului. Căci este inutil să simți și să ai conștiința permanenței și continuității eului, cu evoluții de sentimente, cu progrese de aspirații și cu adîncimi de regrete. *Totul este să poți fi total, fără să ai memorie.* Și aceasta nu e posibil decît prin realizarea integrală a fiecărui act de viață fără conștiința distanței, fără perspectiva relativității lui în cadrul celorlalte acte. Viețuirea absolută în clipă, ca supremă actualitate a vieții individuale, ne poate duce la anularea memoriei și la eliminarea deznadejzii de a trăi în timp. Să nu trăim momentele vieții ca probleme, ci ca realizări absolute; să trăim în fiecare clipă ca și cum am trăi ceva definitiv, fără început și fără sfîrșit. Niciodată să nu credem că începem ceva și sfîrșim ceva, ci viața noastră să fie ca o beție de fiecare clipă, în care, fiind totali și prezenți, să nu avem ce uita și să nu avem ce dori. Numai realizarea absolută în clipă ne poate scăpa de tortura de a avea *un timp al nostru*, cu cadavrele trecutului și cu singurele cadavre ale viitorului. Fiind în fiecare moment total, n-ai ce arunca, deoarece nimic nu te apasă din afară, de la distanță, ci rămîi ca o existență, ca o totalitate de existență, pentru care nici viața, nici moartea nu mai pot avea o semnificație. Atunci te miri cînd ți se spune că trăiești, precum te miri cînd ți se spune că mori.

— Pentru ce oamenii care suferă nu se plictisesc? În scara stărilor negative, care începe de la plictiseală și sfîrșește în disperare, trecînd prin melancolie și tristețe, omul care suferă încearcă atît de rar plictiseala, încît pentru el prima treaptă este melancolia. Plictiseala o cunosc numai oamenii care n-au un conținut lăuntric mai adînc și care nu se pot menține vii decît prin stimulente exterioare. Toate nulițățile caută varietatea lumii din afară, fiindcă superficialitatea nu este altceva decît realizarea prin obiecte. Omul superficial n-are decît o problemă: salvarea prin obiect. De aceea, el caută în lumea din afară tot ceea ce aceasta îi poate oferi pentru a se putea umple pe sine însuși cu valori și lucruri exterioare.

Melancolia presupune o dilatare lăuntrică, un vag al depăr-
tărilor și o nostalgie a infinitului, care izvorăsc dintr-o înălțime
și un rafinament sufletesc ce nu le întâlnim niciodată în plic-
tiseală. Dacă omul superficial își pune vreodată probleme
de ordin metafizic, atunci substratul psihic din care izvo-
răște această neliniște aproximativă nu se ridică niciodată
deasupra plictiselii. Și toată metafizica la care duce plicti-
seala nu este decît o metafizică de circumstanță. În plicti-
seală, niciodată nu se pune serios problema omului, sau cel
puțin a subiectului, ci numai a orientării și a atitudinii ime-
diate față de lumea din afară. Nu este nici măcar o chestiune
de *dispoziție*; de *destin*, nici vorbă. Plictiseala este întîiul semn
de neliniște cînd omul nu este inconștient, prin plictiseală
animalul își manifestă primul grad de omenie.

Ce departe de toate acestea este omul care suferă! Acesta
niciodată nu e atît de sărac încît să se poată plictisi. Suferința
are rezerve infinite, care niciodată nu lasă pe om prea sin-
gur, ca el să mai aibă nevoie de alții.

PENTRU CEI MAI SINGURI — Mă adresez vouă, tuturor
celor care cunoașteți pînă unde poate merge singurătatea
omului, pînă unde tristețea de a fi poate să întunece viața
și tremurul ființei, să zguduie lumea aceasta. Și mă adresez
mai puțin pentru a afla ceea ce trăiesc și eu, cît pentru a
ne uni singurătățile. Frați întru clipe de deznădejde, de tris-
tețe ascunsă și de lacrimi nevărsate, *ne unește pe toți aceeași
fugă nebună de viață, aceeași groază de a trăi, aceeași timiditate
a nebuniei noastre*. Ne-am pierdut curajul de prea multă sin-
gurătate și am uitat să trăim, gîndind prea mult viața. Oare
toată singurătatea noastră să nu ne fi dus decît la moarte și
toate dezamăgirile, numai la renunțare? De ce nimicul să ne
fie moartea? Am gîndit prea mult *pe noi înșine* pentru ca viața
să nu ne fi pedepsit și am iubit prea mult moartea pentru a
mai putea vorbi de iubire. Nu-i viață decît unde este un con-
tinuu *început*; iar noi n-am făcut decît să *sfîrșim* viața în fiecare
clipă, și ce este toată ființa noastră decît un etern *sfîrșit*?

Nouă, celor mai singuri, celor cu viața *alături* de noi, cine
ne va da speranța de a uita să murim?

Frați întru deznădejde, uitat-am oare forța singurătăților noastre, uitat-am cum cei mai singuri sînt cei mai *tari*? Căci a venit timpul ca singurătățile noastre să întreacă o turmă, să învingă orice rezistență și să cucerească totul. Singurătatea va înceta să fie sterilă cînd prin ea lumea va fi a noastră, cînd o vom înghiți în disperatele noastre elanuri. Ce rost are toată singurătatea noastră, dacă ea nu e suprema cucerire, dacă prin ea nu învingem totul? — Ne așteaptă, fraților, cucerirea supremă, ultima verificare a singurătăților noastre. Lumea aceasta trebuie să devină a noastră, a celor mai singuri, a acelor care trebuie să *recîștige* viața! Pierduți sîntem dacă nu vom recîștiga tot ceea ce am pierdut, dacă nu vom recîștiga totul. Curajul nostru numai astfel va reînvia și numai astfel vom învăța să trăim. Nu știu cîte singurătăți trebuie pentru a cuceri lumea; dar știu că numai cîteva sînt destule pentru a o cutremura. Căci lumea nu poate fi decît a noastră, a celor ce n-am trăit.

Vom putea, fraților, să ne unim toate singurătățile, vom avea stăruința și curajul de a muri pentru ceea ce n-am trăit?

— Teama de tot; teama de tot ce există și de tot ce nu există! Cunoașteți neliniștea fără motiv, neliniștea care crește în ființă fără cauze, fără justificări, neliniștea viețuirii ca atare, cînd lucrurile devin prilejuri de tremur și fior? Și acest fior desfigurează lucrurile, precum tremurul le clatină într-o nesiguranță chinuitoare. Cum se insinuează neliniștea în tot corpul și cum ne reduce toată ființa la o vibrație sumbră, crepusculară, la un fior de sfîrșit, cum ultima fărîmă de existență devine tremur! Există în beția muzicală un cîntec al tuturor organelor, un imn al tuturor fibrelor, o vibrație extatică pentru voluptuosul farmec al culmilor; de aceeași totală intensitate este neliniștea tuturor organelor, teama vieții de rosturile ei, neliniște născută din halucinantă confuzie a morții cu viața, din învălmășeala care ascunde divergențele ultime ale firii și amestecă paradoxal toate expresiile ireductibile de existență. Extazul muzical ca un cîntec al organelor și neliniștea absolută ca un tremur prevestitor al tuturor organelor! Ceea ce în ultima este o topire mîngîietoare provine din acest ca-

racter prevestitor al oricărei neliniști, care vrea să ne arate cum la capătul oricăreia există o împăcare absolută, chiar dacă ea este neființa. Când toată sensibilitatea tremură, când devii *subiect* în mod absolut, nu mai există în toată lumea decît neliniștea ta. În paroxismul neliniștii, omul devine *subiect absolut*, fiindcă atunci a luat în mod total conștiință de sine însuși, de unicitatea și de existența exclusivă a destinului său. Celelalte trăiri totale stabilesc comuniuni ce limitează în anumite uitări și se complac în rezerve, pe cînd neliniștea absolută aduce subiectul în poziția demiurgică a unicității. Și nu a unicității ca ireversibil individual în planul altor ireversibile, ci ca o existență ireversibilă absolută, ca existența singură. Neliniștea absolută duce la singurătatea absolută, la subiectul absolut. Când devii subiect absolut, tot ceea ce nu ești tu nu face decît să intre în tine, pentru ca neliniștea să-și găsească un obiectiv. Neliniștea topește și destramă lumea pentru însingurarea totală a ființei; în extazul muzical, topirea și destrămarea se întîmplă pentru supreme comuniuni, așa încît dorința de unicitate și de exclusivitate din acest extaz nu este decît expresia unei dorințe de comuniune integrală. În extazul muzical, ești plin peste marginile ființei; în neliniștea absolută, ești *plin* de nimic.

Nu există iubire care să te poată mîngîia de scîrba de tot ce există și tot ce nu există, de dezgustul pentru ființă și de dezgustul pentru neființă. Toate mijloacele par ineficace pentru a distruge sau, cel puțin, a atenua această otravă a dezgustului total, care te îndepărtează de viață la o distanță infinită. Trăiești atunci, în fiecare parte din tine, amărăciunile acestui criminal dezgust, care te cuprinde mai adînc decît o groază și mai sfredelitor decît o obsesie, mai insinuant decît o neliniște și mai dramatic decît o deznădejde, încît nu poți crede că ceea ce trăiești este viață și că de ceea ce te temi e moarte, ci rămîi încremenit, departe de toate, într-o înmărmurită imobilitate. Înmărmurirea și încremenirea clipelor de dezgust, a nenumăratelor clipe de dezgust, seamănă unei tristeți monumentale, izvorîta dintr-o perspectivă nemărginită în deșert și dintr-un infinit al depărtărilor. Dar nimeni nu s-ar plînge de distanța infinită de lume din dezgust, dacă

el n-ar fi decît aceste încremeniri, tristeți și înmărmuriri. Ceea ce este profund neliniștitor în senzațiile de dezgust derivă din faptul că obiectivul lor principal ne sînt ființele dragi, sau acele care ar trebui să ne fie. De cîte ori te apucă dezgustul general de a trăi, din lumea ființelor individuale nu vei urî pe dușmanii tăi, nu te vor scîrbi antipaticii sau indiferenții, ci ți se vor profila, în perspectiva dezgustului pentru tot, oamenii de care în mod natural ești mai legat, prieteni, iubite și oameni pe care îi admiri. Și acest fapt ciudat este atît de neliniștitor, încît nu-l poți accepta ca inexplicabil! Să-ți fie scîrbă de ceea ce îți e mai drag! Deodată, ființe pe care le iubești, pentru care în mod normal faci nesfîrșite sacrificii, apar desfigurate, uneori hidoase, totdeauna insuficiente, limitate și ordinare. Unde văzusem înainte delicatețe, vedem atunci vulgaritate, iar în locul generozității, o iremediabilă platitudine. Inefabilul din atracția noastră pentru alte ființe își pierde misterioasa lui adîncime, pentru ca să i se substituie viziunea unei ființe inexpresive, goale și deșarte. Dezgustul compromite misterul relațiilor și anulează semnificațiile implicite sau secrete care derivă din comuniunile oamenilor. Gestul unei ființe iubite, pe care altădată l-ai prețuit, cuvintele în care ai găsit o vibrație, tonalitățile mîngîietoare ale vocii sau privirile învăluitoare în care ai diferențiat nuanțe sufletești, o gamă a delicatețelor intime, tot ceea ce te-a încîntat ca irezistibil și fascinator, apar deodată iremediabil plate, întristător de vulgare, nesemnificative pînă la exasperare. Dăruirea ta anterioară, iubirea, admirația și participarea fără rezerve, elanul care descoperea virtuți și calități ascunse se deștrămă într-o ceață a sufletului, într-un amurg neliniștitor al ființei incapabile, în ceața ei, să mai vadă lumini în alții, ci numai o jalnică inexpresivitate, o fațoare rece și goală. Și atunci, cum să nu te doară acest dezgust care, îndepărtîndu-ne de tot ce este, ne separă de tot ce iubim sau ar trebui să iubim? De ce să ne dezguste ceea ce ne este mai scump? Dacă dezgustul ne separă de existență într-o distanță infinită, în cine trebuie să lovească întîi pentru a consuma această separare? În acele ființe care ne leagă mai mult de viață, care ne leagă *exterior*, deoarece interior nu se poate

lega decît echilibrul nostru vital. Pe acesta n-are nevoie să-l atace dezgustul, deoarece orice dezgust, dilatat într-o semnificație metafizică, este expresia unui dezechilibru vital. El nu se poate naște decît unde legătura interioară și subiectivă cu viața a dispărut. Opera criminală și distructivă a dezgustului de viață, a scîrbei amarnice și profunde, apare numai în dizolvarea relațiilor care ne leagă exterior de lume. Și cînd ființele cele mai dragi ne apar reci, vulgare și înde-părtate, ni se suprimă tot ceea ce ne mai poate lega de viață după ce ne-am pierdut consistența și echilibrul axei vitale.

— Cînd vor înceta blestemele mele și vor deveni ondulații, cînd mă voi risipi în parfumuri, în sclipiri — ca pentru ultimele străluciri ale ființei? De ce din suferințele mele n-ar ieși o strălucire ultimă, o lumină totală și mortală, în bogăția ei? Trebuie să lupt împotriva unui destin care nu-ți permite să alegi decît între sfințenie și imbecilitate, trebuie să lupt împotriva destinului, pentru ca destinul meu să fie cu totul altceva, un destin unic. Și nu voi ajunge la o lumină finală, la o nebunie de raze, la suprema imaterialitate, dacă nu voi întreține veșnic flăcări mistuitoare sub ființa mea, împotriva destinului meu și ca atare pentru el însuși. Căci nimeni nu poate deveni un destin unic, un subiect absolut, o singurătate în existență sau în nimic, atunci cînd se acceptă. Este destul să te fi *acceptat* o singură dată, pentru ca destinul tău să fie încheiat. Să nu mai ai milă de tine însuși; dacă ai iubire, cheltuiește-o pentru alții; fii concesiv cu ce nu e al tău; obișnuiește-te cu gîndul că nu te vei putea iubi cu adevărat decît o singură dată, cînd în locul tuturor renunțărilor va crește subit și definitiv apoteoza ta, înființa și ultima ta iubire.

— Cu cît cunoști un om mai bine și mai mult, cu atît ești mai aproape de o fatală despărțire de el. Cunoașterea detașează o ființă de alta și anulează grăuntele de mister ce se află în orice existență, cît de plată ar fi ea. Oamenii rezistă atît de puțin cunoașterii, încît după scurt timp prezența lor este o oboseală și o iritare. Orice cunoaștere aduce o oboseală, un dezgust de ființă, o detașare, deoarece *orice cunoaștere este*

o pierdere, o pierdere în ființă, în existență. Actul de cunoaștere nu face decît să ne mărească distanța de lume și să ne facă mai amară condiția noastră. Ajungi să nu mai poți suporta prietenii, să te irite femeile, să te dezguste toate ființele. Este destul ca printr-o zguduire organică și sufletească să fii scos din ritmul normal al vieții, pentru ca aceasta să nu-ți mai poată oferi nimic, în afară de siguranța îndelungatelor dureri, ce se nasc fără să le fi ales, fără vina și fără răspunderea noastră. Și durerile sînt cu atît mai mari, cu cît nu le purtăm vina, nu sîntem responsabili de ele, ci ne invadează irațional, indiferent de valoarea și de gîndurile noastre.

Să dezvolți atîta pasiune în toate, încît cel mai mărunț gest să fie o revelație integrală a ta. Să vorbești ca un condamnat la moarte; fiecare cuvînt să aibă marca definitivatului, a unei încordări ultime. Nu uita să-ți multiplici vibrațiile interioare pînă la limită, pînă la absurd. Ca un condamnat la moarte sufletul tău să se topească și să se avînte într-o neli-niște extatică, într-un tremur de groază crescut pînă la voluptate. *În fiecare clipă să fii la marginea ființei tale;* iar pentru acele clipe în care n-ai putut ajunge la această margine, gîndește-te la compensația momentelor pe care le-ai trăit *dincolo* de această margine, dincolo de barierele individuației, cînd, prins într-o exaltată furie internă, ai ajuns la așa înălțimi și la așa prăpăstii, încît ființa ta n-a mai fost prezentă numai ca ființă, ci și ca tot ceea ce nu mai e ea. Viața nu e trăită cu intensitate decît atunci cînd simți că ființa ta individuală nu mai poate suporta o bogăție de trăiri atît de mare. A trăi la marginea ființei înseamnă a deplasa centrul tău în arbitrar și în infinit, într-un arbitrar total. De aici începe existența să devină o aventură riscată, în care poți muri oricînd, și de aici începe să te doară saltul în infinit. Nu există un salt în infinit fără spargerea barierelor individuației, cînd simți cum *ești* prea puțin față de ceea ce trăiești. Căci omului îi este dat să trăiască uneori mai mult decît poate suporta. Și nu sînt unii oameni care trăiesc cu sentimentul că nu mai pot trăi?

Este extrem de penibil să trăiești momente muzicale cu *distanța* de muzică, să simți cum nu poți tresări, deși ar tre-

bui să te impresioneze; este extrem de penibil să fii obiectiv ascultînd muzica. Ființa ta nu se avîntă într-un elan, nu simte că ar trebui să urle, să plîngă sau să se topească, nu participă la un ritm de frenezie generală și nu se încîntă de plăcute undulații. Distanța de muzică te împiedică să te realizezi intern, să crești, să te dilai și să plesnești. Ce fericire că aceste momente sînt atît de rare. Muzica ne face aerieni subtilizînd materia, anulîndu-ne ca prezențe fizice. Orice stare muzicală n-are valoare decît întru cît ne anulează conștiința limitării în spațiu și ne dizolvă sentimentul existenței în seria temporală. Rarele momente cînd avem regretul distanței de muzică nu fac decît să ne trezească în conștiință fatalitatea limitării noastre spațiale și temporale, a distanței noastre de lume. Te doare în astfel de clipe că nu poți deveni imaterial și pur, că depresiunile te împiedică să vibrezi, că te izolează ca *materie* în spațiu. Toate deprimările te izolează în lume, cum ai izola o piatră ce ar avea conștiință. Ele tind să ne arate că omul, dacă nu mai este obiect, a fost totuși odată; în depresiune, subiectul își dă seama de substratul lui și de materialitatea care îl leagă de pămînt. Există aici o adevărată dualitate, dacă nu un paradox. Spiritul din om, care îl face subiect, își dă seama de materia care îl încadrează în natură. Astfel, toate depresiunile nu sînt decît distanțe de lume, în care spiritul omului îndură tristețea materiei proprii. Subiectul se simte și se cugetă ca obiect, care prin această dualizare nu se mai poate integra în lume din cauza imensei distanțe de ea, deși material el este o prezență fizică asemănătoare celorlalte.

Dacă totuși încercăm stări muzicale în momente de depresiune, este pentru că acestea, prin sonorități, au fost imaterializate; este o întreagă transfigurare care face ca tristețile intime să vibreze și să-și piardă caracterul lor de materialitate grea. Tristețea, ca origine a stării muzicale și ca rezultat al acesteia, seamănă numai exterior cu tristețea tuturor momentelor nemuzicale; căci ea se purifică în vibrații și crește pînă la un extaz al infinitului. Distanța de lume se convertește atunci în avîntul frenetic în golurile pe care tristețea le-a deschis între noi și lume. În muzică, vidul se con-

vertește în plenitudine, care poate să nu fie decît un vid care vibrează. Toate stările sufletești se transformă în trăirea muzicală și primesc caractere noi, deoarece ea adîncește și subtilizează toate stările pînă la vibrație, topindu-le în convergențe și imaterialități sonore.

Nu iubesc muzica decît aceia care suferă din cauza vieții. Pasiunea muzicală se substituie tuturor formelor de viață care n-au fost trăite și compensează, în planul experiențelor intime, satisfacțiile închise în cercul valorilor vitale. Cînd suferi trăind, necesitatea unei lumi noi, deosebită de cea în care viețuiești obișnuit, se naște imperios pentru a nu te risipi într-un pustiu interior. Și această lume numai muzica o poate aduce. Toate celelalte arte descoperă viziuni noi, configurații sau forme noi; numai muzica aduce o nouă lume. Operele cele mai de seamă ale picturii, oricît te-ar fura contemplarea lor, te silesc la comparații cu lumea de fiecare zi și, ca atare, nu-ți oferă posibilitatea de a intra într-o lume complet deosebită. În toate celelalte arte, totul este aproape, dar nu atît de aproape încît să devină o supremă intimitate; în muzică însă toate sînt atît de departe și atît de aproape, încît alternanța între monumental și intim, între inaccesibil și liric creează o întreagă gamă de extaze lăuntrice. În fața nici unui tablou din lume n-ai simțit că lumea ar *putea* începe de la tine; dar sînt finaluri de simfonii, care nu o dată te-au silit să te întrebi dacă tu nu ești începutul și sfîrșitul. Nebunia metafizică din experiența muzicală crește cu cît ai pierdut mai mult și cu cît ai suferit mai mult în viață; căci prin aceasta ai putut intra mai deplin în altă lume. Cu cît te adîncești mai mult în trăirea muzicală, cu atît mărești insatisfacția inițială și agravezi drama originară care te-a făcut să iubești muzica. Dacă muzica este rezultatul unei boli, ea nu face însă decît să ajute la progresul acestei boli. Căci muzica distruge interesul pentru acțiune, pentru datele imediate ale existenței, pentru faptul biologic ca atare și dezadaptează pe individ. Faptul că după tensiunile intime în care te aduc stările muzicale, simți inutilitatea viețuirii mai departe, nu exprimă decît acest fenomen de dezadaptare. Mult mai mult decît poezia, muzica slăbește voința de a trăi și resorturile vitale.

Să renunțăm atunci și la muzică? Toți care sîntem *tari* cînd ascultăm muzică, fiindcă sîntem slabi în viață, vom fi atît de nuli încît să renunțăm și la ultima noastră *pierdere*, la muzică?

— Recomand muzica lui Mozart și Bach ca remediu împotriva disperării. În puritatea aeriană a acestei muzici, care atinge uneori o sublimă gravitate melancolică, nu o dată te simți ușor, transparent și îngeresc. Ai atunci impresia că ție, ființă nemîngîiată de a trăi, îți cresc aripi ce te avîntă într-un zbor senin, cu surîsuri discrete și voalate, cu eternități de farmec eteric și de transparențe dulci și mîngîietoare. Este ca și cum ai evolua într-o lume de rezonanțe transcendente și paradiziace. În orice om este, ca potență, ceva îngeresc, dacă n-ar fi decît regretul după o astfel de puritate și aspirația după o veșnicie de seninătăți. Muzica ne trezește regretul de a nu fi ceea ce ar fi trebuit să fim, iar magia ei ne încîntă pentru o clipă, transpunîndu-ne în lumea noastră ideală, în lumea în care ar fi trebuit să trăim. După dezbinările nebune ale ființei tale, te apucă o dorință de puritate angelică, în care te-ai putea unifica, într-un vis de transcendență și de seninătate, departe de lume, plutind într-un zbor cosmic, cu aripile întinse spre vaste depărtări. Și îmi vine să înghit cerurile care pentru mine nu s-au deschis niciodată...

— Toate sărutările pe care nu le-am dat și toate sărutările pe care nu le-am primit, zîmbetele care nu ni s-au deschis și atîtea timidități ale iubirilor noastre nu ne-au întărit și nu ne-au pecetluit oare singurătățile? Nu ne-au făcut luptători și exaltați atîtea refuzuri ale vieții? Și cînd noi înșine ne-am refuzat, n-am făcut-o cu mîndria și speranța altor triumfuri? Care este începutul singurătăților noastre, dacă nu o iubire care n-a putut să se reverse și care este hrana acestor singurătăți, dacă nu atîtea iubiri închise în noi? Toată dorința noastră de absolut, de a deveni dumnezei, demoni sau nebuni, toată amețeala în căutarea altor veșnicii și setea după lumi nesfîrșite nu s-au născut din atîtea și atîtea surîsuri, îmbrățișări și săruturi neîmpărtășite și necunoscute? Nu căutăm

noi *totul*, fiindcă am pierdut *ceva*? O singură ființă ne-ar fi putut salva din drumul spre nimic. Am pierdut, atîția din noi, individualul, existența, că singurătățile noastre cresc fără rădăcini, asemenea florilor de mare abandonate valurilor. Dar tari sînt singurătățile noastre, hrănite din atîtea iubiri ce nu s-au realizat, pentru a ne susține elanul înspre alte lumi și înspre alte veșnicii.

II

Să izbucnim cu toată ardoarea pasionată a sufletului nostru, să înfrîngem toate rezistențele și să distrugem toate piedicile din calea marii noastre nebunii. Să fim mîndri de curajul nostru absurd și infinit și să pornim, în beția acestui orgoliu și a acestui extaz, spre ultimele culmi ale ființei, împinși de setea marilor cuceriri și de dorința ultimelor realizări. Gestul nostru să fie o creație, un semn de lume nouă, și orice avînt să fie o misiune, precum gîndul o poruncă. Nebunia noastră, intensă și adîncă pînă la sublim, să dezlanțuie o teroare cosmică și o neliniște nemărginită, din vîrtejurile cărora să crească flăcările vieții noastre, prea vie pentru a nu arde și prea dramatică pentru a nu exploda. Nimic să nu oprească elanul de afirmare, și viețile noastre să lase afîtea morți în urmă, încît ultima noastră afirmare să răscumpere toate sacrificiile. Suprema cucerire și avîntul absurd în lume să ne domine toate gîndurile și toate dorințele, iar setea de lumi infinite să crească în măsura înălțărilor noastre. Să ne iubim marile bucurii și marile deznădejdi; dar să urîm de moarte inerția, îndoiala și pasivitatea, precum, nu mai puțin, să urîm tot ce ne scade ardoarea pasionată a sufletului și tot ce ne împiedică avîntul absurd în lume. Pozitivi sau negativi, puțin ne importă; e destul ca sufletul nostru să vibreze. Căci este imposibil ca dintr-o mare negație să nu izbucnească o mare afirmație; același foc palpită în marile negații ca și în marile afirmații. Trecerile mari nu se pot face decît pe culmi. Nu rezultă extazul din flăcările care ne ard în negațiile grozave, în negațiile mari și nesfîrșite? Nebunia să ne fie singura înțelepciune.

—Toată viața să ne fie un avînt irațional care să ne poarte într-o febră insuportabilă, cu o halucinantă conștiință a misiunii noastre. Să nu ne clădim viața pe certitudini. Și să n-o clădim fiindcă nu le avem, iar noi nu sîntem atît de lași ca să ne inventăm certitudini stabile și definitive. Căci unde am găsi în trecutul nostru certitudini, puncte sigure, echilibru sau reazem? N-a început eroismul nostru de cînd ne-am dat seama că viața nu poate duce decît la moarte, și totuși n-am renunțat să afirmăm viața? Nu ne trebuie certitudini, fiindcă știm cum ele nu pot fi găsite decît numai în suferință, tristețe și moarte, prea intense și prea durabile pentru a nu fi absolute. Toată lupta noastră nu poate fi decît o luptă în contra tentației unor astfel de certitudini și tot eroismul nostru, o explozie împotriva noastră, a celor în care suferința, tristețea și moartea s-au încuibat pentru ca absolutul lor să ne distrugă dreptul la nebunie. Nebunia noastră să consistă în a călca pe certitudinile ce se nasc în noi fără să le fi dorit. Nu cu frica de moarte vom putea trăi mai departe; dar avîntul nostru este cu atît mai fecund, cu cît învinge mai mult această frică. Noi vrem să trăim, deși *știm* că nimic nu poate salva viața din ghearele morții. Și idealul nostru nu poate fi decît să trecem peste ceea ce *știm*, să înfrîngem tentațiile cunoașterii și toate lucrurile *sigure* ce ne-au făcut să disperăm. Să deșteptăm, cu frenezie, ignoranța care ne ascunde adevărul că viața este o îndelungă boală.

—Spre cîte zări îndepărtate nu ne poartă melancolia, și cîte din tristețile noastre nu le topește ea în zîmbete voalate, de o discreție plină de candoare! Farmecul zîmbetului melancolic pleacă din candoarea ce se împrăștie în infinitatea planantă a acestui zîmbet. Fără candoare, el n-ar avea nimic din inexprimabilul ce ni-l face atît de departe, și totuși atît de aproape. În orice melancolie, suavitatea atenuează regretele, nostalgiile și dă iubirii pentru singurătăți o nuanță de delicatețe intimă. De cîte ori nu ne poartă melancolia pe mări necunoscute și nebănuite, unde visul nostru se deapănă în umbre și amurguri, fără să ne doară singurătatea sau să ne întunece umbrele! Căci suavitatea melancoliei este ca o floare

parfumată care înprospătează aromele sufletului. Există o bucurie pentru propriile melancolii, la care n-am renunța pentru toate celelalte bucurii ale lumii. Zîmbetul melancolic, deschis din infinitul tău spre infinitul lumii, te încântă într-o atmosferă de vis, care este prea mîngîietoare pentru a fi tristă și prea intimă pentru a fi sublimă. Vremelnicia lucrurilor este gustată dintr-o imobilitate care nu este niciodată rigidă, fiindcă are în sine o tendință ascunsă înspre undulații. Ceea ce este echivoc și de o atracție indefinibilă în melancolie derivă din regretul stăpînit pentru trecerea lucrurilor și din teama de o oprire a lor, care explică de ce iubim melancolia: pentru plăcerea ciudată de a fi dincolo de devenire și dincolo de imobilitate, pe care simțirea noastră le mîngîie doar din depărtare.

—Iubirea este cu atît mai profundă, cu cît se îndreaptă spre ființe mai nefericite. Dar nu nefericite fiindcă n-au condiții prielnice de existență, deoarece acestea nu ne trezesc decît mila, ci nefericite în sîmburele ființei lor. De ce să iubim un om singur pe drumul vieții? Are el nevoie de iubirea noastră? Cu cît sînt mai mulți oameni mulțumiți cu condiția lor pe pămînt, cu atît iubirea din mine se scoboară la un nivel mai inferior. Mă atrage nefericirea altora ca un exercițiu al iubirii mele. Setea maladivă de nefericire, căutarea tristeților altora dezvoltă în mine o iubire egală cu tristețile, bolile și nefericirile altora. Și cînd iubirea mea reduce din intensitatea acestor blesteme, este ca și cum aș lupta împotriva tristeților, bolilor și nefericirilor mele, o luptă care, micșorîndu-le la alții, le crește la mine, pentru ca variîndu-le intensitatea să le pot suporta mai bine. Toate tristețile, bolile și nefericirile altora le-am absorbit în mine în măsura în care le-am redus la alții. Nu mă pot apăra de ele decît sporindu-le. Sînt ființe care, în ordinea aceasta, rezistă infinit. Și atunci este o crimă să nu practici iubirea, ca un mijloc de a reduce nefericirea altora. Numai în iubirea pentru cei nefericiți, pentru cei care nu pot fi fericiți, sacrificiul încoronează iubirea. Nu există adîncime în iubire fără sacrificiu, fiindcă în genere nu există adîncime fără o mare renunțare. Și ce altceva este

sacrificiul, dacă nu o mare renunțare dintr-o mare iubire? Viața pare a câștiga un sens numai în sacrificiu. Dar nu este o ironie amară faptul că în sacrificiu ne pierdem viața?

Sacrificiul este o supremă afirmare printr-o supremă renunțare. A te sacrifica pentru ceva înseamnă a descoperi o valoare pentru care poți să renunți la tot ceea ce viața îți oferă; prin sacrificiu, vrei să salvezi ceva ce nu poate exista decît cu compensația neexistenței. Aneantizarea mea cheamă la existență o altă formă de viață, ce se ridică pe mine, care am devenit nimic. Sacrificiul este o încercare de a salva viața prin moarte. Moartea mea este condiția de menținere sau de naștere a valorilor sau a unei ființe.

Aspirația spre neant devine pozitivă numai în sacrificiu, ca și renunțarea, ce devine un act de viață numai în sacrificiu.

Iubirea noastră să absoarbă atîta nefericire, tristețe și boală din nefericirea, tristețea și boala altora, încît sacrificiul și ruina noastră prin iubire să însemne de fapt *triumful* iubirii. Și dacă celor ce nu pot fi decît nefericiți, nu le-am da decît iluzia unui minus de nefericire, prin plusul nostru de nefericire nu le oferim totuși verificarea iubirii noastre?

— Aș vrea să fiu numai rază și zi, să mă înalț în ritmuri sonore spre culmi de splendoare, și adîncimile de întuneric să nu mă poarte pe aripile unei muzici sumbre. Nu știu dacă lumina se ridică în mine sau eu mă avînt în lumină; nu știu dacă sînt lumină sau devin lumină. Dar tremură în mine mănunchiuri de raze, flori de lumină ca apariții îngerești, și plîng străluciri de lacrimi. Și nu cad aceste lacrimi din mine ca stele dintr-un cer părăsit, dintr-un cer ce își topește în flăcări propriile lui înălțimi? Cum crește lumina în mine și se adună în fascii, cum devine lumina grea ca o substanță, grea de prea multă strălucire, și cum se răspîndește în mine asemenea timpului, a timpului care curge în mine!

— Diferența dintre mine și ceilalți oameni: eu am murit de nenumărate ori, pe cînd ei n-au murit niciodată.

— Gîndurile cele mai adînci și cele mai scumpe sînt acelea pentru care regretăm că n-avem lacrimi.

— Pentru ce în clipele de mare detașare, cînd ne-am îndepărtat infinit de toate și cînd reflexiile noastre nu sînt decît ametele deasupra prăpastiei, ne apar subit imagini de o plată actualitate sau ne răsar în memorie incidente neînsemnate din trecut, fragmente indiferente de viață, prea individuale pentru a le descoperi o semnificație? Să nu aibă nici un rost prezențele acestea, conturabile, imediate și directe, în neantul nostru subiectiv? Să nu încerce ființa noastră o salvare instinctivă prin aceste apariții spontane? Nu încearcă ea o compensație dilatării înspre nimic? Nu se apără ea printr-un apel la vulgar, la plat și la accesibil? Cînd ești infinit departe de tot, numai individualul inexpresiv te mai poate readuce la viață. Ce rost are apariția unei văi, a unei persoane oarecare, a unei străzi sau a unui arbore, în clipele cînd renunțarea devine pentru noi mai mult decît o simplă problemă? De ce, cînd ne cuprinde și ne invadează dezrădăcinarea metafizică, prezențe fizice și imediate ne readuc spre lumea în care am fost și ne reamintesc ce putem pierde? De ce această revenire, în suprema detașare, dacă n-ar fi nevoia organică de a te lega de ceva în clipele detașării supreme?

— Cînd te apucă dorința de săruturi infinite, pentru a nu cădea în neliniștea unei voințe care nu știe ce vrea și într-o măcinătoare confuzie de senzații contradictorii, încearcă să-ți consumi într-o fugă, într-un mers ritmat, tot surplusul de energie și de încordare nervoasă. În momentele cînd iubirea te doare, fiindcă ea cere prea mult, eliberează-te prin alte metode, prin alte căi. Aleargă fără țel pe străzi sau prin păduri și risipește-ți prin fugă obsesia imposibil de realizat. Cheltuiește-ți, în fiecare pas, un sărut din miile pe care ai fi vrut să le dai și, în progresul oboselii, uită de toate femeile pe care iubirea ta ar fi vrut să le îmbrățișeze. Săruturile să se desprindă din tine ca petalele dintr-o floare în furtună, iar nu ca dintr-o floare de toamnă. Și risipirea aceasta să nu seme-ne unei înfrîngeri și nici unei renunțări, ci miile de săruturi

să însenineze viața cu atîtea zîmbete, cu cîte tristeți ea a întunecat-o.

— Melancolia devine cu atît mai pură, cu cît iubirea o învăluie și o alimentează. Din asocierea lor, se naște un tremur plăcut și suav, o grație a singurătății, o presimțire voluptuoasă a nesfîrșirii. Nu regretăm noi atunci că nu sîntem o fîntînă de lacrimi al cărei izvor să fie nesecat în picuri de transparențe, ce ar răsfrînge lumea cu sclipiri mai ferme-cătoare decît cele mai divine iluzii și mai îmbătătoare decît cele mai dulci reverii? Nu ne doare, în mîngîietoarea sfîrșeală a melancoliei, imposibilitatea de a ne topi în lacrimi?

Numai în iubire melancolia își atinge propriile ei culmi, căci numai Erosul transfigurează melancolia. Pasivitatea, savurarea ca atare, abandonarea, tremurul imaterial purifică melancolia în așa măsură, încît starea melancolică pură devine în sine extrem de fecundă, fără a fi însă creatoare. Numai cînd o pasiune exagerată, o tensiune extremă, de un elan cuceritor, tulbură suavitatea și puritatea melancoliei, numai atunci aceasta devine creatoare. În marii creatori muzicali, melancolia a fost totdeauna scuturată de o ardoare vie, de o pornire pasionată și de o energie intensă. Atunci, infinitul melancoliei devine vibrație puternică; aspirațiile vagi, avînturi determinate; presimțirile devin trăsnete; lacrimile, furtuni; tremurul imaterial, voință de realizare; planarea suavă deasupra lumii, realizare efectivă în lume și savurarea, explozie. Nu există dispoziție mai creatoare decît cea melancolică, atunci cînd e tulburată de un principiu de antinomie. Setea de lumi nesfîrșite devine dorință de a crea lumi nesfîrșite, și aspirația de topire în fluiditatea infinitului, afirmare dramatică în infinit. O conștiință demiurgică convertește vagul melancoliei în încordări și trăsnete, iar din iluziile ei încîntătoare își alimentează flăcările tremurătoare de prea multe șerpui. Trecerea în planul demiurgic face din reveriile noastre proiecții vitale, iar din regrete, avînturi irezistibile. Fluxul creației este un val de impuritate și de dramă; refluxul, într-o oboseală plăcută, este ca o reîntoarcere înspre purități pierdute. Dacă prin creație ar trebui

să renunțăm pentru totdeauna la deliciile melancoliei pure, cîți n-am renunța, mai bine, la creație?

— Nu mă poartă gîndul înspre orice? N-am fost ce-am vrut și nu pot deveni ceea ce vreau? Oare n-am fost culoare, vînt, tunet? N-am înghițit tot ceea ce îndrăzneala gîndului a conceput? N-am putut fi de atîtea ori altul de cîte ori am existat? N-am fost rînd pe rînd un univers de regrete, de aspirații, de tristeți și de bucurii? Și nu voi putea oare deveni, rînd pe rînd, toate formele de culori ce există și ce se pot concepe? Căci aș vrea să mă realizez în culori, să fiu rînd pe rînd galben, albastru, violet, portocaliu, să plutesc în culori și să înghit culorile. Să fiu melancolic în albastru, nebun în roșu, trist în galben, vesel în verde, nostalgic în violet și suav în portocaliu. Într-o succesiune cromatică să crească ființa mea și să fiu izvorul și oglinda acestor culori. Din mine să plece raze, ca mesaje în nemărginit, și în mine să se răsfrîngă, în toate nuanțele, pentru a îmbrăca întreaga lume într-un vis de reflexe.

— De unde derivă adîncimea iubirii, dacă nu din negația cunoașterii? Ceea ce în cunoaștere e plat, în iubire devine absolut. Orice cunoaștere obiectivă e plată; e o punere în relații prin care obiectele își pierd valoarea. Cunoaștem un lucru pentru a-l face ca pe celelalte; cu cît cunoaștem mai mult, cu atît realitatea devine mai comună, mai vulgară și mai plată, deoarece cunoașterea nu *salvează* niciodată nimic, ci distruge progresiv în ființă. Există, în orice cunoaștere obiectivă, care consideră lucrurile din afară, le încadrează în legi și le pune în relații, care înțelege totul și încearcă să explice totul, o tendință distructivă, iar cînd pornirea spre cunoaștere devine pasiune, ea nu este decît o formă de autodistrugere. Iubim în măsura în care negăm cunoașterea, în măsura în care ne putem abandona absolut unei valori, făcînd-o și pe aceasta absolută. Și dacă nu ne-am iubi decît dorința noastră de iubire sau iubirea noastră, în acest avînt nu este mai puțină negație a cunoașterii. Cunoaștem cu adevărat numai în momentele cînd nu vibrăm intern, cînd nu ardem, cînd nu ne

putem ridica la un înalt nivel psihic. Diferența aceasta de nivel psihic între cunoaștere și iubire ne indică suficient pentru ce ele nu pot viețui niciodată împreună. Când iubești o ființă, momentele de reală cunoaștere sînt extrem de rare; apariția lor se datorește unui minus de iubire. Când ajungi uneori să-ți dai seama din afară, cu o perspectivă obiectivă, că femeia care-ți șerpuiește ca o obsesie întreaga ta ființă, care a crescut organic în tine, seamănă cu oricare alta ca adîncime sufletească, sau cînd înțelegi că zîmbetul ei nu e unic, ci perfect reversibil, cînd o poți inseria și încadra în rîndul celorlalte și găsești explicații generale pentru reacțiile ei individuale, atunci cunoașterea a suplinat dureros elanurile iubirii. *Iubirea este o fugă de adevăr. Și iubim cu adevărat numai cînd nu vrem adevărul. Iubirea împotriva adevărului, iată o luptă pentru viață, pentru propriile extazuri și pentru propriile greșeli.* Pe ființa ce o iubim o cunoaștem cu adevărat numai după ce n-o mai iubim, cînd am devenit lucizi, clari, seci și goi. Și în iubire nu putem cunoaște, fiindcă persoana ce o iubim actualizează, numai, un potențial lăuntric de iubire. Realitatea primordială și efectivă este iubirea din noi. Pentru aceasta iubim. Iubesc iubirea din mine, iubesc iubirea mea. Femeia este pretextul indispensabil care-mi aduce într-un ritm intens pulsațiile timide ale iubirii. Nu poate exista o iubire pur subiectivă. Dar, între abandonarea în experiența voluptuoasă a iubirii ca stare pură și abandonarea în culmile unei alte ființe, înția este cea primordială. Iubim o femeie fiindcă ne este scumpă iubirea noastră. Singurătatea sexelor și lupta sălbatică între bărbat și femeie își au izvorul în această interioritate a iubirii. Căci în iubire ne gustăm, ne savurăm pe noi înșine, ne încîntăm de voluptățile tremurului nostru erotic. Din acest motiv, iubirea este cu atît mai intensă și mai profundă, cu cît distanța de persoana iubită este mai mare. Prezența ei fizică face din sentimentul nostru ceva prea orientat, cu o direcție prea determinată, încît ceea ce este în noi cu adevărat trăire erotică pură, elan subiectiv, ne pare a veni din afară, desprinzîndu-se din prezența fizică a persoanei iubite. Numai iubirea de departe, iubirea care crește alimentată de fatalitatea spațiului, numai aceasta se prezintă ca stare

pură. Atunci ai priză directă pe adîncă ei interioritate, atunci trăiești iubirea ca iubire, adîncindu-te în zvîcnirile unui sentiment, în farmecul lui voluptuos, care face suferințele fluide, le topește ca într-o iluzie.

La oamenii cu multă imaginație și cu o viață interioară complicată, se găsește nu arareori o astfel de purificare a iubirii, încît ei trăiesc elanurile iubirii în ceea ce ele au suav, virginal, în volutele vitale ale iubirii, în pulsațiile ei pure, în potențialul erotic ca atare, înainte ca o ființă să fi trezit la viață și să fi actualizat acest potențial. Contopirea în tremurul vital, în iubirea ca germen, în iubirea ca dorință face din sufletul acestor oameni fîntîni nesecate de stări cristaline, în puritatea lor.

Iubirea care rămîne dorință și crește numai în dorință nu este decît o manifestare a acelei iubiri care nu vrea să se realizeze, de teamă de a muri. Cînd Erosul s-a actualizat, cînd el trăiește nu numai ca realitate subiectivă, ci și cu obsesia unei ființe din afară, stingerea iubirii este un presentiment neliniștitor. Prin femeie, ne realizăm mai repede și murim mai repede; cunoaștem și devenim obiectivi mai repede, decît menținîndu-ne în elanurile pure ale sufletului nostru. Nu este mai puțin adevărat că numai prin femeie putem vedea pînă la ce nivel se ridică intensitatea iubirii noastre, pînă unde adîncimea ei neagă tendința spre cunoaștere și pînă unde adevărul este înfrînt de iubirea care ne face prea vii pentru a putea fi obiectivi.

Iubirea este o sursă de existență. *Sîntem* prin iubire. Căutăm iubirea, pentru a scăpa de prăbușirea în nimic prin luciditățile cunoașterii noastre. *Dorim iubirea, pentru a nu fi contrafăcuți și falsificați de adevăr și de cunoaștere.* Căci existăm numai prin iluziile, deznădejdele și greșelile noastre, deoarece numai ele exprimă individualul. Generalul cunoașterii și abstracția adevărului (chiar dacă adevărul nu există, există totuși pornirea înspre adevăr) sînt atentate la iubire și la dorința noastră de iubire. Va putea Erosul să distrugă, în cele din urmă, Logosul?

Convertirea iubirii în milă determină ultima fază a iubirii, agonia iubirii. Cînd începe să ne fie milă de o persoană pe

care am iubit-o, înseamnă că elanul nostru nu mai poate susține lupta împotriva evidenței. Mila este o iubire în oboseală, o iubire în care obiectul ne este exterior. De aceea în milă ne dăm seama atît de bine de condiția altuia, avem o viziune atît de clară a locului în lume a altei persoane. În milă, noi nu anticipăm nimic, nu dăruim nimic generos, nu transfigurăm deloc; dimpotrivă, luciditatea milei răpește orice strălucire la care ar avea drept iluzia oricărei ființe. După flăcările și văpăile iubirii, mila este ca o cenușă ce acoperă ultimele pîlpîiri de foc ale Erosului. Nu ne doare atunci iubirea altei ființe, nu suferim că sîntem iubiți? Și mila noastră nu exprimă regretul de a nu mai putea răspunde unei iubiri, care în noi s-a lichidat de mult? Cu cît mila crește, cu atît ireparabilul ce desparte două ființe se adîncește mai tare, și intensitatea ei nu face decît să arate cît de mare este în noi regretul de a nu mai putea iubi. Ultima fază a iubirii ne arată cît sîntem de singuri chiar cînd iubim și cum totul depinde nu de obiectul din afară, ci de nivelul sentimentelor noastre. Lupta dintre iubire și cunoaștere se desfășoară pentru ultima oară în milă. Și triumful cunoașterii nu ne arată decît în ce mare luptă ne-am angajat și cîte posturi pierdute avem de recucerit.

— Nu simțim în melancolie cum sufletul ni se deschide sub chemări vagi? Și nu sînt aceste chemări presimțiri de plăcute nelinești, și nu este dulce aroma plecată din destrămarea noastră? Căci sufletul ni se deschide într-o voluptuoasă destrămare, într-un indefinit mîngîietor, într-o aspirație spre vag, fără ca să ne doară, cît de puțin, această destrămare. Nu simțim, dimpotrivă, delicii virginale, suavități intime, extaz într-o lume de culori ireale, ca-ntr-o grădină cu flori care își întind petalele în nesfîrșit? Și nu ne încîntă, în farmecul de destrămare plăcută a melancoliei, singurătăți sonore ce cresc din nesfîrșit, evoluează în tot, se izbesc de lucruri și revin apoi, în mănunchiuri sonore, într-un reflux insensibil spre nesfîrșirea din care au plecat, spre tăcerea din care a purces ființa? Singurătățile au atîtea glasuri pentru cei care au prea multe de spus pentru a mai putea vorbi!

— Misterul zîmbetului melancolic rezultă din nelămuritul ce-l introduce suavitatea în melancolie. Tot ceea ce este suav, ingenuu, pur toarnă peste vagul melancoliei un fluid imponderabil și misterios, ce se dilată în noi ca un parfum îmbătător și fin. Plutind peste tot, zîmbetul acesta se oprește pe tot și pe nimic. Indeciziunea lui se amplifică de mărimea înspre care el se îndreaptă. Genial sau diletant, el evoluează deasupra lumii; fără să poți ști dacă e înțelegere sau extaz. Nedeterminatul și vagul care se desprind din acest zîmbet te atrag ca inexplicabilul misterului. Și cu cît ai înțelege mai mult, cu atît ai înțelege mai puțin. Nu ne par atîtea femei superficiale, datorită zîmbetului melancolic, complexe? Nu transfigurează melancolia fața cea mai lipsită de expresie și nu împrumută o adîncime unui vid interior? Atracția zîmbetului provine și din această prezență a lui la persoane atît de diferite, ca formație spirituală și ca nivel psihic. Cînd el pleacă dintr-un rafinament interior, atunci e sublim; cînd e instinctiv, face vulgaritatea misterioasă. Suavitatea este o sursă de lumină tainică în melancolie. În acest indefinit consistă o explicație a imposibilității noastre de a ne sătura de melancolie, a o găsi cîndva plată, a o înțelege și a o cunoaște. Aici, cunoașterea n-are ce distruge, deoarece progresul ei nu este decît o continuă autoanulare.

Pe cît sînt melancoliile de dulci, pe atît sînt tristețile de amare. Lupta împotriva lor trebuie dusă cu absolut toate metodele care există, utilizînd toate căile și toate posibilitățile. Căci dacă nu vom avea atîta tărie încît să înfrîngem cancerul tristeților, el ne va roade și ne va putrezi înainte de vreme. Nu trebuie să ne lăsăm dominați de invazia tristeților. Să le suportăm numai pînă cînd ele au poezie; cînd devin reale și efective, să izbucnim, furioși, împotriva lor. Să nu uităm că există în lumea aceasta pumni, strigăte, palme, marșuri, sport, femei, vulgaritate, cu ajutorul cărora înfrîngem temporar tristețea. Sîntem siliți să învățăm ce înseamnă a trăi numai după lungi tristeți. Și învățăm să trăim numai prin reacțiuni. Învățăm să trăim, luptînd împotriva propriei noastre fatalități, și în lupta noastră nu facem decît să secăm fîntîna tristeților. Ne pompăm pe noi înșine, doar vom putea,

o dată secați de tot, să începem altfel de la început, cu un izvor mai pur, cu alte adâncimi și cu alte clarități.

— Cum moartea nu poate fi înlăturată, revolta împotriva ei este zadarnică și sterilă. Cu cât ne revoltăm mai mult împotriva morții, cu atât dovedim cât de puțin de adânc este în noi sentimentul morții. Căci revolta exclude revelația ireparabilului și definitivului, a imanenței ineluctabile a morții, care ni se descoperă totdeauna în trăirea intensă a acestui fenomen. Revolta împotriva morții este fructul unei inspirații de moment; numai teama de moarte este durabilă și adâncă. Nu putem duce o luptă împotriva morții; putem numai să înăbușim temporar frica de moarte. Trebuie să învățăm a muri mai rar. De ce n-am folosi toate experiențele prin care uităm moartea sau în care ea ne apare eterică? De ce n-am folosi contopirea în lumină, experiența integrală a lumii, ca o îndepărtare de moarte? Lumina, prilej și cadru de extaz și de feerie, ne avîntă departe de timp, de fatalitate și de materie. În ea, uităm de un început și mai cu seamă de un sfîrșit, iar cînd, uneori, invazia luminoasă pare a ne năpădi pînă la senzația de moarte, aceasta nu seamănă unui sfîrșit catastrofal, ci, sublimată și eterică, se apropie mai repede de o topire imaterială în lumină, de depășirea individualității în universalitatea transcendentă și sublimă a luminii. Cînd lumină nu găsim în afară, trebuie să reaprindem focarii stinși ai ființei noastre sau să metamorfozăm și să convertim în lumină imensitățile de întuneric ale abisului nostru. Toate celelalte prilejuri de a uita moartea să-și aibă ca prototip experiența și extazul luminii.

— Tot mai mult mă conving că eroismul își are rădăcinile în disperare. Ne ratăm viața în disperare; dar prin ea, nu ne ratăm moartea. Sacrificiul, numai sacrificiul ne *salvează* moartea și numai el răscumpără o viață. Din moment ce viața nu e pură, ci infernală și chinuitoare, nu e sacrificiul o lichidare sublimă? Să poți muri pentru alții; pentru suferințele miilor de anonimi, pentru o idee fecundă sau o idee absurdă; să-ți consumi viața ta pentru ceea ce n-o privește, să te distrugi

generos și inutil, nu e aceasta singura formă de renunțare de care putem fi capabili? Orice gest cîștigă o valoare numai întru cît pleacă dintr-o mare renunțare. Numai moartea adîncește actele vieții. Și în sacrificiu, viața se realizează prin moarte.

Dacă toți oamenii pentru care viața este un bun pierdut ar învăța să-și rateze mai puțin moartea, lumea ar deveni o simfonie de jertfe. Atunci, prin moarte, viața ar căpăta un caracter de gravitate solemnă și, de prea multă renunțare și sacrificiu, ar dori o puritate spre care aspiră atîtea elanuri desperate. Orice sacrificiu este un protest împotriva lipsei de puritate a vieții. De aceea, nu mai putem fi creatori decît prin sacrificiu.

De la renunțare la eroism! Dar nu la pasivitatea indiferentă a înțelepților. Este imposibilă pentru noi renunțarea ca o detașare liniștită și progresivă de lucruri, dusă pînă la o totală indiferență. Nu încolțește ideea propriei noastre misiuni în momentele de mare renunțare, de mare detașare?

Nu putem vorbi de renunțare fără să ne chinuim, fără să ne frămîntăm și să fim triști. Renunțarea este pentru noi un fenomen infinit dramatic; turnăm în ea prea multă energie pentru a mai fi renunțare. Și ne interesează prea mult procesul psihologic al renunțării, pentru ca să nu devină o tragedie. Nu renunțăm; *vrem* să renunțăm. De aceea, nu putem fi decît eroi.

Cînd Buddha vorbește de renunțare, este ca și cînd noi am vorbi despre iubire. Să renunți cu naturalețea unei flori care se închide în înserări, iată secretul unei renunțări pe care n-o vom putea realiza niciodată, fiindcă punem prea multă pasiune în negații. Nu devin, în tensiunea noastră, toate negațiile pozitive? Distrugînd tot, este ca și cum am crea tot. Plesnim de negații; dar în văpăi. Și negațiile le consumăm nu în îndoieli, ci cu certitudinea unei misiuni. Aruncăm totul, pentru a cuceri totul; ne sacrificăm, pentru a transfigura viața; renunțăm, pentru a ne afirma; în detașarea ultimă, elanul nostru îmbrățișează lumi. De aceea, eliberarea rămîne în conștiința noastră o simplă problemă. Căci eliberarea devine realitate numai pentru acei care merg pe o singură linie în absolut.

Desprinde-te de tot, spre a deveni *centru metafizic*, unicul tău câștig, singura ta soartă. În pierderi, să te bucore triumful tău și în înfrîngeri, să descoperi raze pentru nimbul tău. Trăiește-te ca un mit; uită istoria; gîndește-te că în tine nu se macină o existență, ci existența; că materia, timpul, destinul s-au concentrat într-o expresie; devino izvor de ființă, sursă de actualitate în existență. Trăindu-te ca *mit*, tot ceea ce este anonim în natură devine personal în tine și tot ceea ce e personal, anonim. Vei trăi atunci totul atît de intens, încît lucrurile vor deveni esențe și își vor pierde numele. Atunci vei putea renunța la tentația individualului; vei putea uita o persoană sau un obiect, atunci vei putea da tot și te vei putea dărui întreg.

Întrebare modernă într-o problemă eternă: oare nu ne va chinui *regretul* renunțării noastre?

Toată problema renunțării: cum putem face din ea altceva decît o pierdere, cum putem face din ea o formă de iubire. Vrem să facem din renunțare ceva pozitiv. Lașitate, sau eroism modern?

Cînd renunțarea nu se realizează în sacrificiu, ci sfîrșește în dezabuzare și scepticism, s-a ratat o experiență capitală. Este ca o negație ce nu duce la extaz. Într-un singur fel renunțarea mai poate deveni atunci fecundă: dacă e *deschisă* spre viață. După ce am rupt legăturile cu lumea, să avem atîta iubire, încît din detașarea noastră să putem îmbrățișa totul; să fim infiniț departe de toate și infinit aproape de toate; să cuprindem totul cu o viziune de extaz. În felul acesta, renunțarea înseamnă un câștig. În ea, sufletul nostru se deschide pentru tot, fiindcă a pierdut totul. O iubire totală și infinită nu este posibilă fără o detașare. Numai iubirea ce se realizează individual, singura iubire imediată, se dispensează de această detașare.

Numai un suflet care se sfișie de iubire mai poate reabilita lumea aceasta vulgară, meschină și dezgustătoare. O mare iubire nu există fără o mare renunțare. Nu poți să ai totul, decît în momentul cînd nu mai ai nimic. Bucuriile și tristețile renunțării! Ne-am realiza în mod absolut, cînd renunțarea ar fi numai un prilej de bucurii. Dar ne iubim cu toții prea

mult imperfecțiunea, pentru ca să nu ne întristăm de iubirile noastre. Cînd vom învăța să vedem în iubire altceva decît o pierdere?

— Întrebare obsedantă și fără răspuns: cum de poate omul supraviețui stărilor de nivel ultim? Nu-mi voi ierta niciodată că n-am avut o îndrăzneală absurdă în clipa supremelor extazuri, că am supraviețuit momentelor de simultană beatitudine și aspirație spre moarte, că mai trăiesc, după ce marea lacrimilor din mine nu s-a putut vărsa în extazul simfonic al morții, al iubirii și al tristeții. Am fost *odată* tot: ce mai vreau?

De ce nu am curajul mării despărțiri?

Să fii totul și să ai totul în fiecare clipă.

Dar cine este acela care poate fi totdeauna Dumnezeu?

— Dacă am fi siliți să alegem între muzică și femeie, cine știe dacă nu am alege înțîia. Deși amîndouă îți procură senzații de o amețitoare înălțime, totuși numai muzica te suspendă în infinitul voluptuos al neîmplinirii. Cu femeia ești obligat să consumi și să reversei ceea ce în tine este izvor pur; niciodată prin muzică, al cărei indefinit complex îți permite să nu te împlinești niciodată.

Căutăm femeia pentru mai puțină singurătate, iar muzica pentru a ne adînci singurătățile. Nu încercăm să scăpăm prin femei de tristeți? Dar acela care, în voluptățile sublime ale muzicii, n-a simțit o tristețe de Dumnezeu singur și părăsit, nici nu bănuiește esența muzicii. Numai prin muzică poți să bănuiești care ar fi bucuriile și tristețile lui Dumnezeu...

— Oare după ce ai avut atît timp conștiința nimicniciei, te mai poți crede altceva decît Dumnezeu? Te mai poți simți altceva decît începutul și sfîrșitul? De ce nu ne-am educa în conștiința propriei noastre divinități? N-am pierdut cu toții încît să avem drept la ultima iluzie, la iluzia absolută? Și oare singurătățile noastre n-au atîtea glasuri ca să ne strige realitatea iluziei noastre? Nu sînt toate singurătățile muzicale și sonore și nu trebuie să ne cînte ele slava de a fi atît de singuri, încît vrem să fim totul?

III

Negațiile care nu duc la extaz și disperările care nu duc la profeție — înseamnă că n-au atins adîncimea în care se depășesc pe ele însele. Dacă din ele nu izvorăște conștiința propriei misiuni, căile existenței ne rămîn închise pentru totdeauna. Și nu este o datorie față de propriul destin să ne educăm în conștiința misiunii noastre exemplare? Nu sîntem datori să exploatăm fierberea, confuzia și vibrația noastră pentru transfigurările în care ne aduce conștiința unicității și adîncimii destinului nostru? Într-un suflet mare, ceea ce numim tristeți, deznădejde, renunțare n-au valoare în sine, ci sînt numai trepte ale propriei sale transfigurări, momente ale unei mari ascensiuni. Toate treptele transfigurării și toate momentele ascensiunii sînt căi spre puritate, spre o sublimă detașare, care detașare nu este decît suprema participare. Nu încercăm, în ștergerea tuturor petelor de întuneric, să realizăm în noi o fluiditate dulce și imaterială a vieții, să devenim izvoruri pure și să ne imaculăm după prea multe virginități pierdute? Cine știe dacă aspirația spre moarte nu pleacă din regretul că viața nu e eternă! N-au descoperit viața acei ce au suferit din cauza ei și care au negat-o din teama de a nu o putea iubi?

Din moment ce nu putem fi fericiți, de ce să nu căutăm să ne facem nefericirea creatoare, dinamică și productivă? Nu este datoria noastră să intensificăm văpăile interne și să ne consumăm la înălțimi în care tristețile devin explozii? Nu vom împrumuta actelor vieții noastre fecunditate, dacă tot ce trăim nu vom trăi nelimitat. Fără margini să fie pornirea de a ne mistui în flăcările propriilor viețuiri, precum fără margini să fie tremurul în care ne vibrează ființa. Avem datoria de a ne înălța și a ne scobori la infinit pe scara formelor

de viață, a căror natură să ne importe mai puțin, decît să ne vrăjească adîncimea și nelimitatul la care putem ajunge.

Există, dincolo de sfera obișnuită a experiențelor de viață, un domeniu în care totul se petrece ca-ntr-o succesiune de transfigurări. Suferința se convertește în bucurie, bucuria în suferință; elanurile în dezamăgiri și dezamăgirile în elanuri; tristețile în văpăi și văpăile în tristeți. Consistența stărilor sufletești dispare în această succesiune de transfigurări și se subtilizează în extaze continue. Cînd trăiești totul într-o adîncime halucinantă, sub semnul nelimitatului, descoperi un domeniu care ție însuși îți este accesibil numai în extazul propriilor tale viețuiri. Într-o astfel de regiune, negativitățile încetează a mai fi sterile și demoniile distructive, 'ci totul, ca într-o simfonie de flăcări lăuntrice, se desfășoară și se mistuie într-un imn de viață și de moarte.

Dar ca să ajungi la regiunea succesivelor transfigurări, mult trebuie să fi suferit, și pentru ca actele vieții tale să capete o adîncime, mult trebuie să fi pătimit! Actele vieții noastre sînt banale și nerevelatoare atunci cînd ele se consumă în condițiile naturale ale vieții. Faptul de a trăi ca atare n-are nici o semnificație. A trăi pur și simplu este a nu împrumuta nici o adîncime actelor vieții. Numai cînd trăiești ca și cum viața este un bun pe care l-ai putea sacrifica ori-cînd, numai atunci ea încetează de a mai fi o banalitate și o evidență. Este o prostie să se afirme că viața ne este dată ca să o trăim; ea ne e dată ca să o sacrificăm, adică să scoatem din ea mai mult decît permit condițiile ei firești. Nu există altă etică în afară de etica sacrificiului.

A privi moartea în sine, detașată de viață, este a-ți rata atît viața, cît și moartea. Sentimentul interior al morții numai atunci e fecund, cînd prin el putem da o adîncime actelor vieții. Aceasta își pierde puritatea și farmecul prin această relație; dar cîștigă infinit în adîncime. Extazul pur al morții duce fatal la o paralizare a întregii ființe. Numai cînd din obsesia morții putem scoate scînteii, numai atunci putem transfigura și viața.

Trebuie să ne punem viața la cele mai mari încercări. Nimic din ceea ce e periculos și riscant să nu ne fie străin. Numai

fecioarele refuză să se gîndească la ultimele pierderi. Dar toată viața nu este o serie de virginități pierdute?

Și atunci, să ne mirăm de ce în unii oameni apare, ca o obsesie vitală, voluptatea pătimirii? Nu pleacă ea din tendința de a adînci viața prin tot ceea ce atacă și compromite această viață?

Nu răsare ea din pornirea de a arde viața în rădăcinile ei, pentru ca o întreagă existență s-o clădească pe flăcări? O evoluție în flăcări este această voluptate a pătimirii. Și este, în această voluptate, un amestec straniu de sublim și fantomal, de solemn și de ireal.

A scoate din viață mai mult decît poate da ea este imposibilul pe care-l realizează această pătimire, în care suferințele sînt însoțite de fioruri. Nu interesează absolut deloc dacă suferința este cauzată de oameni, de boli sau de pierderi ireparabile, ci numai cît poți fecunda interior, pentru ca viața să capete alte străluciri și alte adîncimi. Dacă n-am reușit să ne înstelăm întunecimile, cum o să așteptăm aurora ființei noastre?

În această auroră putem numai să dovedim cît sîntem de aproape de sacrificiu și cît sîntem de tari în nefericirea noastră.

După ce ne-am amețit de toate întunecimile, după ce am vrut să epuizăm în simțire suferința și moartea, iar în gînd am meditat deșertăciunile pînă la absurd, dacă am pus atîta intensitate și atîta nelimitat pentru a nu deveni cenușă, ce altceva decît transfigurarea ne îmbrățișează într-o aureolă totală și definitivă?

Să înscriem în edificiul nostru interior cuvintele Sfintei Tereza: „*A suferi sau a muri*”, nu pentru a ne aminti de ceea ce vrem să facem, ci pentru a ști ceea ce sîntem. Ori avem un destin, ori n-avem. Căci nu sîntem oameni care să murim la o umbră de copac, într-o după-amiază de vară! Fioruri infinite să ne străbată ființa, și sufletul să ne fie ca un cuptor imens; arzătoare să ne fie avînturile și vibrante, extazurile; totul să fiarbă într-un clocot și ca un vulcan să explodăm și să ne revărsăm. Simbolul nostru să ne fie focul și, ca-n extazurile mistice, să suferim de prea mult inexprimabil. Jarul

atîtor suferințe să degajeze o căldură învăluitoare și, turmentați de atîta viață, să temem mai puțin renunțarea. Oare n-a venit timpul cînd, într-o judecată definitivă, trebuie să-nțelegem că viața, numai în alte forme decît ale ei, mai poate să ne mai mîngîie de tristețea de a fi? Oare nu este momentul cînd curajul de a trăi înseamnă altceva decît negația morții? Nu trebuie să îmbrățișăm moartea, pentru ca lupta împotriva întunecimilor ei să facă mai strălucitoare luminile vieții? Și nu trebuie să ne verificăm zilnic rezistențele vieții, prin lupta încordată cu forțele morții? Nu trebuie să ne salvăm viața în fiecare moment? Căci numai după ce-am salvat-o, sacrificiul nostru poate să însemne înțîia și ultima noastră libertate.

— Pentru întărirea în conștiința propriei misiuni, nimic să nu ne scape neexploatat. Să convertim totul în mijloace și stimulente ale credinței în noi înșine, iar tot ceea ce tinde să ne paralizeze să trăim cu atîta ardoare, încît să devină resort al existenței noastre. De ce n-am încerca să convertim evoluțiile muzicii în astfel de resorturi, de ce n-am face din trăirea muzicală un moment esențial din desfășurarea unui destin? Abandonarea pură și spontană în muzică subțiază elanurile de viață pînă la anihilare. Nu în trăirea muzicală ca atare vom învăța să facem din destinul nostru un fulger! Dar cînd în muzică aducem o energie și-o ardoare, cînd nu ne lăsăm prinși de muzică, ci o dominăm, cînd vibrațiile sonore pătrund o voință în concentrare infinită și devin alimente pentru obsesii vitale, atunci conștiința destinului nostru nu se întărește prin ceea ce a pierdut înainte? Să învățăm a trăi lucrurile de deasupra lor, să le integrăm, să trăim prin transcendență, iar cînd ne abandonăm lor, s-o facem pentru a le exploata, nu pentru a fi înghițiți de ele. Să iubim, să savurăm și să suferim pentru ca destinul nostru să poată deveni *destin* pentru alții: altcum femeia, muzica și boala nu vor fi decît tot atîtea prilejuri de căderi.

— Vom ajunge oare să nu mai fim puși în fața teribilei alternative dintre viață și moarte? Vom putea să realizăm

o sublimă detaşare, mîngîiaţi de revelaţii intime şi fascinaţi de veşniciei nebănuite? Vom putea să depăşim şi să uităm drama, acea dramă care izvorăşte din contradicţiile inerente fiinţei? Trebuie să existe o regiune de lumină lăuntrică unde trăieşti fără să trăieşti şi mori fără să mori. Trebuie să existe o regiune de muzică subtilă, în ale cărei sonorităţi să se des-trame, imaterial, întreaga fire.

Şi trebuie să existe o regiune în care însuşi timpul şi-a învins nimicnicia sa.

— Două căi există, prin care, dacă nu putem învinge bo-lile, le facem desigur suportabile: sau le integrăm în organis-mul nostru în aşa măsură încît nu le mai considerăm venite din afară, ca elemente străine şi detaşate de noi, sau, prin-tr-un efort intern, încercăm să ne ridicăm deasupra „nivelu-lui” la care se menţine boala în organismul şi conştiinţa noastră. Procesul de integrare a bolii este de fapt un pro-ces de interiorizare: creştem boala în noi înşine, o asimilăm imanent în viaţa noastră. Ne educăm în a considera acci-dentul ca natural şi răul ca perfect firesc. Această cale este cea mai frecventă şi cea mai uşoară: să vrei să uiţi prezenţa în tine a ireparabilului.

Fiecare boală reuşeşte să ne domine într-o anumită mă-sură: ea atinge un nivel în fiinţa noastră, pînă la înălţimea căruia tot ce se petrece în noi trece prin acest fenomen al bolii. Dar pentru ca ea să nu ne înghită şi să nu absoarbă întregul conţinut al fiinţei, trebuie ca, printr-o încordare in-finită, să ne ridicăm deasupra nivelului bolii, să atingem un nivel superior, din înălţimea căruia putem stăpîni boala ca pe un proces firesc. Mărim, în această încordare, pulsaţiile existenţei noastre, o intensificăm de rezistenţele ei. Totul este să atingem un nivel superior nivelului bolii. În cea mai groaznică criză, o strîngere de pumni, o tensiune nervoasă, o voinţă de afirmare organică, o pulsaţie, ca-ntr-un trăsnet al firii, ne salvează şi ne înviorează ca o baie de arome. Dacă am putea oricînd să facem din sufletul nostru o convergenţă de elanuri, ca o fîntînă săritoare, depresiunile şi bolile ar fi eliminate spre periferia fiinţei noastre. Singura salvare din

ghearele bolilor: să ajungem la acel nivel în care pulsațiile vieții evoluează pînă la încleștare, pînă la nivelul unui extaz organic.

De ce bolile n-ar alimenta viziunea profetică, de ce nu le-am putea converti în resorturi ale misiunii și ale destinului nostru? De ce să pierdem atîtea prilejuri de veghe și de trezire, pe care ni le oferă boala cu o generozitate care ne înspăimîntă? Nu macină boala, zi și noapte, materia din noi și n-o face ea capabilă de vibrații pe care nici deliciile cele mai pure nu le ating? Și ce este boala, dacă nu o trezire din somnul materiei? Tot idealul nostru să nu fie decît dorința de a face acest blestem fecund, de a scoate din boală ceea ce alții, în mii de fericiri, nici nu cutează să presimtă. Numai așa vom putea să amînăm prăbușirea prin boală, și numai așa această prăbușire ar putea deveni o transfigurare. De ce n-am folosi toate clipele în care boala ne arde rădăcinile vieții, se încuibă în materie pentru a o risipi în fărîme firave, în resturi de existență, și crește, destrămîndu-ne în bucăți de piatră ce nu sînt decît nesfîrșite regrete ale unei vieți întregi, de ce n-am folosi aceste clipe pentru a ne dinamiza într-un blestem, pentru a da strălucire însîngerărilor noastre, pentru a nimba atîtea înfrîngeri? Dacă nu vom învăța să facem boala pozitivă, de ce să trăim mai departe, cu regretul unei vieți pierdute? De ce să ne jeluim în fața unui dezastru, cînd el ar putea deveni începutul unei serii de iluminări? Și toate suferințele care ne-au întunecat fața — nu sînt ele tot atîtea izvoare ale *schimbării noastre la față*?

— Numai în unilateralitate există tragedie, numai un om care se aruncă într-o direcție pînă la capăt, fără spirit critic, beat de fiorurile propriei lui izolare, numai acela poate îndura ceea ce înțelegerea altora niciodată nu va atinge. Și pentru ce atîta înțelegere? Este atît de comod să înțelegi totul, încît oamenilor acestora să nu le acordăm nici măcar disprețul. Să ai curajul fanatic de a înfrunta irezolvabilul și să violezi, într-o furie oarbă, ireparabilul, să fii atît de absurd, încît gîndurile tale să danseze într-un desfrîu, să se înalțe ca focuri în depărtate întunecimi. Cît risc este într-un gînd — este altă

întrebare pentru adîncimea aceluî gînd. Ori murim pe gîndurile noastre, ori renunţăm la a mai gîndi. Dacă a gîndi nu este un sacrificiu, atunci pentru ce să mai gîndim? Numai întrebările grele, irezolvabile şi ultime, să ne fie întrebările noastre. La celelalte răspund profesorii; căci de aceea sînt plătiţi. Dacă viaţa, suferinţa, moartea, destinul sau boala şi-ar găsi o soluţie, sau dacă le-am epuiza în înţelegere, ar mai avea rost să mai gîndim?

Boala ne aduce în stări de vibraţii pe care normal nu le avem. Ca să facem însă boala fecundă şi s-o convertim în resort al dinamismului nostru intern, intensificarea la paroxism a vibraţiilor este o condiţie esenţială. Există o adevărată *metodă a vibraţiei totale*, care ne prezintă căile de purificare internă, de exaltare în vibraţiile intime. Trebuie să atingem o tensiune psihică în care tot ceea ce trăim să fie o creştere în vibraţii. Încordările intime trebuie să fie atît de mari, încît actele de voinţă faţă de acest paroxism să apară ca simple acte reflexe. Dacă în stadiul în care boala ne domină, voinţa este paralizată şi ştearsă, în stadiul de fructificare a bolii, realizăm un adevărat salt peste voinţă. Ea apare prea diminuată şi prea aproximativă în vulcanul de vibraţii, care izbucneşte, ca o explozie şi o apărare a vieţii, din adîncimile fiinţei. În vibraţiile bolii, intensitatea vibraţiilor vitale este plusul prin care tendinţele de destrămare închise în boală sînt transformate în tot atîtea extazuri ale vieţii noastre, ce nu vrea să cadă înainte de a fi cunoscut marea schimbare, transfigurarea ultimă.

Boala aduce la suprafaţa conştiinţei tot ceea ce e mai adînc în noi. Aşa încît, sîntem adînci cu adevărat numai în boală; iar cînd ajungem stăpîni pe boală, devenim mai mult decît *sîntem*, ne creăm pe noi înşine.

— Pe propriile ruine am ajuns să ştim cine sîntem. Astfel, pentru ceea ce vom deveni avem să construim totul. Viitorul nu trebuie să ne fie o creaţie din nimic? Nu sîntem siliţi să începem de la capăt? Drumul nostru a fost ruina noastră; să fim mîndri că n-am moştenit nimic. Şi nu este misiunea noastră cu atît mai mare, cu cît ea înseamnă un început total, o misiune fără moştenire? Am risipit prea mult din noi, pen-

tru a ne mai încuraja rezervele. Forța noastră să provină din sărăcia noastră. Nu ne-am dezmoștenit pe noi înșine, în curajul de a trăi dezastrul pînă la capăt? N-am avut îndrăzneala prăbușirilor și a ruinelor noastre? Ne-am lichidat viața pentru ca o dezmoștenire atît de mare să ne dea avîntul propriilor cuceriri, să putem, după o atît de mare pierdere, să ne creăm viața. Și toate deznădejile pe ruinele noastre n-au fost decît speranțe ale unei alte vieți, începută din nou și creată în farmecul altor străluciri.

Față de încordarea, de vibrația și de pornirea noastră de a cucerii lumi nesfîrșite, tot ceea ce oamenii numesc voință, tendință, ambiție și aspirație să apară ca palide expresii ale vieții, ca forme aproximative și atenuate. În infinitul nostru de simțire, acestea nici trepte să nu fie. În salturi mortale să ne măsurăm viața. Și fiecare salt să fie nu numai un avînt, ci și o cucerire. Cu setea noastră după nimic, am învățat prea bine ce e nesfîrșirea pentru ca să nu dorim o nesfîrșire a ființei și am cucerit prea mult în întuneric pentru ca să nu ardem după lumină. Nu tremurăm cu toții în presimțirea acestei lumi și nu ne dogorește, ca un foc nesfîrșit, nesfîrșirea ființei? Cunoaștem prea bine otrăvurile nimicului și dezgustului de ființă; dar otrăvurile lui n-au putut să ne stîmpere setea de ființă, ci doar să ne trezească dorința de cucerire și de recucerire. Am pustiit prea mult firea în deșerturi fără margini și am rătăcit prea mult în deșerturile acestea și în deșerturile noastre, ca, secați într-o lume secată, să nu dorim a deveni izvoare într-un izvor al ființei.

Extazul să fie măsura vibrației noastre, și culmile lui să ne fie patria. Ondulații de culmi să ne alinte privirea și perspective de înălțimi să ne mîngîie sufletul. O vibrație în infinit să ne fie toată ființa. Și ce este altceva extazul, dacă nu o vibrație în infinit? În purități de elanuri să ne topim viața, s-o ridicăm la ultime vibrații, s-o înălțăm în muzici de sfere. Privirea să ne fie un flux de raze, și-n corpul nostru să răsună lumi de armonii; nesfîrșite spirale sonore să-l inunde, învîrtindu-se-n ascensiuni ciudate. Strigăte de deznădejde și scrișniri de ură să dea doar adîncime acestor vibrații, și toate tînguirile, transfigurate să fie în elanul lor. Pînă ce devine mu-

zică să ne adîncim în durere, și boala în imnuri să-și cînte renunțarea.

Și această muzică să ne descopere ascunse presimțiri de seninătăți, și prin ea să-nvățăm adîncimea seninătăților. Uitat-am să privim depărtările lor și pierdut-am măsura mărimilor lor. Vibrație în infinit să ne fie extazul și adîncimea seninătăților să ne-o descopere muzica lui.

În setea de absolut, învățat-am ce este o altă viață și-n ce fel a trăi este a nu te opri niciodată. Numai în cucerire setea noastră de absolut se poate stîmpăra; retragerea și oboseala ne măresc doar setea. Să-nghițim absolut e singura activitate ce-n infinit ne mai poate încălzi, și-n avîntul nostru, să uităm a mai face un popas. În sete nesfîrșită, înflăcărați, să-nghițim totul, și cuprinderea noastră să fie o pierdere-n nimicul nostru. În existență să irupă elanul, și bucuria să semene marilor extaze. Și dorul nostru de a fi, universal să fie ca tristețea de a fi. În luptă cu ea, dorul de ființă în înflăcărări să cuprindă întunecimile tristeților, și setea noastră de absolut cu întunerice să-și astîmpere infinitul ei.

— Cînd suferiți de prea mult elan, cînd vă doare avîntul vieții și temeți sinuciderea în explozia dezordonată a vieții voastre, transformați în profetie durerile preaplinului vostru, consumați în extaze de viață valurile debordante ale energiei voastre. Căutați în drame prilejuri de sublimare, folosiți tragediile ca drumuri înspre puritate, torturați-vă pentru a înfrînge putregaiul din voi. Nu simțiți, fraților, cum atîtea dureri își caută înseninările lor și nu simțiți cum rănilor noastre de cîtă otravă ne-au scăpat? O rană a fost toată ființa noastră; căci o otravă a fost sîmburele nostru. Și nu vă apucă, fraților, dorințe de primăveri și melancolii de seninătăți, nu vă apasă în dulci voluptăți nostalgii de lumi mai pure, cu vaste ceruri deschise, cu armonii necunoscute? Nu tresare gîndul vostru, în presimțirea unor fericiri în alte lumi, și nu vă iluminează viziunea unor dureri sublimatate în cîntece pure? Nu vreți schimbarea cea mare, schimbarea în sîmburele vostru? Nu vreți o lume în care ați suge fericiri din dureri, extaze din negații, profetii din disperări, și nu vă încîntă o lume-n

care preaplinul vostru în mîngîietoare valuri ar inunda deşerturile ascunse ale zădărniciilor voastre? Şi oare, fraţilor, nu vă atrage chemarea seninătăţilor, cu nesfîrşiri mai calde şi mai dulci, nu vă apucă nostalgii de depărtări vaste ca durerile, şi preaplinului vostru, nu prin dorinţe de puritate-i puteţi găsi o albie?

PROFEȚIA ȘI DRAMA TIMPULUI — Pe toate planurile vieții, ardoarea noastră să îmbrățișeze conținuturile de existență, într-o participare originară, și pînă la extaz să trăim totul. Viața socială să ne fie cîmpul de verificare a inflamabilei noastre sensibilități, și în tot ce are exterior viața să ne revărsăm infinitul lăuntric. Dincolo de cultură să ne spulberăm energiile, și intensitatea energiei ca-ntr-un vârtej să crească. Să trăim totul cu atîta pasiune, încît destinul ca un trăsnet să despică obscuritățile lumii și ale noastre. Să devenim altceva, să fie țelul nostru și să acceptăm viața numai pentru mari negații și mari afirmații. Dacă nu ne va arde conștiința misiunii, nu ne vom merita nici viața și nici moartea. Nu înțeleg cum pot exista oameni indiferenți în această lume, cum pot exista suflete care nu se chinuiesc, inimi care nu ard, simțiri care nu vibrează, lacrimi care nu plîng. Ar trebui să fie interziși spectatorii și toți acei care din distanță fac o virtute. Numai un suflet ce se frămîntă și care niciodată n-a uitat că trăiește trebuie să ne trezească entuziasmul. False să le declarăm pe toate acele adevăruri care nu dor și nule, toate principiile care nu ne ard. Viziuni să devină adevărurile noastre și principiile, profeții. Vorbele să fie flăcări, și fulgere să fie argumentele. Mai avem noi timp de pierdut în dovezi, în argumente și convingeri?

Nu iubim profeția fiindcă ea înghite timpul?

Cu conștiința timpului, un salt deasupra lui este profeția noastră, și viitorul trăit în actual, conținutul ei. Prezențe și realități vii devin în ea dorințele noastre și viziunile strălucesc în preaplinul actualității. Nu încearcă profeția să supprime inevitabilul distanțelor în timp și nu încercăm în ea să trăim totul în formă absolută? Toți ceilalți, care nu cunosc văpăile consumatoare ale spiritului profetic, primesc succe-

siunea clipelor în relativitatea lor, sînt sceptici și acceptă totul. Numai în profetie, săltînd deasupra timpului, trăim clipa în direcția ei absolută, în ceea ce ea ar trebui să țintească. Ultimele finalități, profetia ni le face accesibile în trăirea exasperată a momentului. Trebuie să ne încîntăm de tot ceea ce-i profetic, pentru pasiunea de absolut din orice profetie, pentru prezența marilor sfîrșituri în marile începuturi. Și n-au crescut ardorile profetice din presimțirile sfîrșitului în tot ceea ce am trăit? Cu o pornire bestială să înghițim timpul, pentru ca în fiecare clipă viața să fie un început, o culme și un amurg. Ca-ntr-un elan mistic, viziunile să ne invadeze de străluciri, să ne orbească în paroxismul lor luminos, și indeterminatul lui să rezulte din setea noastră de absolut. De nu vom avea dorința nesfîrșită de absolut, de realizare integrală, de infinită posesie, timpul ne va înghiți iremediabil și viața pierdută ne va fi în tot atîtea clipe cîte lașități ne-au diminuat ființa.

Cu un bici imens ar trebui loviți toți acei care așteaptă să trăiască și care nu se consumă dramatic în demonia timpului, toturați și chinuiți — toți acei care așteaptă ca timpul să le risipească fărîma lor de existență. Și aproape toți oamenii sînt fărîme de existență ce-și așteaptă propria lor lichidare. Valoarea ethosului profetic consistă în voința de a te lichida tu însuți, într-o trăire intensă ca un extaz. O concepție dramatică a viețuirii în timp este la baza oricărei profetii. O luptă groaznică, împotriva timpului și a inerției viețuirii temporale. Sentimentul normal și mediocru al temporalității nu te poate duce decît la așteptarea vieții, la concepția comodă a complacerii în surprizele diverselor momente. Oamenii așteaptă totul de la timp, așteaptă ca idealurile să se împlinească în viitor, speranțele să se realizeze și moartea să vină la „timpul” ei. Împotriva acestei atitudini, frenezia noastră profetică să nu cunoască margini. Conștiința misiunii să crească dintr-o cuprindere infinită în clipă, dintr-o furie exaltată a vieții ce se vrea plină, în ciuda neantului temporal. Mesianismul nostru să fie ca un incendiu în care toți indiferenții acestei lumi să fie mistuiți, din care scăpare să nu fie pentru acei care nu suferă de dorința transfigurărilor ultime. Focul lăun-

tric să ne fie obsesia și pe el să ne înălțăm, ca pe aripi. Marile misiuni să ne apere de cangrena timpului și clipele să treacă în eternități, și eternitățile în clipe. Astfel de culmi să atingem în viziunile noastre, ca grandoearea lor să-i înmărmurească pe ceilalți și, scuturându-i dintr-o mare contemplare, de pasiunea celor absolute să nu mai poată fi indiferenți. Căci indiferența este adevărata crimă în contra vieții și a suferinței.

Și elanul nostru profetic să fie un tremur contagios ca boala sau ca focul, în el să prindem această lume, adăpostită în liniște și umbre, și-ntr-o cruciadă universală, să cucerim și să dezrobim luminile ascunse de întunericul lumii și al nostru!

— Și oare, fraților, nu v-ați întrebat de ce bucuriile noastre sînt atît de rare și atît de mari? Nu v-ați întrebat de ce respirăm în atîtea suspine și de ce tremurul de bucurie atît de rar ne cuprinde? Nu v-ați gîndit niciodată că prețul bucuriei este durerea, că marile bucurii sînt dureri transfigurate? N-ați așteptat, în atîtea clipe de durere, clipa de mare bucurie și n-ați așteptat-o ca o răscumpărare a nesfîrșitelor înfrîngeri? Și oare, fraților, nu iubim noi suferința pentru acel moment, acel singur moment de bucurie, adîncă și nesfîrșită, în care durerile devin pure și deznădejtile sublime? Ah, fraților, mult trebuie să fi suferit, pentru ca să ne bucure un moment de bucurie!

Văzut-am noi în suferință o crimă în contra vieții. Dar nu v-ați întrebat de ce o *altă* viață este pentru noi *viața* noastră? Nu ne-au ucis durerile cealaltă viață? Și de ce astăzi durerile ne sînt atît de fecunde, pe cît de nefaste ne-au fost altădată? Nu este oare pentru că ne-am clădit o altă viață, cu îndelungate dureri, pentru rare și mari bucurii?

A MURI DE ELAN — De elan să moară sufletul nostru, de elan să murim toți. Irezistibile să fie avînturile vieții și disperarea să ne ardă avîntul nostru. Încheiată să ne fie misiunea în ultima zvîcnire, în marea zvîcnire a elanului nostru: N-am trăit nici unul, dacă de elan nu vom muri. Intensități

muzicale și îmbrățișări de veșnicii în clipă să ne fie acel elan, și-un infinit de simțire să fie infinitul lumii. Și elanul nostru să fie atît de mare, încît să ne simțim goi în fața noastră: să plîngem că am putut aștepta atît o asemenea clipă.

Tot ce vom trăi să fie pregătiri și trepte ale elanului suprem. De multe ori va trebui să murim de elanurile și în elanurile noastre, ca un ultim avînt să nege viața în culmile ei.

Ațintite în nesfîrșire să ne fie privirile, și grele de veșnicii să ne fie gîndurile; corpul să vibreze ca o coardă și toate organele, ca prize ale ascunselor armonii, să ne îmbine cu marile taine. Și de atît elan să murim, că moartea noastră să fie moartea lumii.

Atît de mare să ne fie avîntul, că de irupția lui să nu mai putem gîndi. Vertiginos să ne străbată și să ne domine furia lui vulcanică, pentru ca zvîcnirile lui să umple golurile în care se desfată gîndurile. Căci în goluri de viață cresc gîndurile și un minus de avînt este condiția libertății lor. Dar elanul nostru să fie atît de irezistibil, că în vîrtejurile lui gîndirea să nu mai fie posibilă. Izbucnirile vieții ne dor prea mult, ca ele să nu calce peste atîtea idei clare și sterile.

Iar cînd gîndurile răsar la periferia avîntului nostru, în febră să le dăm viață și, tumultuoase, să le topim în vîrtejurile de foc ale avîntului.

Și dacă nu vreți ca-n avîntul vostru să vedeți singurul vostru avut, atunci învățați a gîndi în febră, a face gîndurile arzătoare, a scoate aburi din idei. Febra să fie condiția naturală a gîndurilor voastre. Avîntul vostru niciodată nu va scobori pînă la cunoaștere și extazurile voastre vă vor opri să prindeți din afară ceea ce puteți cîștiga înăuntru. Oboselile elanului vă fac doar obiectivi. Și-n drumul spre extaz, gîndurile simple rătăcirii să vă fie.

Lumi să înghită avîntul vostru și, ca-ntr-un sărut, să îmbrățișați ființa și nesfîrșirea. Dorințe ascunse să răbufnească în îmbrățișări totale și o lume să fecundeze *dorința* voastră. Demiurgice să fie pornirile, și pasiunea voastră sexualitate cosmică. Însămîntare să vă-ncunune gestul și rodire de lumi noi să-nflorească din instinctul vostru. Și, bucuroși în dorințele voastre frenetice, să uitați *marele dezgust*, tentația detașărilor

închise, a dezlipirilor fără ieşire. Feriţi-vă de marele dezgust, de momentele putrede, fugiţi de momentele ce vă închid drumurile fiinţei. Căci marele dezgust este amărăciunea ce ne înăbuşă extazul firii, ce ne opreşte să ne pierdem în toate şi toate să se piardă în noi. În fecundări să irupeţi, fraţilor; gîndurile însămintate să vă fie, ca, în rodnicia lor, să uitaţi tentaţiile marelui dezgust. Avîntul vostru o continuă rodire să fie şi, generînd lumi noi, peste ispitirile abisului vostru, îmbrăţişaţi întreaga fire pentru-un sărut sau pentru tot.

N-au devenit mări de lacrimi atîtea tristeţi ce astăzi ne sînt bucurii? Nu strălucesc în noi tristeţile clarităţi de altădată? Şi nu ne invadează mări de lacrimi, acoperind în fluxurile lor dezgustul amar, seceta fiinţei noastre? Vrajiţi sîntem de atîtea lacrimi ce cresc în noi şi se întind ca vaste seninătăţi, fermecaţi sîntem de atîtea amurguri ce devin aurore. Nu avem lacrimi pentru orice, nu ne îmbătăm în atîtea irezistibile clarităţi ce gîlgîie în noi şi ne picură, în fluidităţi transparente, atîtea tristeţi ce-au devenit bucurii, nu sînt extazele noastre pline de lacrimi şi nu ne inundă acest revers al focului? Mări de lacrimi se ridică în noi şi noi înşine sîntem o mare de lacrimi. Într-un flux nemărginit, ne picurăm tristeţi sublimite şi înspre originile bucuriilor noastre ne cad lacrimile. Şi cîte lacrimi cad, atîtea bucurii pierdute.

— Dacă mai este nebulie şi elan în lume, atunci o altă viaţă să ne fie obsesia şi viziunea noastră. Să creştem pînă acolo, încît paroxismul nostru să-nsemne o nouă viaţă, să-nsemne *viaţa* pe care o doreşte elanul nostru. În rădăcini să atacăm viaţa, pentru ca, într-o creaţie absolută, o altă lume să se ofere extazurilor noastre. Mai bine să distrugem rădăcinile vieţii, decît să primim mai departe sevă din rădăcini putrede. În noi va fi atîta putere, încît dezrădăcinînd viaţa din mediul ei murdar şi putred o altă sevă îi va încălzi pulsaţiile. În soare să înrădăcinăm viaţa şi lumină să fie seva vieţii noastre. Cu rădăcinile în lumină să creştem, din vaste clarităţi să pornească noua noastră viaţă şi fecunditatea într-un extaz luminos să se desfete. Doar după ce-am schimbat viaţa în rădăcinile ei, viziunea unui alt om poate fi altceva decît un vis. Altă sevă în viaţă şi apoi un alt om!

De nu vor plesni resorturile acestei vieți mediocre și liniștite, închis ne va fi drumul spre absolutele noastre trăiri. Și resorturile altei vieți, atît de întinse și încordate să fie, că în libertatea lor fiecă mișcare un absolut să-nsemne!

— Întristat este sufletul meu în lumea în care oamenii trăiesc spre a se face nefericiți unii pe alții.

Cum de există oameni care mai pot respira după ce au făcut pe alții nefericiți?

Ar trebui ca fiecare om să dorească a fi nefericit, pentru a cruța pe altul de nefericire. Este de o mie de ori mai suportabil a fi făcut nefericit, decît a neferici. Și cînd te gîndești că-n lumea asta sînt oameni care pot dormi, cînd alții suferă din cauza lor! Ar trebui să distrugem întreaga cultură, care-și îngăduie să vorbească de ideal, într-o lume-n care curg lacrimi. Și să nu avem regretul purității în lumea în care nu poți fi *esențial* decît în nefericire?

Cu toți am întîlnit atîtea zîmbete dulci, mîngîietoare și tandre. De ce după ele n-am jurat a fi altfel, cu totul altfel? Un singur zîmbet de femeie ar face mai mult decît trei sferturi din gîndirea umană, dacă în acel zîmbet am vedea un zîmbet al vieții. Dar cîți dintre noi au conceput atunci o fericire din extaze reciproce, cîți am jurat în numele altei vieți!

— De ce atac omul? (De ce trebuie să ne atacăm cu toții?) Fiindcă această ființă nu toarnă foc în demonia vieții, nu trăiește în flăcări nașterea și distrugerea lucrurilor.

Fiindcă nu arde în dorințe de puritate, nu moare după un înec de lumină, după ultime transparente.

Aș vrea ca-n om viața să curgă pură ca muzica lui Mozart. Dar omul n-a dus tragedia pînă la capăt, pentru ca să-l ardă dorințe de puritate, și nici nefericirea sau durerea pînă la înnebunire, pentru a se gîndi la o fericire ce ar putea fi și adîncă. Și-n istoria omenirii, doar în Mozart fericirea a atins o adîncime. Cînd omul va trage toate consecințele condiției lui, numai atunci uitarea în armonii transcendente va fi visul lui. Și omul va fi sincer cu sine însuși. Omul trebuie să moară; trebuie să moară omul din noi. Și din această ago-

nie, o viață nouă ar putea izvorî, cu elanuri pure și cu ferme-cătoare extazuri.

Nu *puterea* trebuie să definească pulsațiile acestei vieți, ci extaze reciproce să apropie ființe, în vibrații imateriale.

Ca-ntr-un cult, gesturile lor să aibă o marcă simbolică, privirile să descrie curbe imateriale și apropieri subtile să confunde, ca-ntr-o baie de raze, seva pură a atîtor vieți ce se cern ca tonurile într-o melodie. Totul să aibă caracter de extaz, fiecare act de viață să fie participare la esență, priză directă pe ritmul total al firii.

Întîiul în spațiu, acesta a fost idealul cuceririi în întinde-re. Dar atît de adîncă să fie viziunea unei alte vieți, că ființa ce ar crește-n extaze, spațiul ca obstacol nici să nu-l cunoască, ci, îmbrățișînd sursele vieții, în fiecare clipă să poată ajunge acolo de unde viața a plecat, în formele prime cînd voința, spiritul, cultura n-au tulburat izvoarele pure.

A fi tare, a fi bestie s-a visat omul în forma lui ideală. Și astfel n-a reușit să trăiască decît la periferia vieții. Dar a venit timpul cînd forma omenească de existență trebuie lichidată pentru a atinge adîncimile vieții, acoperite de iluziile omului.

— Și dacă absolutul îl cer dorințele voastre, să-nvățați a risca marile despărțiri; despărțirile de atîtea lucruri ce nu pot fi uitate, despărțirile de ceea ce iubiți și de ceea ce ar trebui să iubiți. De nu veți simți în voi dorința marilor despărțiri, cine o să vă insufle melancolia clipelor de singurătate, fără de care căile ultimelor revelații sînt închise? Renunțați la idealurile voastre dacă melancolia nu vă dizolvă în suflet arome îmbătătoare și dacă prin ea gustul renunțărilor nu v-a otrăvit ființa.

Tăria singurătății se manifestă prin despărțirea de ceea ce iubim. N-ați simțit cum, pentru a vă oțeli în misiunea și destinul vostru, renunțarea la un prieten, la o iubită sau la muzică a apărut stăruitoare în voi? N-ați căutat niciodată contacte cu durerea pe cele mai dureroase drumuri? De nu veți fi omorît niciodată o mare iubire pentru o mare suferință, pierduți sînteți pentru încercările din care răsare un destin; pierduți sînteți pentru destinul vostru.

Gîndiți-vă la un cer infinit de vară și la toate melancoliile ce învăluie o imensitate albastră. În astfel de clipe, cînd ceilalți oameni uită totul și de toate, sînteți voi capabili să pierdeți tot ce ați iubit, ca-ntr-o mare despărțire să vă cîștigați pe voi?

Uitați știința, care nu vorbește niciodată de durere, și scăldați-vă în propriile voastre revelații. Uitați tot ce vă înstrăinează de voi, uitați tot ce vă îndulcește inutil durerile. Învățați curajul propriilor voastre dureri și căutați suferințele, ca prilejuri de verificare neîncetată.

Trebuie să urîm cu toții o lume de dureri aproximative. Căci cu toții n-avem de ales decît între absolutele și nesfîrșitele dureri și între elanurile pure de viață. Dacă otrava atîtor dureri ne va arde pînă acolo, încît să împlinim saltul vertiginos în puritate, recunoscători să fim durerilor. Iar dacă nu, să nu întindem un balsam încălzitor durerilor, ci suflul nostru arzător să soarbă căldura din virulența atîtor otrăvuri. Să iubiți și să urîți suferințele; dar niciodată să nu fugiți de ele. Să vă tîrîți în dureri, dar să nu vă tîrască durerile.

— Fraților, atît de intensă să fie viața în voi, că să muriți și să vă distrugeți de ea. Să muriți de viață! Să vă distrugeți viața! Să urlați de urletele vieții din voi, să vă cîntați, în ultime cîntece, ultimele vîrtejuri ale vieții. Și ca-ntr-un cutremur de pămînt să vîjiie adîncimile voastre, și amenințări necunoscute să vă sature setea de neliniște. Tot ceea ce trăiți, unui cutremur să semene, și prăbușirea vieții să plece din dorința noastră de înălțare. Nu simțiți în voi cum viața trosnește în încheieturile ei; nu spargeți, în prăbușirile și înălțările voastre, marginile existenței? Cum de poate cineva trăi numai ca să nu moară? Și cum de sînt oameni care nu pot muri de atîta viață?

— Să luptați cu conștiința fatalității, căci numai atunci orice trăiți poate fi o prăbușire sau o transfigurare. Să simțiți inevitabilul în fiecare pas, ca fiecare pas să devină o presimțire de tragedie. Disprețuiți sfinții, care, în progresul spre lumină, nu tem niciodată rostogolirea în întuneric; disprețuiți

sfinții, căci nici un sfânt n-a înnebunit. Și n-a înnebunit nici unul nici măcar de lumina din el. Tragedie sau disprețul pentru sfințenie...

Nici un sfânt n-a căzut și cred că nici un sfânt n-a murit. Fericirea de a nu fi sfânt sau despre marea nefericire...

Începutul sfințeniei: de cînd simțiți că viața nu mai poate pierde prin moarte, și moartea prin viață.

Tragedia: viața ca limită a morții.

Sfințenia este ca o floare fără parfum, o frumusețe fără strălucire.

Singura adîncime fadă: sfințenia.

Sfințenia sau lipsa de destin.

Un sfânt *nu poate* muri, fiindcă *nu* trăiește. Un sfânt *nu sfirșește* niciodată, precum *nu începe* niciodată. Pe un geniu îl poate omorî opera sa. Care sfânt a murit de iubirea din el?

Fiecare clipă ca expresie a unui destin, ca luptă dintre viață și moarte, este tragedia. În ea, moartea și viața sînt absoluturi. Dar absolutul pe care-l atinge sfîntul sacrifică atît viața, cît și moartea. Un absolut inutil și o adîncime fadă sau de ce temem sfințenia cu prețul ființei noastre.

IV

Să renunțați la conștiință vă invit eu, fraților, să renunțați la tot ce poate fi obstacol orgiei voastre lăuntrice, al nesfârșitei și exaltatei beții. Pînă la dans să vă legene dulcele haos al simțirii și gest de dans să devină cumplitele voastre fioruri. Să simțiți clipele în care drama voastră devine inutilă ca un joc! Să aveți clipe de grație în tragedia voastră și să nu uitați a vă savura prăbușirea, topind-o ca-ntr-o lunecare de dans! Ah! rarele clipe cînd durerile devin inutile, gratuite și ondulate pînă la grație; cînd durerile, de prea multă vibrație, se destramă și se topesc în dans! N-ați simțit niciodată în gesturile spontane ale mîinilor cum durerile pot deveni pure, cum într-un dans intern durerile saltă și săltînd se uită pe ele însele? Mișcările ondulate ale corpului nu le-ați simțit născute-n voi în ceasurile în care suferința devine inutilă, disperarea gratuită, zîmbitoare fatalitatea, îmbietor ireparabilul și grațioase întunecimile? Și nu v-a cucerit niciodată, în clipe pînă la absurditate de rare, cum întunecimile joacă în voi, n-ați fulgerat de bucurie la invitația de joc a durerilor, la rarele invitații cînd își uită de ele? Renunțați la conștiință și căutați orgia, această autonegare a durerii!

— De cînd ești om? De cînd Erosul se neagă pe sine în spirit.

Atîtea drame nemărturisite: căutarea de sine a Erosului în regiunile spiritului; dorința lui de a se retrage din spirit, dorința vieții de a se menține pură de spirit.

Tremurul subtil al Erosului în toată ființa noastră, senzația dulce și ciudată în care sperma circulă în sîngele nostru! Nu este aci voința Erosului de a fi pur și de a crește într-o viață pură?

Iubirea ca stare pură, iubirea disociată de valori — sau de ce pace între viață și spirit nu va fi.

Salvarea de la spirit prin femei sau plectiseala bărbatului de propria lui condiție.

Triumful Erosului, ca expresie supremă a vieții, sau de ce spiritul este numai un accident în lume.

— Moarte, viață, spirit sau drumul de la veșnicie la timp. Ce este spiritul față de viață, ce este viața față de moarte?

Viața, față de spirit, e originară; în gurile de viață a apărut spiritul; în dauna Erosului a crescut conștiința. În Logos, o formă de existență a câștigat în grandoare și a pierdut în veșnicie. Viața este eternă pentru spirit și vremelnică față de moarte. Căci moartea *precede și supraviețuiește viața*.

Corelatul morții: nimicul; al vieții: erosul; al spiritului: conștiința.

Progresul în veșnicie sau progresul înspre nimic. Existența, concretul, viul *sînt* numai în vremelnicie. Veșnicia indică un minus de viață; vremelnicia consumă pe rînd preaplinuri de ființă.

Primordial este nimicul (de aceea, în fond, *totul este nimic*); crescut este Erosul; derivată e conștiința.

Și pe om, zăpăcit între nimic, Eros și conștiință, adîncirea în creșterea Erosului îl mai poate mîngîia de oscilațiile între veșnicia morții și vremelnicia spiritului. Spiritul poate viza veșnicia; ca *durată*, el este inferior iraționalului vieții. Multe flori vor zîmbi soarelui, cînd nici urmă din ideile noastre nu se va mai găsi.

Dominați de tremurul iubirii, adînciți într-o orgie erotică înțeleasă ca zbucium substanțial al firii, să cultivăm tot ce e originar, tot ce palpita originar. În fluiditățile ultime ale vieții să înotăm și să plutim de undulațiile atîtor mări ale simțirii noastre. Cu frenezie să răspundem chemărilor adînci ale Erosului și să pătrundem pînă la întîile licăriri ale lui. Atît de departe să fi ajuns în pulsațiile firii, că sufletul nostru să se deschidă ca la întîile și nebănuitele chemări ale lui Eros. Și setea noastră de lucruri ultime, într-un cult, să divinizeze primele începuturi de viață!

— Dacă sînt greu de atins stările de mare tensiune, cu mult mai greu este de suportat dezgustul, deprimarea și oboseala ce le succed. Puțini pot bănuî cît costă o revelație, o exaltare profetică sau un paroxism muzical. O bucurie mare se plătește în mii de tristeți și o viziune, cu nesfîrșite oboseli. Cîți pot rezista încercărilor marelui dezgust și cîți pot suporta răspîndirea pe întreaga sferă a persoanei a unei otrave arzătoare și dizolvante? Acea încleștare a fălcilor, însoțită de o presiune pe creier, pe toate membrele, și intensificată de senzația nelămurită a unei împleticeli în clarobscur, ne cuprinde în marele dezgust ca niște clești de foc ce ne-ar strînge spre a ne pecetlui cu urme în veci neuitate. Se cere un adevărat salt deasupra noastră pentru a învinge marele dezgust și este un adevărat eroism în a-l suporta. Căci așa sîntem de otrăviți în acele clipe negre, încît avem impresia că noi nu sîntem decît secrețiile unei ființe de otravă. Ca o floare înveninată, transformăm totul într-o sevă virulentă și creștem spre a fi un principiu de distrugere. Și viața din noi este atunci cu atît mai puternică, cu cît acest principiu este mai mare. Privirea noastră omoară; zîmbetul crispează; vorba cutremură. În marele dezgust, trăim tot ce este pornire de distrugere și de autodistrugere în viață. Nu este de mirare pentru ce atunci pornirile erotice apar sadice, bestiale, cu voluptăți de sînge și de distrugere, de consumare definitivă. Un Eros înveninat se înstăpînește și ne descoperă dungi negre, unde am dori viața pură. Amestecăm iubirea în convulsii de groază, într-o zvîrcolire infernală, în oboseli subomenești, subterane, și otrăvim sursele vieții, încît elanurile noastre spre puritate devin tot atîtea prilejuri de tragedie.

Un Eros pur, realizîndu-se în curgeri spontane de viață, să ne scape de tentațiile și chinurile marelui dezgust și avîntări în seninătăți să ne salveze de singurătăți, de ultimele noastre singurătăți și de timpul în care murim și care ne moare.

— Moto la o autobiografie: sînt un Raskolnikov fără scuza crimei.

— Eros: împlinirea în sursele vieții;

Muzica: imposibilitatea de a te împlini în viață.

Numai muzica este o „tentativă”: fiindcă numai ea ne poate înstrăina de finalitățile vieții. Un sentiment adânc muzical rezultă din imposibilitatea omului de a se realiza în viață. Muzica ne „scapă” de viață, prin aceea că ne face s-o uităm. Dacă nu, orice muzică este un atentat...

De ce omul cîntă, în iubire? Fiindcă iubirea lui nu e sigură de împlinire. În muzică, o iubire adîncă își descoperă propriile sale timidități. Este ca și cum iubirea ar vrea să scape de sine însăși.

Muzica erotică sau lașitatea Erosului.

De unde vagul erotic, din moment ce iubirea se înrădăcinează în instinct? Instinctivul are o direcție determinată și o mare capacitate de a absorbi obiectul vizat. Atunci, de unde nelămuritul iubirii, aspirațiile indefinite și nostalgiile erotice? Revărsarea Erosului pe întreaga sferă a ființei amestecă elanurile erotice în toate planurile de existență, pînă la cele care n-au nici o afinitate cu ceea ce e specific în Eros. Iubim atunci cu toate membrele corpului și cu toate elementele spiritului.

Iubim în mers, în întristare, în somn, în visare, în amintiri etc. ... Într-o astfel de răspîndire totală, e firesc ca iubirea să nu ia conștiință precisă de ea însăși, ci să se rătăcească, de prea multă plenitudine, ca într-o inundație. Vagul erotic rezultă din această inundație a instinctului, care de prea multă intensitate, vrînd să îmbrățișeze tot, scapă esențialul și individualul.

Farmecul iubirii consistă chiar în această coexistență ciudată a unui fond instinctiv cu un vag erotic.

MOZART SAU ÎNTÎLNIREA MEA CU FERICIREA — Omul nu poate fi *esențial* decît în nefericire. Oare Mozart ne atrage numai ca excepție?

— Oare numai de la Mozart am învățat adîncimea seninătăților?

— De cîte ori ascult această muzică, îmi cresc aripi de înger.

— Nu vreau să mor, fiindcă nu pot concepe că odată îmi vor fi definitiv străine aceste armonii.

— Muzica oficială a paradisului.

— De ce nu m-am prăbușit? M-a salvat ceea ce este *mozartian* în mine.

— Mozart? Golurile în nefericirea mea.

— De ce iubesc pe Mozart? Fiindcă el mi-a descoperit ce puteam fi, dacă nu eram opera durerii.

— Simbolurile fericirii: undulația, transparența, puritatea, seninătatea...

— *Ondulația*: Schemă formală a fericirii. (Revelație mozartiană.)

— Cheia muzicii lui Bach: dorința de evadare din timp. Umanitatea n-a cunoscut un alt geniu care să fi prezentat cu mai mult patos drama căderii în timp și nostalgia paradisului pierdut. Evoluțiile muzicii sale îți dau o senzație grandioasă de ascensiune, în spirală, spre ceruri. Cu Bach, ne simțim la poarta paradisului; niciodată în el. Presiunea timpului și suferința omului căzut în timp amplifică nostalgia după lumi pure, dar nu ne transpun în ele. Regretul după paradis este atât de esențial acestei muzici, încît te întrebi dacă Bach a cunoscut altă amintire decît cea paradiziacă. O imensă și irezistibilă chemare răsună profetic în ea, și care este sensul acestei chemări, dacă nu să ne scoată din lumea aceasta? Cu Bach ne înălțăm dramatic înspre înălțimi. Cine în extazul acestei muzici n-a simțit trecătoare condiția sa naturală și n-a trăit seria de lumi posibile ce se interpun între noi și paradis, acela nu va înțelege de ce tonurile ei sînt tot atîtea sărutări de îngeri.

Transcendentul are la Bach o funcție atât de importantă, încît tot ceea ce îi este dat omului să trăiască are un sens numai prin relația la o condiție de dincolo. Nu este nimic natural în această muzică transcendentă, fiindcă nu acceptă niciodată aparențele și timpul.

Bach ne invită la o cruciadă, pentru a descoperi în sufletul omului, dincolo de aparențe, amintirea unei lumi divine. Dar oare a înțeles *omul*, de a crezut că-l poate mîngîia cu

astfel de răscoliri? Nu se adresează chemările și mîngîierile lui unei lumi de îngeri căzuți, cărora doar tentația astrală a păcatului le-a frînt aripile și i-a aruncat de acolo *aici*, unde lucrurile se nasc și mor? O *tragedie angelică* este toată muzica lui Bach. Exilul terestru al îngerilor este motivul și sensul ei ascuns. De aceea, pe Bach îl putem înțelege numai cînd sîntem departe de omenescul nostru, cînd trăim în înțîia noastră amintire. Îndurerat de căderea în timp, el n-a văzut decît veșnicia. Patosul acestei viziuni consistă în a reprezenta procesul de ascensiune în veșnicie, iar nu veșnicia în sine. O muzică în care nu sîntem veșnici, ci vom deveni. Veșnicia este înfrîngerea completă a timpului și intrarea, nu în altă ordine de existență, ci într-o lume substanțial diferită. Viziunii creștine a discrepanței absolute între timp și veșnicie, Bach i-a dat contur sonor. Veșnicia nu este concepută ca o infinitate de clipe — există o veșnicie în timp, o totalitate immanentă a devenirii —, ci ca o clipă fără centru și fără limită. Paradisul este clipa absolută, un moment rotunjit în sine, în care totul este *actual*. Tensiunea și dinamismul acestei muzici sînt determinate de faptul că noi avem să cucerim paradisul; nu vrem să ni se dea. Intervenția divină nu joacă aproape nici un rol. Bach îl roagă pe Dumnezeu mai mult să ne primească, decît să ne mîntuiască. Momentul dramatic este la poarta paradisului, în pragul veșniciei. Cruciada pentru paradis, aici își atinge punctul culminant în creștinismul profund al lui Bach. Calea cealaltă, a răzvrătirii și a abisului uman, a închipuit o cruciadă spre a dezrobi paradisul de dominația divină...

Ce armonie auzim la poarta paradisului? Ce se poate auzi numai acolo? Dacă cu Bach simțim regretul după paradis, cu Mozart sîntem în paradis. Această muzică este cu adevărat paradiziacă. Armoniile ei sînt un dans de lumină în veșnicie. De la Mozart, putem învăța ceea ce înseamnă conceptul grațios al veșniciei. O lume fără timp, fără durere, fără păcat... Bach ne vorbea de o tragedie a îngerilor; Mozart, de o melancolie a îngerilor. Melancolia angelică, țesută din seninătăți, transparențe, joc de culori.

Evoluția în spirală a muzicii lui Bach, prin însăși această schemă, indică o nemulțumire de lume, de ceea ce e dat, o sete de a cuceri purități pierdute. Spirala nu poate fi o schemă a muzicii paradiziace, fiindcă paradisul este limita finală a ascensiunii; mai în sus nu se poate atinge nimic. Cel mult în jos, înspre pământ. Să existe și acolo un regret după pământ? Dar aceasta este demonie...

La Mozart, ondulația înseamnă deschiderea receptivă a sufletului pentru splendoarea paradiziacă. Ondulația este geometria paradisului, precum spirala este geometria lumilor interpușe între pământ și paradis.

MOZART SAU MELANCOLIA ÎNGERILOR — Ceea ce Maurice Barrès scria odată despre întâile compoziții ale lui Mozart, despre întâile menuete de la vârsta de șase ani, îmi stăruie în minte ca o remușcare, ca un regret și o obsesie: faptul că un copil a putut să întrevadă astfel de armonii este o dovadă a existenței paradisului prin *dorință*. Barrès are dreptate: toată muzica lui Mozart, pură și aeriană, ne transpune în altă lume sau poate într-o amintire. Nu este ciudat că, purificați prin ea, trăim toate lucrurile ca amintiri, care niciodată nu devin regrete? Și pentru ce nu devin regrete? Fiindcă lumea ce ne-o oferă Mozart este din calitatea însăși a amintirilor: e imaterială. Iubești pe Mozart în clipele când suprimi vieții direcția, când convertești elanul în zbor, când aripile poartă soarta, iar nu fatalitățile. Cine ar putea spune unde încetează aici grația și unde începe visul? Muzica aceasta pentru îngeri ne-a relevat categoria *planantului*. Și la Haydn întâlnim grație și puritate, și la el absența metafizicului are un farmec atât de intim. Dar spre deosebire de Mozart, el se adresează prea mult oamenilor, visul său e pastoral, grația sa, mai mult terestră decât aeriană. Farmecul planant este tulburat de atracția lumii noastre. Pentru Mozart și pentru orice muzică îngerească, privirea în jos, înspre noi, este o trădare. Dacă nu este cea mai mare trădare a te simți om...

Rămas-a Mozart pînă la sfîrșitul vieții fidel viziunii sale, fidel lumii descoperite de ondulațiile unei melancolii de vis, paradisului său interior și paradisului dorinței sau al amin-

tirii? Nu sîntem uneori înclinați a crede că Mozart n-a fost niciodată murdărit de gîndul morții, că n-a fost niciodată infectat de tristeți otrăvitoare? Deși într-o scrisoare, cîțiva ani înainte de moarte, mărturisește intimitatea sa perfectă cu gîndul morții, totuși, în afară de oboseală și de un elan comprimat, greu ar fi să găsim, în acest timp, caracterul unei reflexii triste, ce ar întinde arcuri negre peste lumi. S-a observat de mult că *Requiem*-ul lui Mozart, deși exprimă dorința de salvare din lume, nu păstrează mai puțin un suflu de puritate sau nu știu ce aluzie mîngîietoare la o lume de culori trandafirii, ce voalează suferințele căderii în lume.

Și cu toate acestea, Mozart n-a rămas consecvent visului inițial. Dacă a scris o muzică pentru îngeri, aripile nu i-au căzut mai puțin de cîte ori nu era în muzica sa, adică în muzica *lor*. Astfel, ce a creat în anul morții sale este o trădare. Revenirea la propria lui condiție, regăsirea umanității sale, trezirea din visul vieții sale substituie acelei melancolii transcendente o tristețe sumbră, materială, o atmosferă de descompunere, de ireparabil și de funebru, care, mai tîrziu, în creațiile din urmă ale lui Schubert, se vor încorona atît de dureros.

Pînă aproape de moarte, Mozart a păstrat continuitatea visului său de tinerețe. Dovada existenței paradisului prin dorință, de care vorbea Barrès, este reînnoită pînă înainte de trădare. Deodată, este ca și cum ar fi fost eliminat pe vecie din paradis. Și căderea lui ne-o face sensibilă nesfîrșita tristețe și intimitate cu moartea din ultimele lui creații. Un adevărat salt s-a realizat, o discontinuitate semnificativă, o ruptură simbolică. *Adagio* din ultimul său concert pentru clarinet și orchestră ne revelează un Mozart schimbat; nu convertit, ci căzut; nu transfigurat, ci înfrînt. O muzică, în care o melancolie subtilă și eterică refuza tristețea materială și avîntul grațios excludea cealaltă parte a vieții, lunecă deodată pe panta opusă, în care nu poate să fie decît înfrîntă. Este prăbușirea visului unei vieți întregi. Dacă, formal, s-ar mai putea recunoaște acel Mozart de altădată, atmosfera și reflexele afective sînt o surpriză din cele mai ciudate. Tristețea ultimelor creații ale lui Mozart, și în special atmo-

sfera sumbră a concertului pentru clarinet și orchestră, dă senzația unei degradări a nivelului sufletesc, a unei scoborîri înspre zero vital și psihic. Fiecare ton marchează o treaptă în disoluția, în lichidarea ierarhiei noastre sufletești. Aruncăm vâl după vâl de pe sufletul nostru, rarefiem iluziile, convertindu-le transparența în vid. Tristețea muzicală a acestui final mozartian este ca un murmur subteran; înăbușită și, nu știu de ce, jenată. Cînd te gîndești la grandoarea patetică a tristeții muzicale în *Simfonia a III-a*, a lui Beethoven, unde tristețea crește în dimensiuni atît de mari, încît leagă lumile, construind deasupra lor o boltă sonoră, un alt cer — atunci finalul trist al operei lui Mozart nu depășește dimensiunile unei inimi, nu înfrînge cadrele unui suflet. În tristețe și în moarte nu se poate transfigura un suflet a cărui inspirație i-a făcut „carieră” în paradis.

Dacă se va spune că visul de seninătate, de adîncime în seninătate, de grație și de zbor imaterial, că întreaga melancolie subtilă și transcendentă, ce se degajează din opera sa, de natură a ne face să credem că el a surprins melodiile unei alte lumi și că le-a redat aceleia, că toate acestea ar exprima mai mult dorința, decît realitatea sufletească a lui Mozart?

Această problemă, de atîtea ori pusă, este falsă. Își poate închipui cineva că un om n-a trăit în lumea pe care el a realizat-o, o existență întreagă? Nimic nu ne face să credem că, înainte de căderea sa, Mozart n-a trăit într-o lume de vibrații pure, într-o altă lume. Nimeni nu cîntă paradisul fiindcă nu-l are, ci fiindcă nu vrea să-l piardă.

Iubesc pasionat, pînă la un adevărat „complex”, muzica de paradis a lui Mozart, acei ce trăiesc în stările celui de-al doilea Mozart, al scurtei perioade în care moartea a întunecat luminile și amintirile paradisului său interior. Și-l iubesc fiindcă păstrează, acoperită de atîtea decepții și înfrîngeri din viață, lumea paradisului lor interior, a lumilor ce li se descoperă în dilatățile infinite ale extazului. Căci nu se poate iubi lumea lui Mozart, dacă în adîncimile sufletului tău n-o regăsești. Tot secretul deznădejdiei se dezvăluie în antinomia creată între un fond mozartian și imensitățile negre, născute în viață pentru a înăbuși acest fond. Atîtea suflete trăiesc

cu sfîrșiturile altora, neștiind unde să-și caute începuturile, aurorele.

Că Mozart n-a trăit în lumea noastră, că n-a înțeles de la început căderea și moartea, este stupid să se explice prin atmosfera rococo-ului. Trebuie spus, dimpotrivă, că există ființe pentru care individuația nu este un blestem, fiindcă lor li se dezvăluie tîrziu fatalitățile acestei condiții. Cei conștienți și nenorociți în conștiința individuației, în contactul lor cu durerea și moartea, se transfigurează, acceptă luminile demoniei. Mozart a trăit prea mult în armonii serafice, ca să mai poată exploata aceste lumini.

— „Misterul” ondulației: împlinirea în înălțare sau *forma în elan*.

A iubi linia ondulată, a te topi și a te mlădia pe ea. Dacă există o conștiință dansantă...

Iubești ondulația, întrucît te *realizează*, te desăvîrșește în aspirație...

O conștiință ondulată, dansantă, grațioasă: o lașitate pentru tristețe; o trădare pentru dezgust, iar pentru fericire o floare.

În locul „ideilor”: forma obsesională de a gândi. Aș iubi obsesiile care s-ar ondula în ființa mea, în loc s-o sfredelească...

— Aud în mine toate lucrurile care nu vreau să moară. Mă asurzește tot ceea ce în mine strigă după viață.

— Cînd toată existența devine muzică și toată ființa ta un tremur, iată unde încetează regretele!

— Disperarea: vibrație în nimic.

— Mistică, muzică și erotică sau limitele în care se realizează dorința noastră de nesfîrșit.

— Gustul cărnii: o senzație materială a muzicii.

— Întrebare în muzică: dacă nu există în om o voință inconștientă înspre nefericire... frica omului de a fi superficial în fericire.

— Dorință în melancolie: o moarte sub seninătăți.

— De ce în melancolie ne revin melodii uitate? Oare numai ca să măsurăm prin ele cît a murit din noi? Nu ne trezesc melancoliile în amintire locurile unde au fost fericirile sau presimțirile de fericire? Otrava delicioasă a melancoliei...

— Cine n-a dorit niciodată distrugerea muzicii, acela n-a iubit niciodată muzica...

— Deznădejdea: forma *negativă* a entuziasmului.

— Să-nvățați a prețui atitudinile nemotivate, gesturile inexplicabile, acțiunile fără temei, elanul absurd... Nu căutați începutul unui lucru, cauza, motivul. Abandonarea să răsară dintr-un sacrificiu spontan, dincolo de bucurie și dincolo de durere. Cu cît aveți motive mai puține pentru a justifica un act, cu atît acel act e mai generos și mai pur. *Actul absurd* este expresia celei mai mari libertăți. Dacă absurdul nu este la limita libertății...

Aproape toți oamenii lucrează pentru ceva plecînd de la altceva, aproape toți oamenii își consumă viața în timp. Gestul absurd n-are un început, fiindcă n-are motive, și n-are un sfîrșit, fiindcă nu vizează nimic.

Nu salvează absurdul libertatea în această lume?

De mii de ani, spiritul uman lucrează împotriva absurdului, de mii de ani omul își ascunde frica de libertate în cultul legilor. Dacă toată cultura nu este, în fond, decît o lașitate...

— Necesitatea de a plînge pentru tot ce n-ai trăit;

Dorința de a vărsa lacrimi la gîndul tuturor zîmbetelor ce nu le-ai răspîndit;

Pornirea de a te distruge pentru atîtea seninătăți pierdute;

Entuziasmul pentru o ființă și regretul de a nu fi dispărut în ea;

Pierderea tuturor clipelor cînd nu te-a copleșit o generozitate de dumnezeu;

Un dumnezeu care moare în lacrimi de iubire...

În ceasurile cînd ești începutul și sfîrșitul.

Ah! cum se rostogolesc veșniciile în lacrimi nesfîrșite...

Picuri de eternități...

Mărginirea extazului: a te crede numai Dumnezeu...

O divinitate în lacrimi...

— Să ne trăim fiecare ca un dumnezeu, să ne trăim fiecare în mitul propriei divinități. Nu este infinitul cadrul nostru și nu este muzica temperatura noastră? Nu măsurăm totul în raze și-n sunete? Nu ne sugrumă propriile vibrații, cîntecele noastre ascunse și melodiile noastre definitive și ultime?

Ce altceva decît dumnezei ne pot face clipele de invazie luminoasă, acele clipe unice și neuitate cînd trecem pe lîngă timp cu disprețul și înălțimea veșniciei? Nu v-ați trăit, fraților, niciodată ultiți, definitivi, încheiați? Nu vi s-au deschis niciodată ochii spre cerurile voastre interioare? Sau n-ați trăit niciodată extazul înălțimilor voastre? Nici cînd nu v-a cucerit auzul vostru, de nu v-ați înecat în seninătățile voastre? Nu v-a furat niciodată infinitul vostru, nu v-a îmbătat niciodată nesfîrșirea voastră, ca să vă simțiți atît de plini, că de atîta plinătate să fiți totul în toate? Ce existență este aceea care nu e o încoronare? Refuzul ierarhiei divine sau treptele divinizării noastre...

— *Clipa absolută a existenței...* începe atunci cînd umbrele au fost înfrînte de luminile din noi. Dezechilibrul în clarobscur este condiția saltului în absolut. Clarobscurul este mediul respirației zilnice. Dar cînd umbrele fug și se tem de lumină, cînd jocul fantomal al clarobscurului este învins în absorbția noastră luminoasă, cînd ardem întunericul în baia de raze, momentul *marii* lumini ne încoronează într-o aureolă divină. Trăim atunci o lume de lumină și o lume de uitare. Și ochii tăi sînt atunci două deschizături spre lumină, în care umbrele mor...

De ce numai frica de umbre, cînd ne chinuie și frica de lumină? Tot ceea ce în clarobscurul nostru este umbră, este teamă, este fugă de lumină. Tensiunea în clarobscur este condiția naturală a tragediei. Că ne prăbușim sau ne transfigurăm, aceasta dovedește că sfîrșitul nostru nu poate fi decît un absolut.

Pentru a te transfigura în mitul absolutei existențe, lasă-te copleșit de cele mai ciudate senzații. Nu regreta cînd te simți ca ultimul reprezentant al unei specii în dispariție, ca un mare

asasin, ca un cavaler al sfîrșitului și al nimicului sau ca un dumnezeu dezmoștenit... Căci nu trebuie să fie scopul tău ultim: să devii un dumnezeu fără lume?

Unei măști mortuare să semene fața ta, atît de esențial să fii în orice clipă.

— N-ați prins imaginea de puritate în *privirea fără percepție*, în privirea care oglindește și răsfrînge, în privirea *pură* de obiecte? N-ați privit niciodată privirea puilor de rață, ca să vedeți ochi în care cerul este cer, apa apă, frunza frunză? Și n-ați iubit acești ochi care n-au furat obiectele, care n-au răpit lumea ca s-o topească în ei? Scoborîtu-s-a cerul în ochii unui pui de rață; căci ochii omului sînt prea întunecați pentru seninătăți și înălțimi. Imagine de puritate: o privire înainte de percepție; o privire în lume și dinainte de lume; o privire care *nu vede*, ci în care *vezi*.

O zi de primăvară, cu un calm nesfîrșit și cu o întinsă verdeață, și pe o apă liniștită un pui de rață, cu ochi grațioși și nevinovați, în care lumea își caută paradisul pierdut, iar omul își înfrînge regretele și invidia...

— Ochi cerești: în fața cărora te întrebi dacă au fost cîndva pîngăriți de vederea vreunui obiect.

— Senzații cerești: ca și cum fiecă clipă s-ar desprinde din curgerea timpului ca să-mi aducă un sărut.

— N-ați cunoscut retragerile de lungă durată, subțiați pînă la moarte de gînduri, în asceza cerută de înălțimi, cînd simțurile și-au uitat de ele însele în extaze? N-ați vegheat în singurătăți de munți, simțindu-vă prea *jos*, că ați dorit saltul în lumină, lunecarea în sus pe raze, traiectoria imaterială în absolut? Și nu v-ați prelungit în fiorul vostru pînă la limita extremă a înălțimilor? Și nu ați uitat atunci viața, în preaplinul vostru? N-ați uitat viața de prea multă viață?

De n-ați fost bolnavi de preaplinul vostru, nu v-ați atins niciodată marginile; de n-ați fost bolnavi de absolutul vostru și de absolutul lumii, pierduți sînteți pentru voi și pentru această lume. De nu vă veți trăi în dumnezeirea voastră,

cine se va opri pe lângă trecătoarea voastră umbră? Și umbre sînt toți cei ce nu vor să fie dumnezei.

Spre o lume de umbre se-ndreaptă glasul singurătății mele, răgușit de chemări în vid, de tristețe ecouri în gol. În ceasurile de veghe totală, o lumină tremurătoare se naște în noapte, desprinsă din noaptea mea spre noaptea lumii, și un proces de umbre se furișează incert spre cine știe ce întunerice îndepărtat.

...Și acestui întunerice, pierduți doar într-o lumină absolută, îi vom scăpa în acea clipă intensă și infinită, cînd în noi se creează și se distruge totul... Acea clipă de divină fericire, după care toate durerile pot fi îndurate și după care existența mai departe a acestei lumi devine superfluă...

— Pierderea *conștiinței creaturale*: urîm tot ceea ce e ființă; și ne desolidarizăm de toate fapăturile, cu care odată împodobeam paradisul.

Cînd urîm animalele, ne urîm baza vieții noastre. Ne vrem scăpați total din seria creaturilor. De ce, atunci, cînd ne părăsește sentimentul creatural, vedem toate animalele ca reptile? De ce ne cuprinde o scîrbă și o teamă de ceva rece, subteran și tîrîtor? De ce-n scîrba de creatură un șarpe imens ni se-n-covoaie pe-ntreg corpul, într-o spirală sinistră și, într-o senzație rece de groază, simțim cum crește-n noi un venin amar și distrugător?

Obsesia șarpelui? Frica apropiatelor căderi, a unei absolute căderi. A doua ispitire a șarpelui: a pierde *amintirea* paradisului. Pierdem mîngîierea de a fi fost cîndva, mai mult decît o clipă, fericiți...

Marea ispită: n-ați văzut niciodată lumea prin ochi de șarpe?

— Ora cînd amintirile mă năpădesc ca flăcările, cînd mă arde tot trecutul, tot ce în mine a fost zîmbet, tristețe, regret, cînd tot ce în mine nu poate tăcea. Strigătul propriilor adîncimi... Durerea de a avea un timp, tristețea istoriei proprii... O lume fără amintiri și speranțe... A trăi absolut, fără paradis. O conștiință ce nu va întinde o curbă între începutul

și sfârșitul lumii, un curcubeu imens și etern ce nu se va încovoia pe întreaga lume, nu se va mîngîia niciodată de pierderea paradisiului. Născuți în umbra divinității; s-o *umbrim*, să ne fie idealul.

— Ziduri negre într-un oraș de nord, ziduri afumate și înalte. Ceață, ploaie și tristețe. În dezacorduri sinistre și uluitoare, evoluează melodii vechi într-o flașnetă. Și sunetele parcă se desprind din zidurile afumate și înalte, spre a se întîlni, ca-ntr-un focar sonor, în propriul tău suflet. Și în prada acestor dezacorduri de flașnetă ruginită, îți intonezi discursul funebru la propria ta înmormîntare.

— Numai disperarea schimbă cursul unei vieți, căci disperarea este aureola durerii. Transfigurarea este un salt din durere, un salt de la marginile durerii, adică din disperare. Deznădejdea este sentimentul cel mai fecund; de la ea începe totul. Și ce este totul? *Pasiune pentru durere*.

— Nu se poate ști dacă omul iubește *sincer* suferința.

— Nu există *destin* fără sentimentul ascuns al unei condamnări și al unui blestem.

— Timpul ca o scară a durerilor...

— Acela ce ar fi putut deveni sfînt, dacă ar fi voit...

— Gînd în noapte: dacă omul nu trebuie să sufere pînă cînd Dumnezeu însuși își va cere scuze...

— Întîia oară, paradisul a fost corupt prin cunoaștere; a doua oară îl va corupe tristețea. Atunci voi renaște în formă de șarpe...

— Diferența între mine și Dumnezeu: el *poate* ceea ce eu *simt*. Puterea ne desparte: o diferență de nuanță metafizică. Nu trăirea în dumnezeire, ci în dumnezeirea *noastră*.

— Suspendarea totală a timpului: lumea se *crează* în noi.

— Extaz divin: în noi *începe* timpul. Senzația întîii clipe... Apoi, clipele ce cad în timp ca lacrimile în suflet.

— Să mă răsfrîng în lacrima ta și tu într-a mea. Fiecare să se răsfrîngă în lacrimile celuilalt. Toți să se oglindească în lacrimile tuturor. Ca icoane vechi, în smerenie să stăm aplecați pe tulburile noastre transparente, clare în strălucire, dar nu în adîncime. Lacrima să ne fie oglinda noastră, adevărata noastră oglindă. În ea se vor îmbina durerile și

extazele noastre. Ce altceva decît lacrima poate fi oglinda celui ce a pierdut paradisul? Numai în lacrimi ne vom regăsi *figura*. Și cum se desprind ele din adîncurile omului, sînt parcă chemări ale altui paradis, în care am intra după ultima clipă, după ultima lacrimă.

— Între acei care refuză viața și n-o pot iubi, nu există nici unul care n-a iubit-o sau care n-ar *vrea* s-o iubească.

JURĂMÎNT VIEȚII: Niciodată nu te voi trăda de *tot*; deși te-am trădat și te voi trăda la fiecare pas;

Cînd te-am urît, nu te-am putut uita;

Te-am blestemat, ca să te suport;

Te-am refuzat, ca să te schimb;

Te-am chemat și n-ai venit; am urlat și nu mi-ai zîmbit; am fost trist și nu m-ai mîngîiat. Am plîns și nu mi-ai îndulcit lacrimile. Deșert ai fost rugămintelor mele, mormînt glasului meu. Tăcere fost-ai chinurilor și pustiu singurătăților mele. Ucis-am în gînd înția clipă a vieții și fulgerat-am începuturile tale. Vrut-am otrava rădăcinilor tale, secetă în fructe, uscăciune în flori și secarea izvoarelor dorit-a sufletul meu.

Dar recunoscător îți este sufletul meu pentru zîmbetul ce l-a văzut doar el și nimeni altul; recunoscător pentru *acea* întîlnire, de nimeni aflată; *acea* întîlnire nu se uită, ci cu credință ascunsă în tine răsună în tăcere, înverzește pustiri, îndulcește lacrimi și înseninează singurătăți.

Îți jur că niciodată nu vei cunoaște marea mea trădare.

Jur pe tot ce poate fi mai sfînt: pe zîmbetul tău, că nu mă voi despărți de tine.

— N-ai simțit niciodată cum timpul se adună în voi, crește și vă inundă, cînd tot ce a devenit și s-a scurs pînă acum se concentrează deodată într-o fluiditate abstractă și se ridică în voi, spre un pisc necunoscut? Nu v-a durut niciodată această creștere a timpului, nu v-a încheștat niciodată această exasperare a temporalității? Nu v-ați încovoiat niciînd pe spirala internă a timpului, cu sinuozitățile și evoluțiile ei arzătoare? Devenirea se răzbună în contra clipelor noastre absolute? Să nu avem dreptul nici măcar la un contact discontinuu

cu absolutul? Se pare că timpul ar vrea să ne amintească de uitările noastre în lumină, c-ar vrea să distrugă unde-am vrea să ne pierdem.

— Timpul a ros bazele paradisului. Șarpele n-a fost numai instrumentul cunoașterii, ci și al timpului.

— Viitorul este o concesie pe care eternitatea o face timpului.

ȘOAPTE SINGURĂȚĂȚII: Nu mi-ai simțit tăria în negații? Nu te-a cutremurat încordarea din încheieturile ființei? Nu te-au ars rănilile mele de mi-ai prevestit sfârșitul? Oare n-ai știut că prin tine am fost tare, că tu mi-ai fost piedica în avântul spre nimic? De ce-mi șoptești de despărțiri, când m-am legat prin țăriile tale de aparențele firii? Nu ți-am cerut îndurare, ci forță în blestem și fulgere în deznădejde.

Și nu m-ai învățat tu ca disprețul meu să aibă întinderea iubirii? Dispreț din depărtări este legea ta, singurătate, disprețul culmilor, al culmilor ridicate de iubirea ta. Căci o lume trebuie să fi clădit cu iubirea, ca să poți privi *de sus* spre ea.

Și nu m-ai sfătuit tu să privesc de sus spre ea ca durerilor să le iau numele și înfrîngerilor întunericul?

Nu mi-ai pipăit și nu mi-ai sărutat tu rănilile, singurătate, acele răni care vorbesc de învieri?

Simțit-am mîngîierile tale, când glasul meu spart, amar și trist, șoptitu-ți-a: *sînt un univers de regrete*. De ce tu, care nu ierți nimic, mi-ai îngăduit slăbiciunea unei atari mărturisiri? Oasele să mi le fi sfărîmat, limba să mi-o fi ținut, privirea să mi-o fi răpit. Căci nu vreau să fiu *în ființă* ceea ce nu sînt *în gînd*. Și de cîte ori gîndurile m-au părăsit, de atîtea ori *n-am fost* în gînd. Inspiră gîndurilor mele tovarășie vieții și adu-le aminte de mine în marile ceasuri. Dar nu mă mîngîia cînd sînt slab și obosit și trist. Atunci te vreau severă, rea și necruțătoare. Arde-mi tălpile cînd vreau să-mi îngrop sufletul și străpunge-mi inima cînd e dulceagă. Sfîșie-mi carnea cînd ea se leagănă în uitări și fă lacrimile arzătoare ca otrava. Ție-ți încredințez sufletul meu, singurătate, și-n țăriile tale aș vrea să-l îngrop.

RUGĂCIUNE ÎN VÎNT: Ferește-mă, Doamne, de ura cea mare, de ura din care izvorăsc lumi. Domolește-mi tremurul agresiv al corpului și descătușează-mă din încheștarea fălcilor mele. Fă să dispară acel punct negru ce se aprinde în mine și se întinde în toate membrele, născînd în arderea nesfîrșitului negru al urii o flacără ucigătoare.

Scapă-mă de lumile născute din ură, eliberează-mă de nesfîrșirea neagră sub care mor cerurile mele. Deschide o rază în această noapte și fă să răsară stelele pierdute în ceața deasă a sufletului meu. Arată-mi calea spre mine, deschide-mi poteca în desișul meu. Scoboară-te cu soarele în mine și începe lumea mea.

PĂCAT ȘI TRANSFIGURARE — Există multă bucurie în neliniște și multă voluptate în suferință. Fără acest compromis superior, cine știe dacă s-ar mai fi găsit oameni care să-și caute fericirea în nefericire și salvarea pe drumuri de întuneric, și dacă ar mai fi posibilă o mîntuire prin ocolurile răului. Iubirea infernalului nu este posibilă fără reflexele de paradis ale bucuriei și ale voluptății pure. Dar cînd conștiința noastră, pe calea mîntuirii inverse, rămîne la un moment dat pură de bucurie și de voluptate, cînd neliniștea și suferința se închid în ele însele pentru a-și medita abisul? Atunci ne mai putem noi crede pe drumul mîntuirii? Sau mai *vrem* noi să ne mîntuim? Nu se poate ști dacă omul vrea sau nu să se mîntuiască, fiindcă nu se poate ști dacă momentul ultim al mîntuirii — transfigurarea — este altceva decît o înfundătură sublimă.

Refuzul mîntuirii pleacă dintr-o iubire secretă a tragediei. Este ca și cum, o dată mîntuiți, ne-ar fi frică să nu fim aruncați la coș de divinitate și am prefera o rătăcire pentru a ne împlini un orgoliu absolut. Cu toate acestea, nu există nimeni care să nu privească pierderea mîntuirii ca pe cea mai mare ocazie pierdută, precum nu există nimeni care să nu se îmbujoreze în visul alb al transfigurării. Și această situație e atît de dramatică, încît te întrebi dacă Dumnezeu nu ne-a exilat pe pămînt pe fiecare în parte.

Dar omul nu poate trăi numai în neliniște și numai în durere. Existența exclusivă în gama stărilor negative, fără întoarcere la naivitate și fără înaintare în transfigurare, împovărează în așa măsură conștiința noastră, încît presiunea unei *vinii* adaugă un atribut dureros acesteia. Nașterea *conștiinței vinovate* indică un moment primejdios și fatal. Ne simțim treptat apăsăți de temeri ascunse și responsabili, fără să știm față de cine. N-am comis nici o crimă și n-am ofensat nici cea mai neînsemnată ființă; dar conștiința este tulburată ca după o crimă și ca după cea mai grozavă ofensă. Ne-am ascunde în zone de întuneric de frica luminii. O teamă de claritate ne stăpînește, o teamă de lucruri transparente, de tot ceea ce există, fără să aibă nevoie de justificare. Neliniștea crește cu atît mai mult, cu cît noi nu putem găsi un determinant concret și imediat. O vină fără obiect, o neliniște fără o cauză exterioară. Am vrea atunci mai bine să fi făcut o crimă, să fi distrus un prieten, să fi ruinat o familie, să fi fost murdari, triviali și bestiali. Mai repede am accepta să fim recunoscători unei victime, decît să ne scufundăm în indefinitul neliniștii noastre. Pierduți în obscuritățile unei mine și condamnați fără scăpare, ne-am simți mai luminoși decît în mrejele unei *vinii* ce n-o putem înțelege. Conștiința vinovată ne oferă exemplul celui mai mare naufragiu moral. Fără ea, n-am înțelege nimic din toată drama păcatului, n-am presimți nimic din procesul prin care, fără să fim vinovați față de *ceva*, putem fi vinovați față de *tot*. Cînd ne simțim responsabili față de sursele prime ale vieții, atunci curajul gîndirii noastre a devenit primejdie pentru existența noastră.

Nașterea conștiinței vinovate nu se poate concepe în afara de o existență care suferă. Drumul spre păcat pleacă din suferință și este suferință. Dar o suferință infinită. Presiunea conștiinței vinovate n-o cunosc acei la care suferința încetează, pentru care ea este o simplă potecă, îngustă ca și dorința lor de fericire sau de nefericire. Ce se întîmplă însă cu acei care n-au de ales decît între suferință și paradis? (Este oare admisibilă altă alternativă?) Și ce se întîmplă cu acei care, de frica de a pierde suferința prin cîștigarea paradisului, nu pot renunța niciodată la ea? În ce lume să se așeze acei ce se simt

tari numai în contradicție, ce sînt victorioși doar între două tăişuri? Nu este existența cea mai plină aceea în care mugurii surîd putregaiului? Într-o mare existență, contradicția este o supremă unitate. Reflexul divinității în om este sesizabil în rezistența în antinomii. Sîntem pe calea dumnezeirii, de cîte ori în noi dialectica nu mai este în proces, de cîte ori antinomiile se rotunjesc în bolta ființei noastre, imitînd curba de azur a cerului, iar pe calea *noastră* (a celor căzuți iremediabil în timp), de cîte ori trăim în orice proces ca o durere. Și trăim durerea ca o dialectică cu un singur termen. Dureea se afirmă; se neagă tot în durere și se îmbină în durere. Este ceva monoton în toată drama suferinței...

Vrînd sau nevrînd, fiecare om înclină să considere dureea ca un drum spre puritate, ca un simplu moment în evoluția sa, fiindcă pînă acum nimeni n-a putut-o accepta ca o stare naturală. Neputînd-o învinge și depăși, ea se sistematizează în existența noastră, cerînd o dispoziție exact opusă purității. Ce ispășim prin suferința noastră? Este întîia întrebare a conștiinței vinovate. Ce ispășim cînd n-am *făcut* nimic? O vină fără obiect ne tiranizează, și povara pe conștiință crește cu progresul durerii. Un criminal are o *scuză* pentru neliiniștea lui: victima; un om religios: un gest imoral; un păcătos obișnuit: o abatere de la lege. Acești oameni sînt scoși din comunitate; atît ei, cît și comunitatea, *știu* de ce sînt blestemați. Neliiniștea lor are un sprijin în certitudinea motivului exterior. Fiecare din ei poate spune liniștit: sînt vinovat, fiindcă... Dar acela care nu poate spune nici măcar *fiindcă*? Sau cînd, mai tîrziu, în torturile conștiinței vinovate acest *fiindcă* va fi urmat de o *scuză* ce acoperă totul și acest *tot* nu va putea mîngîia, cu imensitatea lui, dorința noastră dure-roasă după un păcat imediat, concret și viu? N-am vrea oare să fim vinovați față de ceva *vizibil*? Să știm că suferim din cauza cutărui și cutărui lucru, să ne simțim vinovați față de o prezență, de o ființă determinată, să putem aduce dureea noastră fără nume în legătură cu un *nume*...

N-am păcătuît față de nimeni și față de nimic; dar am păcătuît față de tot, față de o ultimă rațiune. Aceasta este calea păcatului metafizic. Precum formele multiple ale temerii —

în loc să se nască individual și disparat, pentru ca să culmineze în frica de moarte — se nasc la unii dintr-o frică inițială în fața morții, tot așa, în cazul păcatului metafizic, o vină esențială în fața existenței iradiază de la centru toate elementele poverii noastre lăuntrice.

Conștiința noastră vinovată, încercuită de coroana neagră a păcatului, își dă în cele din urmă seama de un atentat comis de existența noastră împotriva surselor vieții și ale existenței. Întîiul și ultimul păcat.

Dintr-o nesfîrșită suferință se naște conștiința păcatului; la rîndul lui, el este o pedeapsă a acestei suferințe. Sau poate mai mult: păcatul este o autopedeapsă a suferinței. Ispășim prin el vina de a nu fi devenit *puri* prin durere; de a nu fi făcut saltul, transfigurarea, ci continuăm a suferi mai departe fără margine; ispășim mai cu seamă de a nu fi *voit* să devenim puri. Căci nu se poate spune că n-am avut fiecare, la un moment dat, cheia paradisului...

Dintr-o mare reflexie asupra sa însăși, conștiința vinovată începe să descopere rațiunile ultime ale neliniștii sale. Decît, acestea niciodată nu vor putea echivala motivul precis și cauza exterioară, ci, dimpotrivă, amplifică problemele existenței proprii.

Căci toată drama păcatului metafizic consistă în trădarea rațiunilor ultime ale existenței. Aceasta înseamnă a fi vinovat față de tot, iar nu față de ceva. *Știind* aceasta, ne-am ușurat sarcina și blestemul? Nu, fiindcă nu putem înlătura „cauza” neliniștii noastre fără să ne înlăturăm și pe noi. Deja *păcătuiind* ne-am înlăturat din existență, cîștigînd în schimb o deconcertantă *conștiință* a acestei existențe.

Toți acei ce au trădat geniul pur al vieții și au tulburat sursele vitale în elanul demiurgic al conștiinței au atentat la rațiunile prime ale existenței, la existență ca atare. Ei au violat misterele ultime ale vieții și au ridicat toate vălurile ce acopereau taine, adîncimi și iluzii. Conștiința vinovată rezultă din atentatul cu voie sau fără voie împotriva vieții. Toate clipele care n-au fost clipe de extaz în fața vieții s-au totalizat în vina infinită a conștiinței. Viața ne-a fost dată ca să murim în extazul ei. Datoria omului era s-o iubească pînă

la orgasm. Oamenii trebuiau să lucreze la construirea celui de-al doilea paradis. Dar la această construcție n-a fost pusă pînă acum nici o piatră; doar lacrimi. Se poate oare construi un paradis cu lacrimi?

Păcatul metafizic este devierea de la suprema responsabilitate în fața vieții. De aceea, ne simțim extrem de responsabili în fața ei. Sîntem vinovați de a fi conspirat, în nesfîrșita noastră durere, împotriva purității inițiale a vieții. (Dar oare *viața* n-a conspirat și ea împotriva noastră?)

Un om care iubește *viața* și a conspirat împotriva ei este asemenea unui creștin fanatic care a renegat pe Dumnezeu. Păcatul teologic este tot așa de grav ca și păcatul metafizic. O diferență există totuși: Dumnezeu poate ierta dacă vrea; *viața* însă, fiind obosită și oarbă de fulgerele noastre, ne poate reprimi numai dacă vrem noi. Ceea ce înseamnă: renunțarea la calea divinizării proprii și pierderea în anonimatul surselor vitale (recîștigarea naivității paradiziace, cînd omul nu cunoștea durerea și pasiunea pentru durere). Încă o dată, mîntuirea este o chestiune de *voință*.

A ucide un om și a ucide *viața*? În primul caz te condamnă semenii, în al doilea destinul tău devine o condamnare. Trăiești ca și cum ai fi condamnat de ultimul principiu (de natură, de *viață*, de existență, de Dumnezeu etc.). Poate numai atunci începi să *știi* ce e *viața* și să înțelegi lucruri inaccesibile filozofiei; să disprețuiești legile naturii; să fii *altcum* trist; să iubești absurdul...

De aici, un drum prin întuneric ar putea să ne descopere o lumină secretă. Dar dacă această lumină ar fi un moment final? Căci din lumină nu mai putem cădea în întuneric, atunci cînd lumina ne primește ca sfîrșitul istoriei noastre. Transfigurarea este o mare tentație după povara păcatului metafizic, care ne-a scos din rîndurile oamenilor și ale vieții mai mult decît o crimă ordinară. Nimeni, pe căile durerii și ale păcatului, ale nebuliei și ale morții, nu scapă din vedere fascinarea învăluitoare a unei lumini finale. Dar tot așa, nici unul din acei care au trăit amarnic dialectica demonică a vieții nu poate accepta beatitudinea finală, atunci cînd mai are încă de trăit. Din frica de sfîrșitul *lui*. Căci transfigurarea

este o înfrîngere a dialecticii, o transcendere esențială a oricărui proces. Sfințenia este o stare de continuă transfigurare, deoarece sfințenia este o depășire definitivă a dialecticii. Un sfînt n-are nici un fel de istorie; el merge în linie dreaptă spre cer.

Cine a acceptat marile poveri ale vieții iubește mai mult tragedia, decît transfigurarea. Teama de monotonia clipelor sublime este mai mare decît teama de prăbușire. Ce poate fi pentru acela transfigurarea, decît *uitările* propriiei tragedii, sublimele lui lașități? Există multă bucurie în neliniște și multă voluptate în suferință, din moment ce omului îi poate fi teamă de orice mîntuire ca de o mîntuire *înainte de vreme*. Este ca și cum, o dată efortul transfigurator realizat, ne-ar fi teamă că ne-am pierdut pe noi înșine. De cîte ori pînă acum omul nu s-ar fi putut mîntui, dacă ar fi voit? Dar se vede că suferința descoperă lumi ce pot înăbuși amintirea și regretul paradisului...

— *Viața*: un pseudonim al lui Dumnezeu?

— De ce atunci cînd ni se îngustează conștiința pînă la a pierde orice conținut actual, pentru a se scoborî la marginea inferioară a noastră și a se concentra într-un punct de limită, ne apasă *păcatul*, ca o crimă pe care am făcut-o, fără să știm? Și de ce progresul în conștiința păcatului ni-l fixează ca o *amintire*, ca și cum am fi de vină undeva departe, în trecut? De ce conștiința păcatului, care ne apare la un moment dat al vieții, deplasează sursa păcatului în imemorialul istoriei noastre? De ce trăim păcatul fără *începutul lui*? Nu oare fiindcă, o dată păcatul intrat în noi, devine *esențial* existenței noastre, pe care o străbate și o cuprinde în așa măsură, încît nu ne putem concepe cîndva, atît în trecut, cît și în prezent sau viitor, excluși din prizonieratul păcatului? Păcatul se încuibază în sursele existenței noastre, fiindcă nu se poate păcătui cu adevărat decît împotriva acestor surse. Păcatul nu este un tovarăș, ci o sevă. Și deși se naște în timp, el dă senzația veșniciei (a fi condamnat pentru eternitate).

Conștiința păcatului ne scoboară spre limita noastră inferioară și ne duce atît de departe, încît fatal credem că ne

amintim vag de o vină imemorială. Și păcatul se adâncește atît de agresiv și de criminal, că descoperim cîndva, într-un nesfîrșit trecut, păcatul începutului nostru (de aceea, nu putem spune *începutul* păcatului), păcatul de a fi, de a fi fost. *A fi* ca înfrîia vină; greșeala de a *fi* *fost* cîndva. Din acest motiv ideea păcatului original își are rădăcini atît de adînci în sufletul omului. Nu cunoaște păcatul acel ce nu simte o mare vină care s-a comis *cîndva* și cu care el se simte, fără voia lui, solidar, precum nu cunoaște păcatul cel ce nu-l trăiește, chiar atunci cînd nu *crede*, în pragul păcatului teologic. Forma tipică și originală a păcatului este aceea împotriva lui Dumnezeu: păcatul personal al omului împotriva persoanei divine. (Păcatul indică totdeauna un raport existențial.) Cine-ar putea spune dacă Dumnezeu însuși este scutit de păcat!? Căci oare n-a păcătuit el alegînd, dintre nesfîrșitele posibilități de a fi ale lumii, pe cea mai puțin divină? Și nu este acesta păcatul absolut? Oamenii au păcătuit față de Dumnezeu; dar el, față de oameni!?

— Diferența dintre păcat și durere: păcatul îl putem accepta ca o condiție naturală, pe cînd durerea nu. Dar oare n-ar trebui să se vorbească de *durerea originală*, iar nu de păcatul original?

— A nu iubi viața este cea mai mare crimă. Și cine sînt responsabili de această crimă?

Toți cei care n-au *gustul* aparențelor și separă lumea în esențe și fenomene. Aceștia iubesc marea, dar nu-i iubesc valurile;

Toți cei care nu trăiesc aparențele ca esențe absolute. Acestora, lumea le începe *dincolo* de o floare, de un zîmbet, de un sărut;

Toți cei care în individuație nu văd o realitate autonomă, ci ondulațiile unei substanțe inaccesibile. Aceștia nu iubesc viața, fiindcă moartea unei ființe nu este o pierdere în *ființă*.

Cine nu iubește viața deschide sub el un gol pe care nu-l poate umple cu nimic. Că viața n-ar fi *demnă* de a fi iubită? Dar iubirea ce o păstrăm vieții este cu atît mai sublimă, cu cît noi nu putem ști dacă viața este demnă sau nu de a fi

iubită. *Orb* să fii în lume: nu se poate să nu-i tragi cu ochiul vieții. — Ce păcat că viața nu este un înger, ca s-o ador, sau un monstru, ca s-o urăsc! Nimeni nu poate ști cât de mult iubește viața...

Dacă pot cunoaște deznădejdea acei ce n-au iubit viața...

SPOVEDANIA LUCRURILOR: Mi-e frică de muzica secretă a lucrurilor, de tonurile ei subterane, ce răzbat în ceasurile de tristețe solemnă, ca mărturisiri tainice dintr-o altă lume. O mare ispită e spovedania lucrurilor:

Fii duhovnicul nostru și ascultă-ne ruga! Fără conținut este firea noastră și sărmane sînt contururile noastre. Jocul nostru fugar îmbată oamenii, îi leagă de noi, îi copleșește și-i distruge. Adorată este amăgirea noastră și în cultul nostru scoboară oamenii treptele vieții lor. Iubirea lor nouă le este coborîș, credința în noi, pacoste; extazul, decepție. Aproape de noi, cenușă devine focul lor; aparență, firea. Plini vor intra în dansul nostru și goi vor ieși. Umbre sîntem, și jocul nostru suprema amăgire este. Din timp purcedem; în el ne mișcăm și lui ne închinăm. Dansul umbrelor este extazul timpului. Tot ce cade în timp este victima farmecului nostru. Slujim timpul atrăgînd prin joc pe închinătorii ființei. Cerșesc ființa cei ce au răspuns chemării noastre. Și-n zadar striga-vor gloria altor lumi cei răpuși de timp!

ISPITA UMBRELOR: Mare este ispita voastră, umbrelor, mare este ispita timpului. Fermecătoare și tristă e muzica voastră. Ca tonuri ale lucrurilor mi-ați învăluit ființa, ca s-o dezvăluiți în muzică de umbre. Mare este ispita voastră, cuprinzător e farmecul vostru, de-n sunetele voastre uitat-am gustul ființei. În voi, gol să fiu, sărman și cerșetor, farmecelor voastre fugare jertfi-voi avuția singurătăților mele. Prea-plini ne-nvață veșnicia a fi, ca să nu dorim a fi pradă în timp și pradă a timpului. Și oare poate trăi fără timp cel atins de veșnicie? Bolnav de clipele care stau, spre voi, umbre trecătoare-mi întind brațele, obosiți-mă în dansul vostru, răpiți-mi regretul nemuririi, uscați-mi vinele în haosul vostru, destrămați miresmele pure ale sufletului meu. Și timpul să-mi sugă sîngele, ca veșnicia să mă aibă întreg.

— Iar voi, cei speriați de o lume de umbre, scîrbiți de a lupta în aparențe și pentru ele, uitat-ați că luminile nu sînt mai puțin trecătoare? De ce refuzul de a lupta într-o lume de umbre? Trăim în ele, să murim pentru ele! Din moment ce viața n-are nici o valoare, de ce să n-o jertfim pentru un nimic? Nu găsesc o vrajă mai minunată decît să-ți ascunzi pasiunea într-o astfel de lume, să atingi libertatea în cultul absurdului, să te consumi cu foc fără un scop. Pasiunea într-o lume de umbre! Să ne întindem coardele lăuntrice ca să ne dezlănțuim în jocul luminilor și al umbrelor, atrași de tainele acestora și de licăririle acelora. Iar tremurul licăririlor, în ceasul din urmă, să fie neliniștea de prezența tainelor. Veșnicia nu ne înghite înainte de a fi fost posedată numai de umbre. Ele ne vor îmbiba sufletul cu muzici de regrete după licăriri ce nu mai tremură în lumina albă și monotonă de dincolo.

CEASUL BLESTEMELOR: Cînd ai scoborît atît de mult în ființa ta, încît nici un reziduu de existență nu-ți mai poate aduce aminte că ai *fost* cîndva, atingi punctul în care nimic nu s-a decis încă să fie. Minusul vital absolut corespunde acestei indeciziuni, care ne poartă înainte de tot ce este. Scoborînd spre limita noastră inferioară, lichidăm succesiv cu orice alcătuire de existență. Progresul în a nu fi este o lunecare inversă pe dimensiunea metafizică a existenței. Pierdem din noi tot și pierdem și totul. Ajunși în nimic, nehotărîrea între ființă și neființă ne dă o senzație halucinantă. Și în această halucinație, în care ni se descoperă firea de la începutul ei la sfîrșitul ei și de la sfîrșit spre început, gîndurile ne sînt blesteme ce se desprind cu limbi de foc. Iar *acolo*, înfricați de neființă, jurămîntul ce îl facem firii este o întoarcere spre ce am fost, un urcuș spre limita noastră de sus.

— Numai mila fugară și de fiecare zi situează pe cel miostiv la un nivel de superioritate și-i conferă o distanță disprețuitoare. Blestemată să fie mila care se naște numai în prezența nenorociților, care e activă numai legată de obiect. Nu e permis să-ți fie milă de altul, fiindcă nu ești în starea lui, nu este permis să-ți reliefezi fericirea în actul de milă. A fi apucat de milă, numai fiindcă altul suferă în fața ta, este

tot ceea ce poate exista mai vulgar și mai simplu, este un act de iubire ordinară. Dar mila care se naște fără suferință obiectivă, acea presiune a milei în singurătate! Mila fără determinante din afară, dorința nesfârșită de a te milostivi, de a te pierde într-un act de caritate, vibrația aceea înăbușită a sufletului... De unde pleacă dorința de a muri în suferința altuia? Ce se ascunde în misterul acelei mile adânci, care invadează pe unii oameni pînă la autoanihilare, pentru care vederea unui nefericit este ocazie de a consuma un proces de mult început în ei? Care sînt rădăcinile ultime ale milei?

În mila de fiecare zi, omul se apără de viitoarele lui suferințe și își asigură conștiința, gîndind la o recompensă viitoare. O lașitate explicabilă, dar scuzabilă. În astfel de cazuri, el n-are nici o relație interioară cu milostivul și mila lui este inutilă și ineficace. (S-ar putea ca orice milă să fie inutilă și ineficace.) Dar mila organică poate pleca din teama de suferințele noastre viitoare? Nu este ea o stare de prezență, căreia obiectul îi dă mai multă actualitate, dar nu mai multă intensitate? O astfel de milă poate ea pleca din bănuiala, numai, a suferinței? Ar deriva ea numai din presimțirea unei tragedii, a unei prăbușiri, din așteptarea vagă a unei catastrofe viitoare? Oare ne e milă de un nefericit fiindcă nu sîntem atît de nefericiți ca el? Nu; fiindcă nu există o nefericire mai mare decît aceea din care pleacă mila. A fi invadat de milă înseamnă a fi pierdut totul, a nu mai avea nimic. Nefericirea nu poate atinge un punct mai scăzut și, ca atare, nu poate exista nici un nefericit care ne-ar putea-o lua înainte. *În milă ne iubim suferința noastră în suferința altora.* Invazia milei pleacă din centrul nostru înspre periferia noastră. Cum tensiunea nefericirii poate să atingă punctul ei culminant, adîncirea în nefericirea altuia este o deplasare, al cărei grad de iluzie nu interesează. Un fenomen de deplasare de această natură este mila. O deplasare, care este în fond o salvare. De obicei ne înșelăm pe noi înșine în milă. Ne închipuim că ne e milă de cineva mai nefericit ca noi și ne excludem aparent din zona ciumată. În realitate, nu putem fi afectați de milă, decît dacă am atins un grad de ireparabil mai mare decît persoana ce o compătimim. Forma supremă și veritabilă a milei

își găsește expresia în teama de suferințele ce așteaptă persoana respectivă. Nu mi-e milă fiindcă cineva e nefericit, ci mi-e milă de cât ar mai putea să sufere. Infinitul și posibilul în această ordine ne umplu de groază și de neliniște. În mila supremă, ne plasăm pe un punct extrem și absolut. Trăim atunci în convingerea că nimeni nu poate merge mai departe, că pentru ceilalți suferința este un cerc, a cărui circumferință numai pe noi ne lasă afară.

Dacă în astfel de momente sîntem posedați de milă, cînd noi înșine ar trebui să inspirăm milă tuturor, cum putem să nu iubim suferința noastră, înainte de a o iubi pe a altora! Este posibilă o milă pentru alții, fără mila pentru noi înșine?

Mila pleacă dintr-o ascunsă, dar profundă, milă pentru noi înșine. Obiectiv, nu putem vorbi decît de mila pentru alții, fiindcă numai aceasta ni se arată și fiindcă numai pe aceasta o arătăm. Dar nu există decît milă pentru noi înșine. Rădăcinile ultime ale milei sînt înfipite în sentimentul ciudat al milei pentru sine însuși. Îmbrățișezi atunci nefericirea altuia poate din mărinimie, poate din lașitate...

Dacă nu cumva acolo, departe, unde e mai tare și mai singur, omul nu așteaptă o compătimire ce nu vine de la nimeni...

— Din depărtate vremi, oamenii sînt de acord că sfințenia este supremă valoare, înălțimea ultimă ce o poate atinge o ființă umană. Eliberarea de păcat, purificarea în iubire și abandonarea în milă, zîmbetul receptiv pentru orice act de viață sînt expresii ale sfințeniei, cărora oamenii nu le-au refuzat niciodată admirația. Cu toate acestea, aproape nimeni nu dorește să devină sfînt, iar în fondul lor toți oamenii refuză sfințenia ca o pacoste. Înșiși sfinții au avut un regret ascuns după lumea răpită de sfințenia lor, ei înșiși s-au îndurerat de sublima lor catastrofă. Nu cred să fi existat cîndva vreun sfînt care să nu fi considerat, în ceasuri amare și lucide, sfințenia ca o cădere. Omul iubește mai durabil și mai persistent vulgaritatea decît sublimul. Numai idealul îi dă senzația de anomalie.

Femeia n-a atins culmi decît în sfințenie. Oamenii adoră sfintele. Întrebați însă pe oricine, în clipa lui de sinceritate absolută, pe cine preferă, dacă ar trebui să aleagă între o curvă și o sfîntă?

De ce viața unei sfinte ne face impresia unei absolute pierderi, pe cînd a unei femei pierdute nu? Să fi priceput aceasta din urmă lucruri pe care sfințenia nu le-a bănuir? Ceea ce e sigur e că nici o curvă n-a scoborît cu sine o iluzie în mormînt...

Sau de ce între Isus și Don Quijote inima noastră înclină pentru ultimul? Ce ne poate lega sufletul mai mult de cavalierul tristei figuri, decît de cavalierul crucii? Isus și-a sacrificat doar viața pentru noi toți, pe cînd Don Quijote și-a risipit-o pentru o iubire imaginară... Cu toate acestea, ce ne face în adîncurile sufletului nostru să vedem în Don Quijote o experiență dusă mai departe decît a lui Isus, un risc mai definitiv și mai total? În Isus, realitatea și iluzia și-au distribuit rolurile într-o măsură egală. Noi știm cît s-a înșelat Isus, cîtă parte de iluzie este în existența sa; dar știm și cît a jertfit în mod real pentru noi. Atîția oameni ne afirmă, doar, că fără el ar fi căzut pradă deznădejzii, boala de care oamenii se tem mai mult. Unora, chiar, istoria fără Isus le-ar fi părut goală de sens. Isus *trebuia* să existe. Atîta lume l-a cerut. Dar cine l-a cerut pe Don Quijote? El nu trebuia să se nască. Și fiindcă nu trebuia, nimeni nu l-a înțeles și nu-l va înțelege. Să-ți risipești viața pentru nimic, să atingi sublimul în inutilul absolut! Mai departe nu se poate merge, mai departe nu mai ai ce atinge. În toată viața lui, Don Quijote este mai singur decît Isus pe Ghetsimani; mai singur *pentru noi*. Noi, care sîntem conștienți de tragedia pe care el nu și-a bănuir-o, noi, discipoli depărtați ai lui, dar fără darul iluziei. La Don Quijote, iluzia este un dar divin, o grație. Și acest dar a fost atît de mare, încît nouă nu ne-a mai rămas nimic. Aș vrea pe Don Quijote pe cruce și eu să fiu omul fără de lege de la dreapta lui, căruia să-i spună: „încă astăzi vei fi cu mine în paradis”. În paradisul iluziei.

V

— Simțit-ați vreodată *începutul* mișcării, chinuitu-v-a înția plecare a lumii din ea însăși? Ați atins vreodată fiorul pur al mișcării, extazul prim al devenirii, vârtejul inițial al timpului? N-ați simțit niciodată acel moment al primei confuzii, în febra iradiantă a corpului și a sufletului vostru? Este ca și cum, într-o uitare și o veșnicie, o scînteie răsărită din nimic aprinde focuri în spațiu și proiectează lumini pe imensitatea întunecoasă a lumii, descrie profiluri ciudate pe fondul cenușiu al spațiului. Senzația *întîii* mișcări! Nu ne trăim atunci ca *sursă* a mișcării, ca *întîiul* bobîrnac al lumii? Și nu este în febra noastră acea concentrare a mișcării, centrarea devenirii în elanul nostru? Cine n-a simțit cum în el s-a adunat în vârtej mișcarea lumii, cum în clocotul său se mișcă lumile nesfîrșite și nebănuite, acela nu va înțelege nici cînd de ce, după astfel de clipe, omul devine esențial altul, o ființă scoasă dintre ființe, precum nu va înțelege de ce o singură zi de asemenea fulgerări neîntrerupte ar fi destul pentru a-i consuma definitiv ființa.

— Numai îngerii mă mai pot mîngîia. Aceste *ne-ființe*, ce „trăiesc” pierzîndu-se fiecare în extazul celeilalte. O lume de extaze reciproce... Amintirile mele, cu imagini de Botticelli și armonii de Mozart, mă-ntorc undeva departe, cînd lacrimile erau închinări soarelui... Toate melancoliile îmi trezesc locurile îngerești ale trecutului, peisajele singuratice și tăcute, peisajele marilor reculegeri și ale marilor uitări; toate melancoliile îmi apropie depărtările, îmi răscolesc în afunzimi toate primăverile copilăriei și-mi scot la lumină bănuia-
la unei amintiri mai îndepărtate sau regretul unei lumi, cu

lacrimi ca oglinzi ale sufletului. Destăinuirile melancoliei, singura probă a paradisului pierdut.

— Precum atunci cînd în zi închidem ochii pentru a ne adînci în întunericul subit descoperim puncte de lumină și fișii de culori ce ne amintesc de cealaltă parte a lumii, tot așa cînd scoborîm în vastele și întunecatele adîncimi ale sufletului, ni se descoperă, la margini de întuneric, reflexele nebănuite ale unei lumi aurii. Să fie sufletului nostru, aceste reflexe, o chemare sau un regret?

— Deși spațiul ne opune o rezistență mai mare, mai directă și mai fatală, el ne este totuși o problemă mai puțin esențială decît timpul. Spațiul nu devine niciodată o problemă de existență și de raport personal. Din ce ne adîncim mai mult în eul nostru, din aceea spațiul pierde în realitate, pentru că timpul stăruie în conștiința noastră, iar cînd am devenit esențiali, ne îndepărtăm de timp cum ne-am îndepărtat de spațiu.

Spațiul nu ne dă o senzație intimă de relativitate; el ne face reflexivi doar exterior. Sînt oameni și chiar culturi (cea egipteană) care concep veșnicia legată de spațiu, care nu simt timpul și relația lui cu eternitatea. Nemișcarea și nesfîrșirea spațiului epuizează în conștiința lor conținutul esențial al lumii. Întinderile lumii îi subjugă și îi anulează din afară.

Spațiul ne copleșește; dar nu trece *prin noi*, deși sîntem apropiați de el mai direct decît de timp. Numai timpul trece prin noi, numai timpul ne inundă, numai pe el îl simțim ca al nostru. Timpul ne revelează muzica și muzica timpul întocmai cum spațiul, plasticul. Dar între plastic și muzical, ce suflet înclină pentru întîiul?

Ceea ce este mai esențial în noi se luptă cu timpul. Nu se poate să nu accepți spațiul; este o evidență prea mare. Dar există un moment, de la care nu vrei să accepți timpul. Momentul dramatic al existenței individuale culminează întotdeauna în lupta cu timpul. Lupta aceasta este însă fără ieșire, fiindcă ființa atinsă de temporalitate, cucerind odată veșnicia, regretă inevitabil timpul. *Fuga din timp* se întîlnește la ființe bolnave de timp, strînse prea puternic de chinga clipelor fugare. Mîntuirea este o aspirație atît de inconsistentă,

din cauza regretului ce-l au ființele după bucuriile, surprizele și tragediile ce le oferă lumea ce trăiește și moare în timp. Dacă există o presiune temporală, nu există, mai puțin, o presiune a veșniciei.

Omul aspiră la veșnicie, dar iubește mai mult timpul. Cum viața aceasta pe care o trăim și care se consumă în timp este singura valoare ce ne e dată, ne este imposibil să nu concepem eternitatea ca o pierdere, pe care n-o stimăm însă mai puțin. Singurul lucru ce se poate iubi este viața, pe care o detest. Este absolut imposibil să te debarasezi de timp, fără să te debarasezi de viață. În orice punct ai fi situat, timpul este marea tentație: o tentație mai mare decît viața, fiindcă dacă moartea nu este în el, el este *prilejul* morții. De aceea extazul pur al timpului ne dezvăluie mistere atît de ciudate și ne introduce în tainele ce leagă două lumi.

Cînd omul n-ar cunoaște accesul eternității prin viețuirea absolută în moment, cînd el n-ar putea să facă salturi în veșnicie deja trăind în vîrtejul temporal și ar fi silit să aleagă pentru una din două pe veci, oare ar sta el în îndoială să prefere timpul? Sau cînd, tot pe veci, ar trebui să se decidă între Cleopatra și Sfînta Tereza, și-ar ascunde el înclinarea pentru întîia?

— Pentru cine viața este o supremă realitate, fără să fie o *evidență*, ce întrebare-l poate frămînta mai mult decît aceea dacă viața se poate sau nu se poate s-o iubim? Este tulburare și delicioasă nesiguranța aceasta; dar nu mai puțin, ea își vrea un răspuns. Este încîntător și amar să nu știi dacă iubești sau nu iubești viața. Ai vrea să nu spui un *da* sau un *nu*, numai pentru a nu limpezi o neliniște plăcută. Un *da* înseamnă renunțare de a concepe și a simți o *altă* viață; un *nu* este o teamă de iluzia altor lumi. — Nietzsche s-a înșelat cînd, prins în revelația vieții, a descoperit în voința de putere problema centrală și modalitatea esențială de a fi. Omul pus în fața vieții vrea să știe dacă-i acordă ultimul lui asentiment. Voința de putere nu este problema esențială a omului; el poate fi tare și neavînd nimic. Voința de putere se naște de atîtea ori la oameni care nu iubesc viața. Cine știe dacă voința de putere nu este o *necesitate* față de viață! Întîia întrebare

în fața vieții coincide cu un apel la sinceritatea noastră. Că după aceea vrem sau nu vrem putere, nu este deloc revelator. Lumea caută puterea ca să joace ultima carte a vieții.

Nimeni nu e sincer în iubirea lui pentru viață, precum nimeni nu e sincer în iubirea lui pentru moarte. Ceea ce e sigur este că viața are o consimțire mai adâncă din partea noastră: nimeni nu poate urî viața; dar sînt ațiția care au o ură bestială pentru moarte. Cu toții sîntem mai sinceri și mai categorici cu moarta, pentru ca în îndoielile ce ni le trezește viața să ne permitem întrezăriri și presimțiri nebănuite.

Este iarăși ciudat că omului care a văzut moarta în fața fi este rușine să spună că iubește viața și este condamnat pe tot restul vieții să-i dea numai ochuri. Cum există în momentele finale o explozie de sinceritate în existența fiecăruia, putea-va acela să-și înfrîngă atunci năvala lacrimilor de recunoștință, necunoscute pînă atunci vieții? Nu stă nicăieri scris că lacrimile ultime sînt cele mai amare, dar stă scris pe toate porțile și pe toate zidurile vizibile și invizibile ale universului că regretul cel mai intim și mai ascuns este de a nu fi iubit viața.

— Toți filozofii ar trebui să sfîrșească la picioarele Pitiei. Nu există decît o filozofie a momentelor unice.

— Dorința de a îmbrățișa stelele! De ce sînt atît de *reci* adevărurile? Cînd s-a născut rațiunea, soarele lucea de mult. Și rațiunea nu e ruptă din soare.

— A suferi este modul suprem de a lua lumea în serios. Cu cît crește însă suferința, cu atît învățăm mai mult că lumea nu merită s-o luăm în serios. Astfel se naște conflictul între senzațiile de suferință, care atribuie cauzelor din afară și lumii o valoare absolută, și perspectiva teoretică, răsărită din suferință, pentru care lumea nu este nimic. Din acest paradox al suferinței nu este ieșire.

— Există o regiune de ultime alternative, care sfîrșește în tentațiile simultane ale sfințeniei și ale crimei. De ce omenirea a produs nesfîrșit mai mulți criminali decît sfinți? Dacă omul ar căuta atît de insistent fericirea pe cît se spune, pentru ce alege atunci căile prăbușirii și ale căderii, cu o atît de violentă pasiune? Omul *stimează* mai mult fericirea și binele,

dar este mai atras de rău și de nefericire. Trei sferturi din omenire ar fi putut deveni sfinte, dacă ar fi vrut. Nu se poate ști însă cine le-a revelat oamenilor că nu există *viață* decât în iad...

— Sfințenia este lupta victorioasă cu timpul. Cum sfântul a reușit să omoare în el timpul, el este în afară și dincolo de orice. A fi în timp înseamnă a trăi absolut în acest *orice*. Timpul este cadrul lui orice, lui *a tot ce*. Sfințenia: a fi dincolo de orice, cu iubire însă. Monotonă e viața sfinților, fiindcă ei nu pot fi decât *numai* sfinți. Sfințenia: existența trăită într-o singură dimensiune absolută. Și sfinții aud glasurile lumii; dar ele le vorbesc numai de durerile ce-au devenit iubire; sînt glasurile unei singure lumi. Întoarce-mă-voi spre muzica în care-mi vorbesc lumile, celelalte lumi...

— A cîta singurătate este aceea în care șarpele ne mîngîie și ne linge obraji și buzele? La ce depărtare am ajuns de ființă, cînd numai șarpele poate *fi* alături de noi?

— Două lucruri de neînțeles: nostalgia la un om prost și moartea unui om ridicol.

— Toți oamenii trebuie să-și distrugă viața. Și după modul în care și-o distrug, se numesc triumfători sau ratați.

— Muzica e mijlocul prin care ne vorbește *timpul*. Ea ne face să-i simțim trecerea și ea ni-l descoperă, *cadru* a tot ce-i trecător.

Sînt momente muzicale în care *pipăim* timpul. Cînd muzica ne vorbește de veșnicie, o face ca *organ* al timpului. Dorința de veșnicie din muzică este o fugă de timp. Nu e nici eternul prezent, actualitatea continuă, și nici eternitatea de dincolo de timp.

Greu e timpul uneori; ce grea trebuie să fie veșnicia!

— Un corp descompus în nesfîrșitele lui celule; fiecare celulă concentrînd o sumă de vibrații; toate celulele învîrtindu-se într-un vîrtej; desprinderea tuturor organelor, în tremurul individuației; întoarcerea vieții la elementele ei prime, la întîile ei *amintiri*...

— Iubesc numai pe acela ce merge mai încolo decât *este*; care-și simte începuturile și lucrurile ce le preced; ce-și amintește de vremurile cînd n-a fost *el*, ce sare în anticipările indi-

viduației. Nimic n-a înțeles din lumea asta acel ce nu s-a cutremurat la sensul adânc al individuației, fiindcă acela nu va bănuî niciodată regiunea începuturilor lui și nu va presimți niciodată momentul sfârșitului său. Individuația ne revelează nașterea ca o izolare și moartea, ca o reîntoarcere. Nu iubește viața acel ce nu cultivă această izolare, precum n-o iubește acel ce nu se teme de reîntoarcere. Că aproape nimeni nu iubește reîntoarcerea, ce dovedește altceva, decât că acesta e drumul spre lumea în care n-am avut *nume*. Individuația a dat vieții un *nume*. Toți purtăm un *nume*; lumea ce precede individuația este viața fără *nume*, este viața fără *figură*. Numai individuația a dat *figură* vieții. De aceea este prăbușirea individuației în moarte o desfigurare. Omul nu-și iubește *fața*, care e un accident, ci *figura*, care e un semn metafizic. Tremurul individuației este un antecedent al desfigurării, este bănuiala pierderii lumii noastre. Omul este *o lume în lume*. — Calea reîntoarcerii trece prin moarte sau cîneștie? — reîntoarcerea sfîrșește în moarte. Legătura noastră cu ceea ce a precedat individuația o facem prin scoborîrea pe scara firii noastre rămînînd în noi, învingîndu-ne izolarea figurii noastre, trans-figurîndu-ne spre începuturile noastre, iar nu transfigurîndu-ne, pierzînd sensul figural al individuației, în moarte. Viața, care a fost înainte de a fi *noi*, o iubim prin *întoarcere*; ochii ni se întorc spre începuturi, spre anonimatul inițial. Ne întoarcem unde *n-am* fost, dar unde totul *a fost*, spre potențialitatea infinită a vieții, din care ne-au scos actualitatea și mărginirea inerente individuației. Ne întoarcem de cîte ori iubim viața cu pasiune nesfîrșită și sîntem nesatisfăcuți de barierele individuației; de cîte ori descoperim, elanului nostru, rădăcinile dincolo de finitul nostru figural. Întoarcerea este o transfigurare vitală; reîntoarcerea, o desfigurare metafizică. Întoarcerea este o mistică a surselor vitale; reîntoarcerea este o groază a pierderilor ultime.

Viața este înapoia noastră, fiindcă din ea am purces; viața este suprema *amintire*. Individuația ne-a scos din lumea începuturilor, adică din potențialitate, din veșnicia devenirii, dintr-o lume în care rădăcinile sînt arbori, iar nu izvoare trecătoare ale arborilor iluzorii, ale ființei...

— În ce granițe să închid sufletul meu și ce ziduri să-mi ridic, spre a nu mă pierde? Visurile mă poartă prea departe, prea departe mă poartă muzica și lacrimile. Nu mă mai cuprind și nu mă mai încap în mine; cum să mai cuprind și cum să mai încapă alții? Iubim din preaplin sau din prea puțin? Când nu mai încap în mine, putea-va altul să se apropie de centrul meu? Iubi-va oare sufletul care moare de viața lui? Sufletul, plin de goluri, le umple prin iubire; caută pe alții din prea puțin. Iubirea este o cerșetorie, este spaima de propriile micimi. Cît dispreț și generozitate e în iubirea din preaplin! Iubești atunci ca să te scapi de tine, azvîrli iubirea! Te închini Erosului ca să te scape de tine însuți, de surplusurile și de excesele tale: adori eliberarea de furtuna ta.

Nimeni nu va putea intra în mine, nimeni nu mă va asedia. Dispreț, ură și mărinimie voi turna într-o iubire de care *am* nevoie, nu de care *au* nevoie. De ce n-ar fi iubirea o armă, un instrument, un pretext? Convinși în iubire, fi-vor sufletele goale, cerșetoare, crescute în umbră. Cine n-a urît niciodată iubirea n-a urît niciodată. Orice fel de iubire, de oameni și de femei, are ceva noroiuos, murdar și tîrîtor. Nu ți-e scîrbă atunci de a ști că există un *altul*, că este un *tu*, că mai sînt ființe, după ce în expansiunea ta ai fost *ființa*? Eu nu mai încap în mine.

— Muzica ne transpune oricînd într-o primăvară sau o toamnă. Ca o primăvară sau ca o toamnă ne destramă ea sufletul și corpul. Nu există muzică nici de vară, nici de iarnă. Sau de ce orice muzică este o boală...

— *Răul absolut*: o ființă setoasă de a păragini firea ar smulge în primăvară toți arborii din rădăcini, le-ar mînca mugurii, ar otrăvi izvoarele, ca să moară vietățile, ar astupa fîntînile, ca să audă glasul răgușit al păsărilor, și-ar acoperi florile ca să le vadă uscîndu-se, îndoindu-se triste spre pămînt. Pe femeile gravide le-ar lovi în pîntece spre a omorî începuturile de viață, fructul, tot ce e fruct, iar zîmbetul fecioarelor l-ar îngheța într-o grimasă. Amanților le-ar arunca, în spasmul sexual, un cadavru, iar sugacilor, înainte de a face ochi, le-ar fixa ochelari negri. Cu o tablă neagră, dorindu-i mărimea lumii, ar sări spre soare, spre a-i opri razele, spre a rîde într-o noapte

veșnică, fără stele, cu un soare în doliu, pentru vecie îmbrăcat în negru. Și această ființă să treacă ironică pe lângă omenirea care în agonie așteaptă revenirea razelor, să zîmbească rece rugilor, înălțate spre astrul voalat.

— *Răul* este ura împotriva a tot ce e *fruct*.

— *Istoria* nu trebuie să însemne pentru tine decît istoria omenirii în *tine*. Dacă tot ce a fost mare pînă acum și dacă tot ce va fi mare în viitor nu este, în *tine*, amintire sau fruct, istoria ai pierdut-o, și tu ești nimic. Ce om este acela care nu reface și nu anticipează istoria pe cont propriu? Sau, mai bine zis: de ce nu e *om* acela care reface și anticipează istoria pe cont propriu?

Astfel să trăiești, ca indiferente să-ți fie formele în care s-a îmbrăcat și se va îmbrăca lumea, indiferente epocile, stilurile și cotiturile istoriei. Trăiește ca și cum înainte de *tine* n-ar fi fost nimic și ca și cum nimic nu ți-ar urma. Scîrbă să-ți fie de a fi verigă într-un lanț, a desăvîrși sau a strica o moștenire. Nu există nici înaintași și nici urmași gîndurilor absolute. Doar noi murim *sub* ele.

— De ce nu vrem să acordăm sfinților privilegiul nebuniei? Nu oare fiindcă nebunia lor sfîrșește în lumină, în loc de întuneric?

— Toate concesiile pe care le facem lui Eros sînt goluri în dorința noastră de absolut.

— Nostalgia, mai mult decît orice, ne dă fiorurile imperfecțiunii noastre. Iată de ce cu Chopin ne simțim atît de puțin dumnezei.

— Întîiul și ultimul capitol al unei antropodicee: despre lacrimi.

— Numai ura întărește viața; ura distructivă menține viața constructivă. În ea ne simțim tari, răsturnători, în ea ne ard toate membrele, ea ne cheamă la o acțiune, ne îndeamnă la gest și la faptă. Nu ura interesată, provocată de cauze meschine și orientată spre o răzbunare imediată, ci marea ură pasionată, sub care se cutremură totul. Ura este resortul profeției; ura-l face pe orice profet să vorbească pasionat de iubire. Profeția este o ură distructivă și creatoare. De mult ar fi dispărut evreii, dacă n-ar fi avut darul *divin* al urii. Poporului

ales, i-a asigurat Dumnezeu veșnicia prin ură. Nouă, creștinilor, ne-a dat o existență vremelnică prin blestemul iubirii. Pentru evrei a venit Isus, nu pentru noi. Dumnezeu lor ne-a trimis pe marele Corupător. Inspirați de Dumnezeu fost-au evreii, cînd l-au refuzat ca Mîntuitor.

— Gîndirea ce nu exprimă lupta unei existențe este pură teorie. A gîndi fără destin, iată destinul omului teoretic. Teorie fac toți cei ce nu vor să se schimbe pe ei și să schimbe lumea asta, care nu refac tot ce s-a făcut și nu presimt tot ce va fi. Nule sînt gîndurile ce nu cresc pe un suflet și pe un corp, nule sînt ideile pure, zadarnice cunoașterile gratuite. Din gînduri să răsară aburi; din idei scînteii; din cunoașteri flăcări. Alte dimensiuni să dea lucrurilor febra acestei gîndiri. Dintr-o voință de reformă a lumii să plece ea, din pasiunea de răsturnare a ordinilor vizibile și invizibile. În legile naturii să izbească vijelia acestei gîndiri, bazelor cosmice să le dea o altă adîncime și o altă înălțime, coloanelor lumii. Pe noi să se rezeme lumea; mai mult decît Atlas să însemne rezistența noastră. Gîndurile noastre să fie umerii pe care se reazemă nesfîrșitele lumi. Cutremure pleca-vor să-mpartă neliniște în nesfîrșire și flăcări purta-vor, ca nimburi, nesfîrșitele lumi. Dacă tot ce este-n timp și spațiu nu va lua dimensiunile noastre, pentru ce să mai gîndim atunci asupra spațiului și a timpului? Dacă tot ce trăiește și moare nu trăiește și moare în noi, pentru ce să mai gîndim asupra vieții și a morții?

— Zilele acelea de primăvară, cînd materia se pierde în raze și sufletul în amintiri... Atunci renasc în noi toate visurile de pînă acum, toate visele nopților noastre, întreg materialul absurd și imaginar, țesut în inconștient de frica, voluptatea și durerea noastră ascunsă. Crezut-am că visurile murit-au în noi cu fiecare zi și cu fiecare noapte. Dar descompunerea voluptuoasă a sufletului, sub cerul vast al primăverilor, este chemarea amintirilor. Cu cît sufletul se fărîmă mai mult, cu atît se apropie de locul uitărilor. Spre tot ce am uitat, iată pelerinajul interior la care ne îndeamnă acea prezență eternă a primăverii. Destrămarea sufletului ne arată doar ce am fost. De ce nu putem întotdeauna trezi

trecutul nostru? Dormim în noi înșine, iar eul este un vâl ce ne acoperă somnul.

— În catedrala aceea, în care erai singur și-n care intrat-ai să uiți de lume și de tine, să simți nemișcarea și să uiți așteptarea, crescut-ai solemn în coloane și în arcuri, risipitu-te-ai în violetul învăluitoare și curbat maiestuos de undulațiile templului, luat-ai mărimile boltelor ei și pierdut ai fost în geometria transcendentă a catedralei. Coloană a devenit sufletul tău, și arc și boltă. Deasupra lumii, în formele ei s-au împletit formele tale și bloc de piatră devenit-a nemișcarea firii tale. Și-n arcurile tale, fără simțire privit-ai spre pământ. Ce era sufletul tău, dacă nu piatra ce nu zace pe pământ? Jos erai în înălțimile tale, slab în duritatea ta, greu în zborul tău, piatră în drum spre cer...

Dar deodată, minunea glasului de orgă, minune în catedrala-n care te credeai numai tu. Mișcatu-s-au arcurile, coloanele și bolțile, în vibrație s-a dilatat materia ta, crescut-a catedrala în dimensiunile lumii. În sunetele orgii, unde vei mai căuta granițe, în muzica ce vine de dincolo de margini, de dincolo de marginile lumii și ale sufletului?

...Și atunci pe sufletul tău se rezemau cerurile.

— Atomii care dorm în oameni și care n-au dormit niciodată în mine.

Trezirea continuă din somnul materiei...

Materia ca leagăn al uitărilor...

Viața, sufletul, spiritul, care ne arată urmele noastre...

Materia, care nu lasă *urme*; de aceea este ea leagănul uitărilor.

Toate urmele, tot ce nu e materie în noi, ne urmăresc...

Dar scoborînd în materie, ne pierdem urmele...

Nu spiritul, ci muzica este antipodul materiei...

Scormonind cel mai îndepărtat trecut, muzica ne trezește neîncetat din somnul materiei...

Dar muzica e eternă ca și materia.

Formarea lumilor a răspîndit întîile armonii în spațiu.

Muzica exprimă tot ce e haos în cosmos: de aceea nu există decît o muzică a începuturilor și o muzică a sfîrșiturilor...

Gînd absurd în muzică: o fizică în care s-ar pleca de la lacrimi, în loc de atomi.

Dacă ne-am rostogoli cu întreaga lume într-o avalanșă nebună, ca să învingem pe vecie somnul materiei și ca atomii să nu mai doarmă în nimeni. Trebuia să fi trăit pe cînd pămîntul respira prin vulcani sau cînd s-a rupt din soare. Despre temperaturile solare ale sufletului.

Totul este în fiecare moment: acum se naște lumea și acum moare: razele și întunericul; transfigurarea și prăbușirea; melancolia și oroarea. Lumea o putem face absolută *în noi*.

— Că voința de putere este ultima carte jucată vieții, o dovedește accesul suprem al puterii la acei care nu mai au nimic de pierdut sau la acei cărora viața nu le-a oferit nimic. Isus: cel mai slab om — a fost cel mai tare (căci nu s-a epuizat plutind peste două milenii). Nu există tărie sufletească decît în deficiența biologică. Golurile vitale, în spiritele ambițioase și vizionare, au răsturnat și răscolit istoria. Individul merge cu istoria înainte de cîte ori viața îl lasă înapoi. Creștinii au dreptate cînd explică istoria prin cădere. Păcatul lui Adam este întîiul act istoric, adică întîiul act împotriiva firii sau alături de ea. *În fire*, în legea firii nu există istorie. Istoria este o lunecare din sînul vieții, un salt din el; ea este o trădare, fără de care am fi rămas sclavii anonimi ai vieții. Libertatea prin istorie, adică *istoria* fiecărei nefericiri, istoria *fiecăruia*.

Am devenit *fiecare* de cînd am fugit din sînul vieții. Viața, care avea un *nume*, a luat, în indivizi, nenumărate, retrăgîndu-se anonimă din ei. De cînd fenomenul individuației a luat un caracter *nominal*, de atunci începe istoria. Căci de atunci indivizii au încetat a se crede fii ai vieții, de atunci s-au înstrăinat de Alma Mater.

— Cine-mi va putea scoate din cap ideea că lumea aceasta putea fi făcută pe alte baze și cine-mi va putea da iluzia că o putem construi pe altele? De cîte ori putea fi această lume *altfel*? De cîte ori ea nu trebuia să fie așa? Oare să aibă ea nenumărate fețe ascunse pe care le-am putea scoate la iveală? Atunci n-am face decît o *reformă* a lumii; dar noi vrem o altă

lume. Noi vrem să începem lumea noastră, căci aceea crea-
tă de Dumnezeu e pe sfîrșite...

Lumea *lui* n-a fost aparență și nici iluzie, ci realitate. Ea a
fost. Și de aceea trebuie să moară. El trebuie să tragă concluzia
începutului său.

— Ultimul și cel mai decăzut om se simte superior lui
Socrate. Chiar în fața mormîntului lui Napoleon nu-ți poți
stăpîni un zîmbet de dispreț. Pentru orice om care moare, sim-
țim mai mult dispreț, decît milă. Este ca și cum oamenii s-ar
„compromite” murind. Nu considerăm uneori moartea alto-
ra ca o lașitate? Îmi amintesc de acel schelet în fața căruia am
exclamat: „tîmpitule!”

— Dacă ne-am începe activitatea de fiecare zi pe un marș
funebru, ce dimensiuni ar lua actele noastre! O viață ce s-ar
scurge în stil solemn, în care am „oficia” și în cel din urmă
act...

— Iubesc pe Rembrandt acei ce suferă de atracția mari-
lor apusuri. La Rembrandt, lumina nu vine nici din afară și
nici din logica unui tablou ca atare. Soarele apune în fiecare
om și în fiecare lucru. Portretul răsfrînge din interior raze
ce nu sînt ale lui. Lumina apune în om, și în acest apus îm-
bracă sufletul în umbre. La Rembrandt, soarele moare în
fiecare zi în om și portretul pare a reprezenta ultimele lică-
riri, stadiul final al acestei traiectorii. O lumină din razele îm-
prăștiate și palide ale unui apus. Aici oamenii vin din umbră,
și misterul rembrandtian nu e decît *așteptarea* întunericului.
A întunericului ce vrea eliberarea de el însuși prin lumină;
a întunericului ce așteaptă înfrîngerea propriului său prin-
cîpiu. În Rembrandt, totul e bătrînețe sau totul *tinde* spre
bătrînețe. Rembrandt este oboseala de umbră și oboseala
de soare, nehotărîrea ființelor între moarte și viață. Venite
din umbră și crescînd în ea, *unde* să se mai întoarcă; spre
ce lumină să se înalțe, cînd soarele le oferă doar agonia lui...

— *Botticelli*: simbolul lumii — o floare; devenirea ca gra-
ție; autoextazul vieții; fiecare gest, o minune; vîlurile care îm-
bracă materia; elanul mai greu ca materia; acolo unde lucrurile
nu se cîntăresc; aurora ca finalitate universală; razele dansînd
în spațiu; vibrația pietrelor; glasul depărtărilor apropiin-
du-se în legănări...

— Cu cît se subțiază sîngele mai mult, cu atît omul este mai aproape de eternitate. Toată veșnicia este o chestiune de globule roșii...

— Ne domină timpul de cîte ori circulația sîngelui, rezistența cîrnii, ritmul organic sînt dominantele existenței noastre! Dar cînd sîngele devine un fluid impalpabil, carnea un fior imaterial, ritmul organic o cadență abstractă, sîntem departe de timp pe cît sîntem de departe de ființă.

Vocea sîngelui este vocea timpului, a lucrurilor care încep și a celor ce sfîrșesc. De ce în gîndire sîngele își pierde vocea? Nu oare fiindcă gîndurile sug sîngele? Așa se nasc *pasiunile abstracte*.

Veșnicia? O *anemie* a firii.

— Pasiunile abstracte sau despre: mîini diafane; mîini palide care ard; mîini transparente care tremură; —

față îngerească și suavă, sub care se ascunde pornirea spre crimă; expresie intemporală, care acoperă viitoare răsturnări și viitoare prăbușiri;

ochi plecați, ochi rătăciți, cu obiectivul în *tot*, pierzînd obiectele.

Depărtarea, mod al iubirii; vagul, ca formă; non-viața, apoteoză.

Ideile curg în sînge (definiția pasiunilor abstracte). Ideile ce pun stăpînire pe sînge — sau cînd se nasc pasiunile fără obiect. Pasiunile ce nu sînt legate de nimic și care nu ne leagă de nimic. Adică, a muri pentru ceea ce este mai departe de noi. Depărtările, singura noastră prezență.

Pasiunile neutre. Se pot explica, se pot înțelege? Pasiunile ce nu se nasc sub soare, fiindcă soarele e prea aproape... *Neutre* față de tot ce e *aici*, dar nu față de infinit. Muzica și metafizica izvorăsc din pasiuni neutre față de lumea noastră. Pentru ele nu există decît o lume a depărtărilor ultime; *aici* este totul prea puțin și prea aproape. Tristețea sau bucuria lui Beethoven încep acolo unde pentru ceilalți sfîrșesc. Ele sînt atît de adînci, încît n-au o cauză. Tot ce este profund în noi n-are cauză: adîncimile noastre nu vin din afară. Și de aceea, nici nu privesc lucrurile de aici. Despre dimensiunile absolute ale sufletului... și despre mîinile diafane îmbrățișînd depărtările.

— De ce ne apare gîndul veşniciei atît de complex? Fiindcă nimeni nu ştie hotărît dacă veşnicia este plenitudine sau vid.

Cele trei mari căi spre absolut: mistica, muzica şi erotica se împlinesc în oscilaţia dintre plenitudine şi vid. *Extazul*, fie el mistic, muzical sau erotic, ce face altceva decît să ne pună în prezenţa unei infinităţi, care este de atîtea ori goală, pe cît este altă dată de plină. Niciodată plenitudinea extatică nu este atît de redusă, încît să nu ne dizolve, iar vidul atît de limitat, încît să nu ne umple. Veşnicia este inseparabilă de neant.

— Cu cît sîntem mai aproape de eternitate, cu atît sîntem mai departe de viaţă. Simţul pentru eternitate este o piedică şi un blestem în calea recuceririi vieţii. Eternitatea ne paralizează mai tare decît cea mai grozavă boală. Bolnav, poţi face orice fără să vii în contradicţie cu boala. Dar ce poţi face ca să nu-ţi fie ruşine în faţa eternităţii?

— Florile ce nu sînt culese de mîini palide înflorit-au în zadar. Paloarea singură se apropie natural de viaţa delicată a florilor. Numai o faţă fără culoare cîştigă prin culorile florilor şi numai mîini fără viaţă pot lua florilor viaţa lor iluzorie.

— Întîia condiţie a libertăţii noastre: eliberarea de Dumnezeu; nu putem crea nimic fiind creaturi. Pînă acum, n-am făcut decît să compromitem opera creaţiei. Ah! dac-am putea-o distruge! Şi pe ruinele ei, să-nălţăm, ca creatori, paradisul terestru, al doilea paradis, înfrîngînd păcatul şi durerea şi moartea. Lumea care s-ar naşte şi care ar exista numai *prin noi înşine*...

— Nu există gînd mai criminal decît cel al păcatului. Şi nu există nici o *scuză* pentru acest gînd. Nu ştii pe cine să urăşti mai mult: pe lumea asta, care dă prilej la astfel de gînduri, sau pe tine, care poţi gîndi şi simţi astfel de crime. Trebuie distrus din conştiinţa oamenilor orice gînd de păcat şi trebuie distruse toate religiile şi filozofiile care propagă un astfel de gînd, revelînd viaţa ca păcat. A vorbi despre păcat, fără regretul că ai ajuns la ideea lui, este întîia treaptă în scara gîndurilor criminale. Se mai poate suporta doar o umanitate care nu cunoaşte păcatul, care trăieşte toate actele vieţii

ca virtuți. Pînă în rădăcini trebuie atacată omenirea, și distrugerea conștiinței de păcat să fie întîiul atac. Să se schimbe odată totul!

— Reacția împotriva propriilor tale gânduri împrumută, singură, viață gîndirii. Cum se naște această reacție este greu de descris, fiindcă ea se identifică cu atît de rarele tragedii intelectuale. — Tensiunea, gradul și nivelul unei gîndiri purced din antinomiile ei interne, care, la rîndul lor, derivă din contradicțiile irezolvabile ale unui suflet. Gîndirea nu poate rezolva contradicțiile sufletului. Cît despre gîndirea lineară, acolo gîndurile se oglindesc în alte gînduri, în loc să oglindească un destin.

— Toate frămîntările tale la ce se reduc, dacă nu la regretul de a nu fi Dumnezeu... Dar după acest regret se mai poate gîndi altcum decît în elegii și blesteme? Sînt ca un spînzurat ce nu știe de ce atîrnă. Poate de *conștiința* sa... Aș vrea să scriu imnurile scîrbei.

Va trebui repetat de mii de ori că numai viața poate fi iubită, viața pură, actul pur de viață, că de conștiință atîrnăm, spînzurați în nimic.

— Defectul meu este de a ști totdeauna ceea ce e mai esențial și mai necesar, de a avea prejudecata eternității. Soarele însuși pare trecător, în această isterie a eternității. Și atunci, cum să *începi* ceva, cum să devii istorie și pulsația ta, acțiune! A ști ceea ce e mai necesar e un blestem de care numai Dumnezeu ne-ar putea scăpa, sau diavolul. Încă nu mă pot decide dacă de la Dumnezeu sau de la diavol ne vine cunoașterea, fiindcă nu știu dacă răul vine numai de la diavol.

— Scîrboase sînt cadavrele, scîrboasă este moartea și scîrbos este felul de a muri al oamenilor. Din atîtea feluri de a muri, de ce a ales viața forma cea mai dezgustătoare? De ce ea încetează la *rece*? Concep o moarte rezultată în tinerețe, într-un mediu de iluzii și de așteptări, în care ne-am dizolva în spațiu, sub presiunea unei febre infinite, și am pluti risipiți în eter, ca aburi ai ființei. Moartea ca dizolvare imaterială în infinit, ca un salt eteric, moartea ca vis și ca poezie a materiei! Dar nu moartea ca verificare a materiei, ca ilus-

trare a legilor firești, ca fatalitate a naturii. Nu mă revolt
contra morții, ci contra felului de a muri. Așa cum murim
noi toți, oameni, animale, flori, constituie o conspirație a ma-
teriei împotriva noastră. Murind așa cum natura ne-a pre-
scris, trădăm toate privirile noastre în sus, toate dorințele de
a ne dizolva undeva dincolo de noi, de a ne frînge aripile
într-o tăcere fără materie. Cădem dincoace de noi, murind.
Și de aceea, fiecare moarte este o rușine. Cu adevărat, mi-e
rușine să mor! De ce nu încearcă fiecare atom s-o ia razna
în spațiu și să mă dizolv, fericit de a nu mă mai regăsi...

— Într-o lume de oameni în dispariție, cine ar fi Dumne-
zeu? Deținătorul ultimei speranțe.

— Nu o dată, toată problema etică îmi apare miraculos
de simplă. Tot ce se clădește pe speranță aparține binelui;
restul, principiului satanic. Un criminal, care purcede din-
tr-o speranță, este mai aproape de lumea binelui decît un
disperat pasiv. În definitiv, nu există decît un criminal: acela
care n-are nici măcar o minimă iubire pentru viață. Cine iu-
bește mai mult viața: acel pentru care ea este singura pro-
blemă. Sînt mai multe feluri de a iubi, dar din păcate nu
există decît unul de a muri. Despre acel freamăt de iubire,
ce se naște după ultimele tristeți...

— Un regret de nimeni înțeles: regretul de a fi pesimist.
Nu este ușor lucru *a te pune rău* cu viața.

— Așa de puțini știu că eroismul se epuizează, la acele
tot așa de puține ființe, în rezistența și curajul fiecărei clipe.
Cînd existența ta se definește în atributele neliniștii și ale
fricii, faptul pur de a trăi este supremul curaj, este un act
eroic. Îndepărtarea de Eros devine fatală, deoarece tot ce e
în tine se concentrează pentru menținerea ta ca atare; plăce-
rile în acest eroism de rezistență ar părea grave lașități. Cînd
toată ființa ta nu cunoaște altă problemă decît amînarea sau
înlăturarea distrugerii, atunci cu adevărat nu mai ai timp
pentru iubire. Autonomia de Eros presupune subiectivitatea
ca un absolut, iar chinurile acesteia fac din Eros un lux fatal.

— Zilele acelea, în care văzul suplinește gîndirea, cînd
te apropii de lucruri ca *obiect*. Cu floarea floare, cu apa apă,
cu cerul cer, cu apusul apus. Lucru în lumea lucrurilor, omul
vizual este în toate și în nici unul.

— Iubesc numai moartea din plenitudine, din exces, numai moartea care adaugă vieții infinitul ce nu l-a avut, de a trebuit să moară.

Moartea muzicală: singurul mijloc de a sfinți viața.

— De ce atunci cînd privim stăruitor cerul așteptăm parcă un răspuns? Să fie numai o prejudecată creștină? Ah! de s-ar deschide odată cerurile!

— Singura mea „virtute” este de a nu fi păcătuit nicio dată împotriva veșniciei. Minte naivă a oamenilor prețuiește această virtute, fără să știe că de la ea începe catastrofa.

— Omul trebuie pus în fața unui nou început al istoriei. Un Adam fără păcat trebuie să însemne omul nou și o istorie fără păcat să desfășoare activitatea lui. Numai astfel se poate concepe o nouă viață, o viață schimbată în rădăcini. Omenirea nu mai așteaptă decît un profet: acela al vieții fără de păcat. Dacă moartea nu poate fi învinsă sau distrusă, păcatul trebuie învins sau distrus. Cum individual acest efort este iluzoriu, un cataclism al istoriei și o revoluție antropologică, în care va sări în aer moștenirea veacurilor, vor însemna aurora unei alte lumi. Omul va face atunci concurență atîtor dumnezei ai veacurilor învinse, și fiecare ființă va deveni o auroră. Multe lumi muri-vor. Dar mai multe se vor naște. Și vom cunoaște atunci răspîntiile firii, iar nu numai ale omului.

— Nu înțeleg cum oamenii pot crede în Dumnezeu, deși mă gîndesc zilnic la el.

— Frica de propriile tale singurătăți, de întinderea și infinitul lor... Remușcarea este vocea singurătății. Și ce șoptește în această voce? Tot ce în noi nu mai este om.

— Sufletele în care setea de viață cu cît este mai mare, cu atît sînt înghițite mai mult de singurătate...

— Văl după văl se ridică din sufletul tău, văl după văl se rotunjesc impalpabil în aer. De cîte văluri a fost acoperit sufletul tău, cîte taine îngropat-au ele? De ce ți-ai ascuns adîncimile de lumină, de aer și de întinderi? Ți-ai zis: *totul este de nespus*. Și luat-ai clopotul din turn, și astupat-ai ferestrele, și sub bolți de întunerici zidit-ai templul tău.

Văluri ce acopereau taine și taine ce ascundeau tristeți. Misterul învăluirilor ni se descoperă în dansul aerian al vă-

lurilor, taina a tot ce e de nespus. Văl după văl se ridică de pe suflet; tainele se apropie de lume, de lumină, de aer și de întinderi. Învăluite fost-au tainele și piatră de mormînt fiecare. Ațiți morți zăceau sub ele, cîte tristeți erau în tine.

— Teama de secretul celui mai mic lucru, teama că toate lucrurile indiferente ce ne înconjoară ar prinde pentru o clipă viață și ne-ar șopti vorbe de neuitat, primejdioase și fatale, că ne-ar încredința secrete pe care nu le vrem și destăinuiri ce nu le așteptăm, că lucrurile mute ne-ar da o misiune grea, irealizabilă, chinuitoare, că ne-ar face interpretul lor, cuvîntătorul lor... Teama de lucrurile care tac, de apropierea lor misterioasă, de veșnicia lor solemnă, sau teama că nemișcarea lor ar fi o iluzie, teama nesfîrșită că toate aceste lucruri ne vor spune odată *tot*, dar absolut tot, și dorința arzătoare ca totul să fie de nespus.

— Imposibilitatea de a separa infinitul de moarte, moartea de muzică și muzica de melancolie!...

— Departe de mine și aproape de depărtări...

Veniți, colțuri neauzite și nebănuite ale lumii, veniți furioase și răpiți-mă pe veci în izolarea voastră, căci sub melodiiile lumii sucomba-va sufletul meu, asurzit în acest univers sonor!

Șoapte ale pămîntului și imn al stelelor, ce mai puteți adăuga freamătului muzical al sufletului? Spre a cîta dizolvare mă poartă acest univers sonor? De cîte ori am fost victima chemărilor muzicale și a cîta tentație mi-a oferit o moarte melodică?

Totul este de nespus și toate lucrurile vor să vorbească. Apocalips sonor.

După ce cuvîntul nu mai atinge lucrurile și lucrurile nu mai răspund cuvintelor, muzica firii este puntea care mai leagă sufletul de tot. Pe ea trecem spre o mare despărțire, cu teama în suflet de toate lucrurile ce sfîrșesc.

Numai prin auz lucrurile nebănuite devin clare în suflet. Nu-l are pe Dumnezeu acel ce nu l-a auzit. Fără glasurile de dincolo nu există mistică, precum nu există un extaz final,

fără ecourile unor melodii mai departe de *dincolo*. Auzim totul în glasurile care *preced* pe Dumnezeu. Atunci, vibrații unice, născute înaintea timpului, ne aduc nehotărîrea între ființă și neființă. Neliniștea primordială, hrănită din indecizia dintre nimic și tot, ne îmbracă într-un veșmînt sonor, ca pentru a ne duce spre tărîmuri de nimeni văzute și de nimeni auzite. Și după acest vis cosmic, ce nostalgii se mai pot înfiripa în suflet?

Îngropați-mă, depărtărilor, învăluți-mi tristețea în seninătățile voastre și sufletul în nimbul vostru inaccesibil. Furați-mă atîtor visuri și salvați-mă din pierzania și chinul nostalgiilor. Duceți-mă spre locurile visurilor și risipiți-mă pe întinderea nostalgiilor.

ÎN CE FEL VIAȚA DEVINE SUPREMA VALOARE: venerația pentru femei: reabilitarea lui Eros ca divinitate; sănătate naturală, transfigurată de delicatețe; elan dansant în toate actele vieții; grație în loc de regret; zîmbet în loc de gînd; avînt în loc de pasiune; depărtarea ca finit; viața, ca singurul Dumnezeu, singura realitate și singurul cult; păcatul ca o crimă și moartea ca o rușine.

...Restul este filozofie, creștinism și alte forme de cădere.

— Numai stările de exaltare, de beție lăuntrică și de tensiune ultimă ne dau excelența tragică, voluptatea de a ne distruge inutil sau de a ne jertfi incomensurabil. Depresiunile sînt atentate la viață, sînt ochiri de diavol, săgeți otrăvite care rănesc mortal avîntul și iubirea de viață. Fără ele *știm* puțin, dar cu ele nu putem trăi. Cine nu știe să le exploateze, să le fecundeze și apoi să le ocolească nu va putea scăpa prăbușirii. Idealul ar fi învingerea totală a depresiunilor; luptă de moarte ar trebui declarată acestor instrumente ale morții; anihilarea lor definitivă cu tot convoiul cunoașterii, bazat pe lucidități ironice. Dacă extazul n-ar răzbuna lumea sinistă a depresiunilor, nu le-am putea găsi nici o scuză.

Ar trebui să creăm o lume, în noi, care să nu cunoască nimic din otrava depresiunilor. Nu pot accepta decît o lume în care lacrimile curg din exces și exuberanță, din plenu-

dine și voluptate. Fiorii vitali să înlocuiască gândurile și viața să moară în propriul ei extaz.

— De două mii de ani, crucea s-a întins în cele patru direcțiuni ale lumii și pe toate dimensiunile sufletului. De două mii de ani, moartea sfințește viața. Simbolul crucii este universalitatea morții, iar predominarea verticalei, încoronarea vieții prin moarte. Deschisă spre cele patru direcții cosmice, crucea ne revelează infinitul ca leagăn al morții.

Dar crucea a devenit strîmbă, și prăbușirea ei va costa multe suflete. Multe vieți vor fi înăbușite, apăsate și sfărîmate. Dar celelalte, care în umbra ei au suspinat după lumină, își vor găsi eliberarea, pe care crucea n-o mai acordă decît învinșilor.

În locul ei, vom introduce ondulația, ca joc și grație a tuturor formelor de viață. Și viața să-și cînte toate amăgirile, strălucire să le dea și reflexe de veșnicie. Eternitatea vieții să devină din iluzie credință, iar farmecul superficial al atîtor ondulații vitale să fie încununat solemn cu amintiri de paradis. Extazul vieții să fie singura cunoaștere, iar moartea, ura împotriva vieții.

— Nimeni nu trebuie să uite:

Eros singur poate să umple viața; cunoașterea, niciodată. Numai Eros dă un conținut; cunoașterea este infinitate goală; — pentru gânduri, oricînd este timp; viața își are timpul ei; nici un gând nu vine prea tîrziu; orice dorință poate deveni un regret.

— Imposibilitatea de a crede în substitutele vieții: Dumnezeu, spirit, cultură, morală, de a acorda cel mai mic credit istoriei.

Dorința arzătoare de singurătate și frica de singurătate, dorința absolută de a fi unic și iubirea pasionată a vieții. Actul cel mai neînsemnat în mijlocul vieții pare uneori mai important decît cea mai mare misiune în singurătate. Lașitate sau venerație? Imposibilitatea de a nu acorda un credit amăgirilor vieții.

— Toată viața mea este un botez de umbre. Sărutul lor m-a făcut matur pentru întuneric și pentru tristețe.

— Se poate ca viața să fi fost nemuritoare, înainte de a fi acordat atâtea privilegii spiritului. Acesta și-a asumat rezervele de veșnicie ale vieții, pentru ca această răpire s-o plătească scump mai târziu. Pedepsirea spiritului este o pedeapsă a omului. Prometeu singur s-a înlănțuit, ca în pocăință să obțină iertarea vieții.

— Mă sfișie tot ce este și tot ce nu este. Cer lucrurile mîngîierea mea sau cer eu de la toate să fiu mîngîiat?

— A rezista la orice adevăr...

— Acea teamă care naște gînduri și frica de gînduri...

— De la Rembrandt am învățat ce puțină lumină există în om. Portretul rembrandtian epuizează toate resursele de lumină din el; mai multă nu există. Și ea însăși pare reflexul interior al unei lumini ce moare undeva, departe. Clar-obscurul lui Rembrandt nu derivă din aproximația clarității și a întunericului, ci din iluzia luminii și infinitul umbrei. De la Rembrandt am învățat că lumea se naște din umbră...

— A te detașa elegant de lume; a da contur și grație tristeții; o singurătate în stil; un mers ce cadențează amintiri; cu pasul spre impalpabil; cu respirația în marginile tremurătoare ale lucrurilor; trecutul renăscut în inundația de miresme; mirosul, prin care învingem timpul; conturul lucrurilor invizibile; formele imaterialului; a te adînci în intangibil; a pipăi lumea purtată de miros; dialog aerian, și disoluție planantă; a te scălda în propria ta răsfrîngere...

— Detașarea de lume ca atașare de eu... Cine poate realiza detașarea în care ești tot atît de departe de tine, pe cît ești de lume? A deplasa centrul din natură în individ și din individ în Dumnezeu. Iată finalul marii detașări...

— Teama că ne-am putea întâlni cu noi înșine... (Sursa temerilor.)

— Sînt frumuseți pentru care nu sîntem născuți, care sînt prea pline și definitive pentru oscilațiile sufletului, sînt frumuseți care ne rănesc. Atîtea tăceri, în nopți pe care nu le merităm, și ceruri de a căror depărtare nu sîntem demni și profiluri de arbori pe albastrul fantomal al înserărilor, cînd ne căutăm umbra ca o prezență și ca o mîngîiere...

— Senzațiile de miros ne scot din spațiu. Parfumul subtilizează spațiul în timp. Trandafirii au aceeași influență asupra noastră ca și muzica. Senzațiile de miros ne aduc mai aproape de timpul *nostru* decît toate celelalte. Ele dezgroapă uitările și dau viață amintirilor. Și astfel înving ele și timpul.

— Nu mor decît gîndurile născute ocazional. Celelalte le purtăm în noi fără să le știm. Ele s-au abandonat uitării, pentru a ne însoți întotdeauna.

— Cînd omul va putea vorbi de amăgiri ca de realități, atunci el va fi mîntuit. Cînd totul îi va fi egal de esențial și el va fi egal totului, atunci nu va mai înțelege mitul lui Prometeu.

REGULI PENTRU A ÎNVINDE PESIMISMUL, DAR NU SUFERINȚA:

a însoți freamătul cel mai delicat al sufletului de o încordare voită;

a fi lucid în soluțiile intime;

a supraveghea fascinația muzicală;

a fi trist cu metodă;

a citi Biblia cu interes politic, iar pe poeți pentru verificarea rezistenței proprii;

a folosi nostalgiile pentru gînduri sau fapte; a le răpi sufletului;

a-ți crea un centru exterior: o țară, un peisaj, a-ți lega gîndurile de spațiu;

a întreține artificial ura împotriva nu importă cui: unui popor, unui oraș, unui individ, unei amintiri;
a iubi forța după fiecare vis: a fi brutal după tot ce e pur și sublim;
a învăța o tactică a sufletului; a cuceri stările sufletești;
a nu învăța nimic de la oameni; numai natura e stăpînă pe îndoieli;
a-ți anula teama de mișcare; în fugă; de cîte ori stăm, lucrurile tac și nimicul ne cheamă;
a face din amăgiri un sistem.

ARTA DE A EVITA SFINȚENIA:

Învăță să consideri:

amăgirile ca virtuți; tristețea ca eleganță; teama ca pretext; iubirea ca uitare; detașarea ca lux; omul ca amintire; viața ca legănare; suferința ca exercițiu; moartea din plenitudine, ca scop; existența, ca „floare la ureche”.

REGULI PENTRU A NU CĂDEA PRADĂ MELANCOLIEI:

a gîndi lumea *politic* (putere și dominare);

a diviniza ritmul: marșul militar înaintea unei simfonii;

a urî toate culorile: ele trezesc stări sufletești care sfîrșesc fatal în melancolie. Pînă și roșul e dizolvant, absorbiți mult timp în el. A ne pierde în ultima degradare a albului, a ne pierde în absența de culoare;

a nu căuta nuanțe în sentimente; fiecare din ele exercită o sugestie și atrăgîndu-ne, rînd pe rînd, lunecăm în noi ca în necunoscut;

totul este sfîșietor, ne spune melancolia. Îi vom răspunde:
a muri obiectiv;

a-ți fi margine ție;

a da expresie de dans tuturor sentimentelor; a ne căuta în afară; a ne scoate din noi în lumea semnelor exterioare; totul este a trece peste senzația de slăbiciune care dizolvă corpul și sufletul. Și pentru a o învinge, nici un mijloc nu e prea delicat sau prea vulgar. A gândi politic în muzică; a naște forța prin gânduri și a sili sentimentele s-o servească; a te sfîșia în formă. O metodologie a destrămării; a te lichi-da cu gust și cu stăpînire; a muri, adică a-ți pierde linia. A dezlega teama de propriul tău destin.

— Dezacordurile unei muzici vulgare ne trezesc mai multe tristeți și mai multe amintiri decît elanul unei muzici sublime, fiindcă ele, eliminînd visul, se apropie de ceea ce e discontinuu, sfărîmat și prăpăstios în noi, evocîndu-ne toate golurile cărora n-avem curajul să ne mărturisim. Sîntem triști de a vedea apărînd la suprafață toate dezacordurile subterane, de a căror înăbușire ne asigură zadarnic amintiri pure și tristeți sublimite.

Mă atacă trecutul la fiecare pas, mă asediază amintirile, răpindu-mă lumii lor, pe care n-o iubesc. Curge timpul înspre izvorul său, sfîșindu-mă în drama lui reversibilă. De ce n-ați murit, voi locuri, unde de n-aș fi fost, nimic nu mi-ar putea aminti de cîte ori m-am lăsat în urmă! Mă caută timpul sau mă caut în timp? De cîte ori mi-a rănit orgoliul de a mă reclama? Trecutul e al lui și de cîte ori trăit-am pînă acum, de atîtea ori bate la poarta înmărmuririi mele. În el, fost-am. Și acum, nu poate decît să-mi trezească umbrele unei vieți ce nu se mai poate lega de alta, născută în apusuri.

Aud prefacerile lumii în simțuri, rezonanțe triste de vîrtej cosmic, murmurul timpului și toate lucrurile ce trec pe valea ființei mele, spre a se vărsa undeva departe, în suflet.

— Toate tristețile oamenilor sînt ocazionale. Ca și temerile lor, ele au o cauză, a cărei dispariție le suprimă implicit.

Ocazionale sînt nevoile lor de consolare; au pierdut ceva și ei așteaptă recompensa mîngîierii. Dar există o nevoie de consolare ce nu se naște după o mare înfrîngere sau nefericire, care nu se naște nici măcar într-un moment dureros. De cîte ori se apropie fericirile fără a fi pregătiți pentru ele, ne inundă o dorință de a fi consolați. Dar de cîte ori dorim consolarea, ăm fi nemîngîiați de ne-ar veni. De aceea este ea misterioasă, că fugim de ea de cîte ori o așteptăm. Am primi-o dacă nu ne-ar vedea nimeni; în primul rînd, dacă nu ne-am vedea. Și am primi-o de am ști că există vorbe de consolare, de am ști că există vorbe ca aripi de îngeri, a căror atingere să dea corpului calitate sufletului.

— Ce sînt, decît o șansă în infinitele probabilități de a nu fi fost!

— Sexualitatea n-are alt sens decît să învingă infinitul din Eros.

— Iubesc acele vibrații care se nasc după o mare tristețe; o altă lume începe atunci, în care nu mai cauți sentimente, deși sînt, și nici pasiuni, deși au născut-o. Și această lume, izvorîtă din triumful asupra tristeții, este cea mai îndepărtată de oameni. În ea respiră atît de des muzica și totdeauna întemeietorii de religii; arareori poeții și niciodată oamenii.

— Mă întreb: cînd vor înceta oamenii să se întrebe? Cînd vor renunța definitiv la teorie și la mister? Ceea ce *este* îmi pare a fi neutru aparenței și esenței. Neesențialul a fost totdeauna definit în opoziție cu moartea. Toți gînditorii, cu voia sau fără voia lor, au asimilat esența morții. Aparențele au constituit în ochii lor tot ceea ce vrea să se facă independent de moarte. Ultimul gînd al fiecărui om desfigurează viața în iluzie.

De cîte ori separi lumea în aparențe și esențe, te declari implicit împotriva vieții. Din orice gen de gîndire, ea n-are decît ce pierde. Prejudicata esențialului este cultul morții. Cînd vom distruge categoriile gîndirii și ne vom atașa lumii

printr-un mod cu totul altul, numai atunci vom putea sfărîma acest cult și această prejudecată. Aparențe — esențe este o dualitate catastrofală. Întîia diferențiere făcută în lume a fost un atentat de care nu trebuie făcut numai spiritul responsabil. Îmi pare că tot procesul viitor al umanității nu va fi decît o recîștigare a amăgirilor.

— Am început lupta așa: ori eu, ori existența. Și am ieșit amîndoi învinși și diminuați.

— Ah! de m-aș putea odată închina lucrurilor trecătoare, să risipesc adierile amintirilor în ale vînturilor și gândurile să devină adieri! Așa de puțin prind gândurile, din lucruri și din lume, că mai bine le-ar atinge și le-ar mîngîia, decît să rămîină, străine, cu ele! Căci gândurile sînt adînci în ele însele; nu în adîncimea lucrurilor și a lumii!

— De ce sub cerul senin se nasc așa de greu?

Nu există decît gânduri în noapte. Și ele au o precizie misterioasă, un laconism tulburător; gândurile în noapte sînt gânduri fără apel.

VI

DESPĂRTIREA DE MOARTE — De atâtea ori omul devine altul, de cîte ori în viață l-a chinuit gîndul morții. Dacă ani de zile ți-a fost unicul gînd, ani de zile ai asistat la metamorfoza ta, conștientă sau inconștientă. Ai visat: moartea a trecut prin vis. Și altcum ți-a devenit visul. Ai iubit: și în iubire te-a traversat moartea. Și altcum a devenit iubirea. Altcum au devenit dorințele, altcum simțirile, în fiecare gînd ai devenit altul; te-ai pierdut în ele și cu ele, și ele s-au pierdut în tine. Nu în nuanțe, ci în abisuri, peste abisuri te-a săltat gîndul morții.

Nimeni n-a înfrînt obsesia morții prin luciditate și cunoaștere. Nu exista nici un argument împotriva ei. Nu are de partea ei veșnicia? Numai viața trebuie să se apere încontinuu; moartea s-a născut biruitoare. Și cum să nu fie biruitoare, dacă nimicul îi este tată și groaza mamă?

Nu se învinge moartea decît prin uzare. Obsesia ei prea tare sfredelită ne uzează și se uzează. Îmbătrînește moartea în noi de prea multă prezență. După ce ne-a spus totul, n-o mai putem întrebuința. Simbioza îndelungată cu moartea ne învață totul; prin ea, știm totul. De aceea nici o cunoaștere nu poate nimic împotriva ei.

În sine, moartea este eternă. Dar în mine ea s-a învechit și nu mai e de folos. Înțelege cineva acest lucru: a nu mai avea ce să faci cu moartea? Cum adică: se poate epuiza nu numai viața, dar și moartea?

Nu știu dacă numai uneori sau totdeauna îmi pare că nu voi muri niciodată. A muri, a mă stinge cîndva nu mai

are nici o semnificație. Voi muri. Atît. Și această ciudată detașare de moarte nu pleacă decît dintr-un sentiment retrospectiv al morții. Mi-e frică de moartea care a fost în mine. Nu mă tem de aceea care mă așteaptă, ci de aceea care m-a umplut, ani de zile, de nimbul sinistru al tinereții. Este teama de propriul trecut și de stigmatele lui, imprimate de moarte. Oamenii așteaptă moartea și o pun în legătură cu viitorul lor. De ce se tem, decît de intersecția viitorului cu moartea, de înfricoșătoarea înfundătură a timpului?

Dar a avea moartea în urma ta? A privi înapoi spre moarte! Am înviat sau mi-am ocolit sfîrșitul?

Moartea încheie orice istorie, este momentul final a tot ce nu e ea. Dar ce să spun de acea moarte care se plasează la mijlocul unei istorii, egal de depărtată de începutul și de sfîrșitul ei, ca o încoronare și ca o culme, un moment în seria unei istorii?

A simți moartea retrospectiv înseamnă a te teme de propriul trecut. Ai fost cîndva mort pentru tine, dacă nu pentru oameni. La răs_pîntia vieții tale *n-ai fost*, te-ai încoronat de nimic. Oamenii te-au văzut și te-au pipăit, și n-au știut că ți-ai fost fantomă.

A cunoaște *ultima dată* moartea este a ști sigur că vei muri și a nu voi să mori. Ceea ce e unic în ființa omului nici nu crede că s-ar putea muri, încît, viziunii lucide și definitive a morții, i se opune rezistența dezesperantă a unicității și a afectivității. Cu cît simțim mai mult moartea, cu atît simțirea reacționează mai puternic împotriva ei, așa încît o iluzie conștientă lasă omului o poartă înșelătoare de scăpare din siguranța morții. Sentimentul comun al morții s-ar putea defini ca o *probabilitate sigură*.

Cînd voi muri *asa cum se cere*, îmi voi aminti. Voi retrăi cu o intensitate diminuată și o imagine fadă acel *atunci* îngrozitor al trecutului. Și mă voi bucura pentru ultima dată că amintirile nu sînt fidele lumii risipite *de timp în timp*.

O dată obosiți de moarte și învingînd-o prin uzare, restul vieții păstrează o marcă ciudată, compusă din detașare, mirare și dezinteres. Ca după o mare despărțire, înțelegem prea puțin pentru a fi triști. Și într-adevăr, despărțirea de moarte nu ne face triști, ci ne menține într-o superioritate fără dispreț, față de tot și mai cu seamă față de noi înșine. Conștiința că s-a întîmplat ceva, că poate s-a rupt sau s-a împlinit ceva, ne transpune într-o indeciziune de un farmec grav, pe care nu-l vom defini nici în simțire și nici în gînd. Știm numai că am devenit, într-o lume de aceeași esență, esențial alții. (Dacă pluralul poate avea un sens în definirea unei condiții unice.) O iubire cu totul purificată a vieții înlocuiește distanța catastrofală de viață din obsesia morții. Dar *după* moarte, iubirea nu păstrează mai puțin o distanță, care este însă umplută de o dibuire aeriană și de o adiere plină de chemări.

După experiența morții, este aproape imposibil să înlături un zîmbet dezabuzat, ce împreună căderile și triumfurile.

După acest triumf al vieții ești timid — dacă nu ți-e rușine — să vorbești de orice triumf. Ne simțim mai aproape de noi în căderi, sîntem mai mîndri în înfrîngeri, mai siguri în prăvăliri. Ascensiunile ne par mai inconștiente, transfigurările mai șubrede, elanurile mai întîmplătoare. Dimpotrivă, căderile, înfrîngerile și prăvălirile se îmbracă în forme, capătă contur și se încadrează în stil. Tot ceea ce e negativ cîștigă o excelență formală și haosul se învinge pe sine însuși. Din toată această confuzie stăpînită se iscă un regret, la început timid și apoi persistent: regretul de a nu putea iubi viața fără rezervă, regretul de a mai ține la niște adevăruri asupra vieții, ca la niște prejudecăți.

Detașarea de moarte ne duce spre sensul profund al detașării. Căci numai cînd avem și moartea în urma noastră putem vorbi de detașare fără emfază.

Atunci am înțeles că detașarea nu înseamnă pierderea dure-roasă a totului, ci apropierea de tot fără să avem nevoie de el.

Recîștigăm o lume care, fără să fie o lume de valori, este deocamdată singura. A te putea atașa de o lume, indiferent

de valori în genere și de valorile ei în special. Sau a face din amăgiri „valori”. Căci marile detașări, care nu duc spre moarte, ci vin din moarte, se îndreaptă fatal spre amăgiri, vrînd să le salveze, neavînd ce salva altceva.

— Ca și cum n-aș mai fi carne, sînge, respirație, deznădăcinat din timp și înrădăcinat într-un albastru îndepărtat, m-aș învîrți într-o dematerializare serafică a spațiului; într-un gol vibrant, traversat de foc și de culori supralumești, ca și cum m-aș începe în gol, fără amintirea materiei, neștiind dacă am trecut cîndva prin ea, presimțind doar o trecere pe lîngă ea!

Și sentimente vaste ca un azur îngeresc, tresăriri de suflet nelegate de nimic, pure de mine! Am omorît în mine seva morții și, deznădăcinat din ea, nu știu dacă viața rezistă prin propriile rădăcini. Din adieri își sorb rădăcinile mele seva, o aluzie la izvoare este pulsația, suspine mă susțin ca niște coloane și tremurul este temelia mea.

— Acea sfișiere pe care o simți în sînge ca un negru sclipitor, ce dilată vinele și se încuibă în creier, fulgerînd prin nervi și risipindu-te pe distanțe mai mari decît ale visului, destrămîndu-te în nebănuit și turnînd peste lucruri un dizolvant subtil, ca în disoluțiile lor sfișierea să se verifice neconținut...

— Sînt locuri în natură unde și șarpele se simte singur. Și sînt singurătăți în suflet pe lîngă care trece sufletul însuși. S-a adunat undeva, în noi, singurătatea speciei...

— Teamă că s-ar întîmpla ceva? Dar ce s-ar *mai* putea întîmpla?

Teamă își are o scuză în rațiunea ultimă a ființei. Nu ne este teamă de ceva, ci de acel altceva care este nimicul. Nu avem nici un motiv de a nu avea totdeauna teamă. Căci ea este înaintea tuturor conținuturilor pe care le adoptă pentru a avea o actualitate în conștiința noastră. Cînd mi-e teamă de ceva, teama precede acel ceva, care este o proiecție a ra-

portului cauzal și a altor raporturi inutile. Vrem cu toții să știm de ce și de unde ne vine teama, cînd ea nu este decît evidența fiecărui act de viață.

— N-are rost să gîndești asupra morții, decît pentru a o seca, pentru a o face exterioară. Atît de departe să te fi afundat în ea, că misterul ei să-ți devină o semnificație indiferentă, infinitul ei inexpresiv, veșnicia ei fadă. Fă din scîrba de moarte o diminuare a morții și din frica de ea, un avînt absurd. Fugi de înțelepciune; căci nu există decît o înțelepciune a morții. Și cu cît cineva este mai înțelept, cu atît privește viața mai mult prin prisma morții. Aruncă moartea la marginile tale, ca să mori cu acestea, și nu cu tine. Adoră viața pentru infinitul motivelor care n-o susțin și dezgustă-te de moarte pînă la nemurire.

— Ochi plîși, ce n-au vărsat lacrimi;
privire fixă, ce a văzut toate;
zîmbet resemnat durerilor;
mîndrie dureroasă în tristeți;
fața, ca mască a decepțiilor;
gură abstractă, de o senzualitate învinsă;
aer de chemare și de oboseală;
mîini diafane, care cern lucrurile;
paloare deschisă spre alte taine
și tremur de pribeag al amintirilor.

— Față de teamă, tremurul este mai pur de condițiile din afară și mai independent de lumea obiectivă. Însăși întrebarea: de ce tremuri? vizează un determinant interior sau un motiv indeterminabil. Dacă teama ne e greu s-o suportăm fără prezența unor motive, mai mult fictive decît reale, tremurul (acel tremur al tuturor organelor...) îl suportăm cu cît este mai inexplicabil. În el nu domină spaima, ci mirarea, mirarea de liniștea noastră dinainte. Tremurul este o inițiere nedesăvîrșită în misterul nostru, el pune pe individ în fața temeliei lui individuale, nu în fața unui mister ultim. Tremurăm în rădăcina ultimă a formei noastre individuale de

viață. Nu există, în fond, decît tremurul individuației, precum nu există decît teama de neantul în care ne aruncă moartea.

De ce tremuri? De mine, din cauza mea însumi. Este singurul răspuns valabil pentru rațiunile tremurului, este singura expresie a tremurului individuației. Barierele individuației sînt șubrede; individul nu este firesc. De cîte ori este, de atîtea ori putea să nu fie. Individul tremurător...

Viața a rămas singură prin individualizare; de atîtea ori singură, cîți indivizi sînt. Și individul a îndrăgit condiția lui unică și amară, ce în tremur îi aduce aminte de provizoratul lui...

— Cînd simți că nu există mort căruia privirea și încrederea ta să nu-i dea viață, și boală pe care să n-o poți converti în sănătate;

cînd în fulgere și în febra ta nu există lege care să nu fie un capriciu și fatalitate care să nu fie un accident;

cînd te răsfeți în depărtări ca-n propriul tău cămin și-ți faci din nesfîrșit un egoism;

cînd te aduni în haos și spulberi formele, luînd formă;

cînd simți împărăția cerurilor vacantă, și în tine disprețul atîtor coroane, strălucitoare sub soare;

cînd moare în focul tău orice rezistență și totul se poate, totul se prea poate;

atunci ai atins tăria, în care forțele lumii dispar ca umbre; umbre absorbite de tremurul tău nebun și divin.

— O piatră, o floare și un vierme sînt mai mult decît întreaga gîndire omenească. Ideile n-au născut și nu vor naște nici măcar un atom. Gîndirea n-a adus nimic nou în lume, decît pe ea însăși; care este o altă lume. Ar fi trebuit ca ideile să fie gravide, fatale și vibrante; să nască, să amenințe și să tremure. Căci ele nu sînt ale noastre, dacă nu le purtăm în noi ca femeia copilul. Și în adevăr, obiecția definitivă împotriva ideilor este că nu sînt ale *noastre*. Nu există idei unice; nu le-am împrumutat nici unul *fața* noastră. Și cum o să ne semene ideile, cînd de atîtea ori nu ne semănăm? Cine ne va

regăsi figura în gînduri? Veşnicia lor sterilă n-o cîştigăm cu jertfa ei?

Ideile nu generează nimic şi astfel ele nu completează efectiv lumea în care sîntem. De ce să gîndim lumea, dacă gîndirea nu devine destin pentru lume? Nici o lege a naturii nu s-a schimbat din cauza gîndirii şi nici o idee n-a impus naturii o lege. Ideile nu sînt nici cosmice şi nici demiurgice şi astfel s-au născut condamnate.

— Omul nu este personal decît în ură. În ea se scot la lumină trăsăturile feţei şi contururile umbrite capătă o proeminenţă zdrobitoare. Fără un tremur agresiv, orice fizionomie şi orice atitudine au un caracter idiotic. Este caracteristică expresia idiotică la toţi oamenii buni. Sînt acte de bunătate de o mie de ori mai josnice decît nu ştiu care gest bestial. Este ca şi cum omul n-ar fi devenit persoană decît prin ură. Distrugerea urii este falimentul individuaţiei.

Nu există faptă fără ură. Iubirea justifică faptele, dar ea nu este mobilul lor. De cîte ori se micşorează ura în mine, am impresia că sînt pierdut pentru această lume, iremediabil pierdut. Numai în ură mă simt creatură, numai în ură fac parte din turma de dobitoace a lui Dumnezeu. Şi numai cînd ura mă năpădeşte dincolo de margini, în Creator văd creatura. Ar trebui să lase orice speranţă acei care nu iubesc ura, ura cea mare.

Nu există portret fără ură, oamenii buni n-au faţă. Ura cea mare ne face în fiecare clipă un autoportret.

Uneori, iubirea îmi pare un atentat la edificiul de veacuri al urii; iubirea sapă sistematic bazele istoriei. Dacă salvarea n-ar fi o salvare *din* lume, ci *în* lume, atunci drumul ei ar trece prin ură. Iubirea este prin esenţă pesimistă. Optimiştilor nu le mai rămîne decît să facă cerc în jurul urii.

— Sînt gînditori pe care nu-i poţi citi cu voce tare. Pascal e unul dintre aceştia. Adevărurile lui ar trebui şoptite; şoptite ar trebui toate neadevărurile vieţii.

Faţă de *Pensées*, *Also sprach Zarathustra* este un sistem de amăgiri. Nietzsche trebuie strigat; strigat trebuie orice toboşar al amăgirilor.

— Ajungi la un moment în viață cînd orice carte pesimistă te irită și te revoltă. Este prea multă indiscreție în ele; dezvăluie prea multe intimități, menajează prea puțin pudorea vieții și violează prea multe virginități ale firii.

Ar trebui arse toate cărțile de căpățîi ale omenirii. Numai atunci vom avea curajul nimicniciilor și al lucrurilor trecătoare.

Orice s-ar spune: gînditorii rămîn la suprafața vieții. Nefăcînd altceva decît să cearnă amăgirile de adevăruri, ei rămîn suspendați între amăgiri și adevăruri. Substanța istoriei — sînt pasiunile. Nu există pînă acum romanul unui înțelept. Pentru orgoliul înțeleptului, totul trece; dar ei *au fost* vreodată? Cezar și Napoleon trebuie apărați în fața veșniciei; au de partea lor mărturia tuturor amăgirilor.

Cînd mă gîndesc că de două mii de ani trăim în umbra morții lui Isus, înțeleg de ce oamenii au dorit în răstimp o altă viață, chiar și *cealaltă* viață.

DESPĂRȚIREA DE FILOZOFIE — N-am înțeles bine niciodată pentru ce filozofia se bucură de o considerație plină de teamă și n-am înțeles niciodată respectul religios al oamenilor pentru ea. De atîtea ori știința — și cu drept cuvînt — a fost disprețuită, neglijată; rareori entuziasmul a luat un caracter mistic. Este chiar o lipsă de gust a învălui știința cu un nimb. Filozofia dimpotrivă, din veacul veacurilor, se bucură de o favoare pe care n-o merită, a cărei legitimitate avem datoria s-o punem la îndoială. Va trebui să ne convingem odată că adevărurile filozofiei sînt inutile sau că ea nu are nici un adevăr. Cu adevărat, filozofia nu dispune de nici un adevăr. Dar nimeni nu va intra în lumea adevărurilor dacă n-a trecut prin filozofie.

Încă n-am putut afla ce vrea filozofia și ce vor filozofii. Unii spun că demnitatea filozofiei consistă în a nu ști ce vrea. Nu că filozofia n-ar avea teme ei, dar cu ele ea nu poate începe nimic. N-am pomenit un domeniu mai steril și mai inutil, atunci cînd îl cultivi pentru el însuși. A studia pe filo-

zofi, pentru a rămîne viața întreagă în societatea lor, este a te compromite în fața tuturor acelor ce au înțeles că filozofia nu poate fi decît un capitol al biografiei lor, iar a muri filozof este o rușine pe care moartea n-o poate șterge.

Nu ați observat cum toți filozofii sfîrșesc *bine*? Acest lucru trebuie să ne dea de gîndit. Totuși, puțini vor fi acei ce vor înțelege această mirare. Acel ce a înțeles-o poate privi spre filozofi, ca spre amintiri.

Mîndria filozofilor a fost de mult aceea de a privi ideile, de a fi în afară de ele, de a se detașa de o lume ideală, considerată nu mai puțin ca o supremă valoare. Existența lor a imitat sterilitatea și fadoarea ideilor. Filozofii nu trăiesc în idei, ci pentru ele. Își pierd viața încercînd zadarnic să dea viață ideilor. Ei nu știu — ceea ce știe ultimul poet — că ideile nu primesc viața. Și de atîtea ori îmi pare că ultimul poet știe mai mult decît cel mai mare filozof.

Filozofii au început să-mi fie indiferenți în momentul cînd mi-am dat seama că nu se poate face filozofie decît într-o indiferență psihică, adică într-o independență inadmisibilă față de orice stare sufletească. Neutralitatea psihică este caracterul esențial al filozofului. Kant n-a fost niciodată trist. Nu pot iubi oamenii care nu amestecă gîndurile cu regretele. Ca și ideile, filozofii n-au destin. Ce comod este a fi filozof!

Cum o să primim învățătura filozofilor, cînd ei sînt neutri față de tot ce este și ce nu este? Nici un filozof n-are nume. Oricît l-am striga, el nu ne va auzi. Și dacă ne-ar auzi, n-ar putea să ne răspundă. Ce-ar putea să ne răspundă un filozof? Este ciudat și inexplicabil pentru ce oamenii frecventează filozofii cînd simt nevoia consolării. De ce s-or fi gîndind la filozofi, în nevoia cea mai tulburătoare?

Nu există nimic mai profund și mai misterios decît nevoia consolării. Ea nu poate fi definită teoretic, fiindcă nimic din ea nu păstrăm în gînd, fără să fie suspin. Lumea gîndurilor este o iluzie față de lumea suspinelor. Nici un filozof nu poate consola, căci nici unul n-are atît destin încît să înțeleagă un om. Și cu toate acestea, oamenii îi caută, deoarece, printr-o amăgire suspectă, ei își închipuie a fi mîngîiați prin cunoaștere. A ști și a te mîngîia nu se întîlnesc nicicînd.

Pentru ceea ce le trebuie lor, filozofii nu știu nimic. O dată pentru totdeauna: orice filozofie este o așteptare înșelată.

Un poet de mare viziune (Baudelaire, Rilke, de exemplu) afirmă în două versuri mai mult decît un filozof în toată opera sa. Probitatea filozofică este pură timiditate. Încercînd să demonstreze ceea ce nu se poate demonstra, să dovedească lucruri eterogene gîndirii și să facă valabil ireductibilul sau absurdul, filozofia satisface un gust mediocru al absolutului. Uneori, îmi pare că toată filozofia se reduce la legea cauzalității și o mare scîrbă mă apucă. Din moment ce nu se poate face filozofie fără legea cauzalității, totul îmi pare a se afla dincolo de filozofie.

Sînt oameni care și-au petrecut tinerețea citind numai filozofi.

De ce li se pare amintirea acestor ani un vid, pe care nu-l regretă? Fiindcă nimic nu-i poate opri de la considerația că filozofia este un stadiu, a cărui depășire nu înseamnă, mai puțin, o stratificare. Cine nu învinge filozofia îmi pare un învins. A rămîne întreaga viață în mijlocul filozofilor este a rămîne pe veci la *mijloc*, a te înfunda în mediocritate ca într-un destin.

Nu există decît o singură definiție a filozofiei: neliniștea oamenilor impersonali. Este ca și cum am pune la zid pe toți filozofii.

Îmi aduc aminte cu o emoție nestăpînită de extraordinarul efect ce l-au avut asupra mea cuvintele lui Georg Simmel, un filozof pe care l-am iubit infinit: „Este îngrozitor să te gîndești ce puțin din suferințele umanității au trecut în filozofia ei.” Este drept că le-a scris înaintea teribilei lui morți. Oamenii nu vor să-i dea crezare, ci încearcă să-l scuze. Ca și cum din partea unui filozof ar fi o indecență să spună lucrurilor pe nume...

Nu se poate reveni de la poezie, muzică și mistică la filozofie. Este evident că ele sînt mult mai mult decît filozofia. Un poet, un compozitor sau un mistic filozofează numai în momente de oboseală, atunci cînd sînt siliți să revină înspre o condiție minoră. Ei singuri își dau seama că nu este o mîndrie a fi filozof, ei singuri înțeleg ce puțin știe filozofia, ca să nu mai vorbim de știință. Ce este gîndirea, față de vibra-

ția extatică, față de cultul metafizic al nuanțelor ce definește orice poezie? Și cât de departe este filozofia de contopirea cu realități care palidifică definitiv lumea ideilor în fața muzicii și a misticii!

Nu există filozofie creatoare. Filozofia nu creează nimic. Vreau să spun că ea ne poate prezenta o nouă lume, dar n-o naște, n-o fecundează. Tot ceea ce spun filozofii este ca și cum ar fi fost demult; nici o operă de artă n-ar fi trebuit să fie, fiindcă orice operă de artă este o lume în lume și ca atare nu-și are rațiune în lumea noastră. Nici un sistem de filozofie nu mi-a dat sentimentul unei lumi independente de tot ce nu e ea. Este dureros, dar așa e: puteți citi câți filozofi veți vrea, nu veți simți niciodată că deveniți un alt om. Natural că dintre filozofi exclud pe un Nietzsche, care este mult mai mult decît un filozof.

Activitatea reflexivă în sine n-are nici o excelență care să-mi inspire admirația. Ideile care nu oglindesc un destin, ci alte idei, n-au nici o valoare. Nu este deloc adevărat că filozofii sînt mai aproape de realitățile esențiale decît ceilalți. În realitate, ei servesc numai aparențe și se închină la tot ce n-a fost și nu va fi (singurul lucru care mi-i face dragi).

Mîndria filozofiei a constat în a considera ideile în sine. Orgoliul acesta e aproape o rușine. Din moment ce tot ceea ce este nu poate fi considerat în sine, a face din reflexele schematică ale aparențelor structuri închegate, cu finalitatea în sine, este o aberație care nu poate fi iertată. Omul nu poate atinge decît un extaz al aparențelor. Aceasta e singura realitate. Poezia, muzica și mistica servesc aceste aparențe supreme. Lumea în sine? O sumă de aparențe supreme, dacă acest dans de umbre are o margine și constituie o lume. Filozofia să explice, dacă poate.

— Și pentru a avea amintiri, atîtor nopți trebuie să le împrumuți din flăcările sufletului tău, că nici un ochi nu te va descoperi în noaptea ta. Căci numai cu prețul văzului tău vei vedea în nopți.

Ca să-ți aduci aminte de tine, multe neguri din munți trebuie să fi urmărit, dispariția atîtor lucruri în ceață și revenirea lor, ca după o moarte trecătoare. Iar lumina ta, în

multe neguri să fi fost învăluită, de multe acoperită și-n multe pierdută. Și din multe să fi revenit, din multe neguri să fi reînviat în înviorări.

Și de pe înălțimi, ceruri să fi privit și nuanțele fiecărui cer să-ți fi fost atâtea ceruri. Cîte albastruri porți în suflet, în farmecul câtor albastruri te-ai năucit ceasuri, atâtea mîngîieri inimii, dornică de cer, dar neruptă din el.

Să fi trecut prin locuri pe unde nimeni n-a fost, ca urmele tale să fie drum. Și viața ta să fie un drum pe locurile neumbrate ale sufletului.

Părtaș multor apusuri să fi fost; cu soarele să fi scoborît. În soare și în apus să te fi rătăcit. Și cu noaptea ta să fi acoperit soarele.

Tulburător de lumină, cu brațele-ntinse spre ea, spre tremurul luminii! De multe ori să fi ghicit tremurul luminii, pe care, invocîndu-l, să-l fi făcut mai mare. Multe suspine din nopți să le fi împărtășit lui. Și să fi tremurat în lumină.

Și te vor însoți amintirile, de cîte ori un cer, o negură, un apus sau cine știe ce strălucire sau nestrălucire ai iubit, ca și cum ele ți-ar fi trăit viața ta.

— Așa înțeleg un suflet mare: nu el dă un sens personal lumii, ci lumea tinde spre el, ca înspre centrul ei. Este ca și cum apele, munții, oamenii ar evolua într-o convergență spre el. Ochiul lui este oglinda întinderilor; auzul său, ținta finală a tuturor sonorităților; inima sa, refugiul tuturor simțurilor și al presimțirilor lumii. Acel om o dată bolnav, mediul se îmbolnăvește din frica de contrast, din teama inferiorității prin sănătate. Vibrațiile unui suflet mare tulbură toate singurătățile din jurul lui. Sau, un astfel de suflet nu poate exista decît din teama de singurătate a celorlalți. A avea un stil interior înseamnă a-ți fi întreagă lumea interioară; întreaga lume, un flux. Neputîndu-se naște în tine, este ca și cum ar dori să moară în tine. După tine, să nu mai poată muri nimic! Atîta viață să fi dat lumii, încît ea să sfîrșească în tine, cu tine!

Așa de mult să te războiești în ființă, încît să nu poți concepe că după tine ar mai fi ceva. Acesta trebuie să fie sen-

timentul, dacă nu convingerea, oricărui om cu dimensiunile sufletului în cele ale lumii. Dacă acel om ar avea și convingerea, atunci nu s-ar putea ști dacă e Dumnezeu sau nebun. Sufletele umile și umilite n-au acest sentiment, căci ele, mai mult decît toate celelalte, se simt și se recunosc creaturi, nu le e rușine de a fi creaturi. În antropologie se va deschide un nou capitol numai cînd sentimentul creatural va fi o evidență inadmisibilă, cînd omul nu se va mai admite pe el însuși.

— Cînd mă gîndesc ce puțin am de învățat de la marii filozofi! Niciodată n-am avut nevoie de Kant, de Descartes sau de Aristot, care n-au gîndit decît pentru orele noastre sigure, pentru îndoielile noastre permise. Dar m-am oprit la lov cu pietatea unui strănepot.

— Ați văzut pe acei oameni răpuși de boală? Învînși și îndobitociți într-o resemnare vulgară, cu spaima dilatîndu-le fața și cu mirarea animalică în ochi, atenți la neantul lor, sînt dezgustători în dorința lor de a trăi, care n-a fost totuși atît de mare încît să-și mascheze falimentul și să-și ilumineze pierderea. Boala este o înfundătură ce trebuie transformată în etapă. Și toți acei care n-au făcut acest salt paradoxal rămîn cu expresia cretină și sălbatică, speriați de dimensiunile nimicului lor. Acele trăsături chinuite și adîncite, pustiind ca prezența imediată și fatală a unei prăpăstii, acele trăsături în fața cărora trebuia să te dai înapoi, să închizi ochii sau să le eviți în concentrarea unei amintiri! Și cînd mă gîndesc la atîtea și atîtea lucruri triste, la atîtea spaime subite în nopți și la atîtea sfîșieri epuizante, nimic nu-mi pare mai demn de uitat, nimic n-aș vrea să îndepărtez în nu știu ce colț ferecat al memoriei, ca tăcerile în sălile de așteptare ale medicilor. Acea tăcere în care pacienții își aruncă priviri de ură, simțînd fiecare în celălalt, în ceilalți, indiscreți care știu ce e cu el și care ar vrea să știe mai mult, pentru a avea, în gradul de iremediabil al respectivului, o consolare sau o mîhnire. Și ura crește cu atît mai mult, cu cît sînt solidari printr-o soartă pe care n-au dorit-o și n-au așteptat-o. Tăcerea se mărește

și devine mai apăsătoare cu atît mai mult, cu cît fiecare ar avea mult de povestit, infinit de povestit. Că nimeni nu rupe tăcerea, este din frica de a nu fi cel mai condamnat, din frica de a nu satisface orgoliul vecinului, de a nu se simți cel mai pierdut între pierduți. În tăcerea acestor săli de așteptare, același destin îi separă pe oameni cu ireductibilul speciilor, fiindcă în ele oamenii știu unii de alții esențialul, fără atenuarea numelui, a profesiei, a vîrstei. Și cînd mă gîndesc la ținuta voit sau nevoit reflexivă, la frunțile gînditoare, sub care se macină spovedania bolii, spusă, de nesfîrșite ori spusă, crezută unică, atunci îmi trece pe dinaintea ochilor, prin nervi și prin sînge, încalcînd amintirile și gîndurile, un convoi de fețe crispate, o sumă deconcertantă de riduri, voind să se îngroape în mine, să-mi sape trupul, pentru a se așeza ca leagăne ale unui infinit amar. Și mi-e scîrbă de acest convoi de riduri, de aerul lor saltimbanc, grotesc și funebru, de apropierea lor inoportună, și mi-e scîrbă de neputința mea de a însenina o singură față, de a sta singur în fața tot atîtor oameni singuri, măcinați de boală, învinși de ea și doborîți de lumea în care i-a introdus boala. Căci boala este o revelație prea mare pentru atîți și atîți oameni, care au așteptat prea puțin de la viață ca din boală să înțeleagă și altceva decît o catastrofă. Așa de puțini oameni merită să fie bolnavi, încît este un nonsens absolut să sufere atîți. Pentru boală, trebuie să fii pregătit ca pentru viață. Iraționalul ei consistă în a ne surprinde cînd nu ne-am făcut educația, cînd nu sîntem destul de copți pentru a fi mari în boală.

Spaima animalică a atîtor ființe bolnave rezultă din faptul că ele interpretează boala ca un mister al materiei și numai al ei, cînd în realitate noi suferim *în* materie *cu* sufletul; cu sufletul căruia-i va supraviețui materia.

Un om bolnav este superior unuia sănătos; dar orice om sănătos se simte superior unuia bolnav. De cînd e lumea, un om sănătos simte boala altuia ca o flatare. Este un fel de garanție secretă pe care i-o dă natura și de care e mîndru fără să spună. Cele mai ordinare sentimente se nasc din contactul oamenilor bolnavi cu cei sănătoși. A face psihologia acestor relații ar însemna a scrie justificarea definitivă a dezgustului, a marelui dezgust.

— Oare cum s-a putut ca după Iov să mai existe dispreț; după Alexandru, faptă, după Platon, gândire, după Cristos, oameni? Noi toți n-am făcut decît să adăugăm și să facem istoria inutilă.

Numai făcînd abstracție de istorie ne mai putem amăgi; dar istoria ne va dezamăgi făcînd abstracție de noi.

— Trebuie să ne fie scîrbă de toți oamenii care iubesc trecutul. Aceștia nu pot avea un destin fiindcă, bătînd urmele înaintașilor, vor trebui să se oprească odată la *urma urmelor*. Și în fața lui Dumnezeu nu vor mai avea curajul nici celui mai mic orgoliu. Avem predecesori prea mari pentru a ne mai putea uita înapoi. Și chiar cu ochii închiși, este imposibil să nu te împiedici de marele nostru Predecesor.

Orice om care iubește pînă la ultima consecință trecutul trebuie să facă teologie. De-aceea oamenii profund religioși sînt reacționari. Ei nu pot iubi pe Dumnezeu decît cu fața întoarsă, el fiind iremediabil înapoia noastră. Dacă pe Dumnezeu l-am fi închipuit ca o încoronare finală a istoriei, ca suprema rotunjire a viitorului, n-ar fi fost om care să nu creadă în el, care să nu-l aștepte. Așa, el s-a consumat; dacă nu în sine, în noi.

— Acea dilatare a aerului, a celei mai mici părțicele de aer... Este ca și cum fiecare atom s-ar umfla ca un balon, s-ar dilata în dimensiuni fantastice și n-ai aștepta decît să plesnească, să explodeze cu toți și cu tine. O tensiune se comunică și se întinde ca un explozibil aerian, o vibrație se concentrează în părți de aer, se ramifică și se împreună pe întreaga suprafață. Se va întîmpla ceva? Ce poți aștepta? Tu știi că nu se poate întîmpla decît ceva esențial, că nu ți se poate întîmpla nimic, decît totul; o revelație, în cazul cel mai bun. Te apucă vertijuri? Se dilată celulele creierului tău pe măsura aerului, se-ntinde în tine nespusul acestei neliniști aeriene? Sau se revoltă tot ce n-are leagăn în spațiu, tot ceea ce în tine n-are *loc*? Zîmbete care n-au fost pentru nimeni și nici căieri; gânduri fără aderențe, emoții vane, nopți închipuite de dragoste; taine îngropate în amintiri fără imagini, tot ce-ai

trăit fără să știi și fără voie își strigă inutilitatea sau vrea să-și salveze superfluul? Sau este spaima, acea spaimă ce se-ncuibă în ultimul atom și-l dilată pe măsura inexplicabilului ei, spaima care circulă ca un fluid subtil de la tine spre vibrațiile aerului și-și exercită expansiunea ei irezistibilă, contagiunea ei alarmantă, farmecul ei distructiv?

— Spaima face spațiul aerian și vibrant. De aceea nu cunoaște ea nici o limită și nici o rezistență. Nu ai remarcat absența spațiului în pictura lui Goya?

— Istoria a rezolvat multe conflicte dintre oameni; ea n-a rezolvat însă nici un conflict dintre om și lume. Dacă utopiile sînt conceptibile în viața oamenilor, ele sînt inadmisibile în viața omului. Ar putea exista o armonie finală a omului cu el însuși. Istoria nu e sînul lui Avram.

— Și mă gîndesc că din începuturi și pînă astăzi n-a existat un singur gînd *vesel*...

— Donchișotism: a crede că se mai poate face ceva și că am putea fi consolați de amăgiri.

— Detașarea: a putea vorbi de lucruri dureroase ca de evidente, senin și fără patos. Poate că orice detașare este o terapeutică și ca atare, o nesinceritate.

— Înțelepciunea: a te realiza neutru în viață și moarte.

— Sînt chinuit de a nu fi făcut decît afirmații evidente și valabile despre viață; de a nu-i fi făcut nici un imn.

— Și cînd mă gîndesc la toate adevărurile ce vor veni după mine, și cînd mă gîndesc că n-am pierdut nimic... Atîtea adevăruri nu ne-au spus nimic și n-au avut cui spune, că a mai crede în ele este mai mult o minciună decît o eroare. Dar oare am trăit cu adevăruri și erori? N-am fost al meu însumi decît dincolo de adevăr și eroare, la intersecția cărora se află acest

pămînt, condamnat la adevăruri zadarnice și la erori mediocre.

— Acea revelație subită a tot ceea ce n-am trăit, a tot ceea ce poate nu voi trăi niciodată! Înțelege cineva setea nebună de a trăi, care zguduie uneori corpul pînă la strigăt sau îl înăbușă de prea mult clocot nemărturisit? În topirea tremurîndă a întregii ființe un regret se ridică și sugrumă orice respirație, arătîndu-ne cu iuțeala trăsnetului toată lumea dorințelor, ce am acoperit-o cu gîndul. Un tremur senzual dă un conținut arzător acestei revelații, iar jurăminte și blesteme, o amploare de destin. Oare nu se va putea, într-un exces suprauman și într-o ardoare titanică, să epuizăm viața și să ne epuizăm? Ah! cum vom răsturna odată într-un universal fior acest univers!

— Cunoașteți invazia nestăpînită a unei forțe bune, în care arbori, munți, mări par simple capricii? O neliniște agresivă, de durată efemeră a unei scînteii, învinge rezistența tuturor formelor materiei și întrece afirmarea oricărei energii. Nu există atunci arbore, nu există păduri pe care nu le-ai putea dezrădăcina; munți, să nu-i răstorni; mări, să nu le liniștești sau să le seci. Și nu există mișcare să nu devină stîncă și stîncă să nu devină fluviu. Întreg materialul de imposibilități al lumii se convertește în pastă, în această forță nebună și neverificabilă. Rezistența materiei se anulează în calitățile visului și forța aceea pare un simplu vis. O memorie divină ar mai putea-o reaminti. Atunci cînd pune stăpînire pe suflet și pe corp, nu mai sînt eu însumi, ca s-o pot înțelege; iar după aceea, îmi pare și mai neînțeleasă. Ar putea exista un trăsnet divin, în care o ființă supremă sau energia lumii ne descoperă într-o clipită o stare permanentă de absolut. Sau ar putea fi concentrarea a tot ce nu e lege și nu încapе în lege, reacția neașteptată și prevestitoare a haosului? Sau *slăbiciunea* lui Dumnezeu, concesiile de frica detronării...

— De-ar trebui să aleg, din atîtea și atîtea ființe concrescute cu nefericirea, pe cea mai dragă inimii, m-aș opri fără

rezervă la femeile nefericite în dragoste și care au dat expresie nefericirii. Decepția în dragoste are la aceste femei un patetic rar și conținut, un mister dulce, un nedefinit savuros, Sappho, Gaspara Stampa, Julie de Lespinasse evocă o lume aparte, de melancolii și decepții, un univers de sfîșieri feminine, de inimi neconsolate. Și dacă aș încerca să definesc farmecul unic al nefericirilor, atunci n-aș putea trece peste delicatețea care voalează atît de ciudat această nefericire. Un bărbat părăsit sau înșelat în dragoste oferă o imagine mai puțin dureroasă și în tot cazul mai puțin ciudată, fiindcă posibilitatea bărbatului de a fi fericit ține de el însuși, de bărbăția lui, în nici un caz de valori complementare ei. Fie el chiar poet, condiția masculină îl obligă să păstreze o distanță de nefericirea lui și de iubita care ar fi trebuit să-l iubească. În tot cazul, el are consolarea disprețului natural al bărbatului pentru femeie. Este inestetică și lașă decepția bărbatului; de aceea, toți marii nefericiți în dragoste au scos din decepția lor rațiuni de superioritate, de mîndrie, ca și cum faptul de a fi fost părăsiți sau de a nu li se fi răspuns dragostei le-ar fi flatat orgoliul. Ține de esența bărbatului de a fi fericit sau nefericit în mod immanent; propria lor condiție este definită mai puțin de relativitatea sexelor decît a femeii. Se poate vorbi despre *bărbat*, cînd n-ar fi fost și n-ar fi nici o femeie: același caz nu e valabil pentru femeie. Fără bărbat, femeia este o contradicție în sine.

Este problematic dacă o decepție în dragoste adîncește prea mult un bărbat; dar este de o covîrșitoare evidență transformarea consecutivă unei decepții de această natură, la femeie. Atunci, farmecului senzual, privirii indirecte, dar interesate, alurii cuceritoare, mărită de impertinențele involuntare ale instinctului, li se substituie o paloare reflexivă, priviri detașate, o gravitate inaccesibilă și un indefinit în ținută, un indefinit pornit din contrarierea și tristețea simțurilor, din interiorizarea senzualității. O decepție în dragoste apropie pe femeie mai mult de sfințenie decît nu știu cîte înfrîngeri și salturi peste înfrîngeri ale bărbatului.

Între o femeie mediocră și un bărbat mediocru, femeia este sufletește superioară. Între o femeie superioară și un băr-

bat superior, bărbatul este infinit mai nuanțat, mai profund și mai diferențiat.

Un bărbat mediocru este totdeauna neutru, lipsit de accent personal, de reacții specifice, pe cînd o femeie, oricît de inferioară ar fi ea, își scoate din deficiențele sexului reacții interesante, un joc fără semnificație interioară, dar extrem de diferențiat exterior.

Tuturor femeilor înzestrate, nefericirea în dragoste le-a fost o zestre divină. După o astfel de transformare, ele au devenit incomensurabile celorlalte. O renunțare grațioasă și o pasiune ce s-ar nutri din focul imaginar al stelelor le scutește de imprecățiile fatale părăsirii. Toate aceste femei abandonate au folosit versul sau scrisoarea pentru a se consola în celelalte iubiri, ale iubiților lor. Mariana Alcoforado sau Julie de Lespinasse își doreau moartea pentru ca prezența lor să nu fie o remușcare amantilor lor nestatornici. Astfel de generozități patologice se nasc în sufletele în lichidare. Și în lichidare este orice suflet care, făcîndu-și din pasiune un destin, nu se poate împlini în pasiune.

Sufletele arzătoare ale acestor femei au fost predestinate decepției, fiindcă puțini sînt bărbații care ar putea ajunge la o febră atît de mistuitoare. Un bărbat nu se epuizează în iubire; ceea ce e esențial trece, numai, prin iubire. *Esențialul* depășește undeva lumea sentimentelor și a pasiunilor. Numai femeile au o concepție catastrofică a iubirii.

O iubire care întrece infinit în intensitate exigențele și finalitățile biologice predestinează la nefericire mai mult decît o boală. A fi *aleasa* pasiunii este pentru femeie un dezastru, pe care nu-l întrezărește clar, din cauza acelor sfișieri ce la început sînt extaze. Față de nivelul unei asemenea pasiuni, orice realizare este o decepție și o compromitere a iubirii. Toți marii amorezați au vorbit de moarte, nu fiindcă iubirea ar fi înrudită cu moartea, ci din cauză că mărginirea vieții nu poate prezenta negativ infinitul morții. O mare iubire sfîrșește în extazul morții fiindcă, de prea mult extaz, a *sfîrșit* viața. Extazul e corosiv și distrugător, fiindcă afectează centrul a tot ce este; el e suprema indiscreție din iubire. După el, nu mai poate fi nimic, fiindcă el sfîrșește totul. Extazul sfîrșește și ne-

sfârșitul morții. Iubirea mistică este cel mai zdrobitor exemplu. De ce elanurilor mistice le succedă un sentiment penibil de neant, o ariditate a conștiinței? Indiscrețiile ultime ale extazului, imposibilitatea ca extazului să-i mai succedă ceva în afară de nebunie.

Nu este la Sfînta Tereza, patroana Spaniei și a mea, o decepție divină în dragoste sau o decepție în dragostea divină? Nu ni se pare uneori, în iubirea mistică a Sfintei Tereza, cerul prea mic și infinitul accesibil? Și mi se pare uneori că această Sfîntă, care lasă în urmă pe toți sfinții, a devastat cerurile...

Renunțarea, în sufletul unei femei, este cu totul alta decît la bărbați. Înfrîngerile inimii sînt pentru un bărbat prilejuri de meditație; în femeie, ele îi înfrîng existența, încît *orice femeie pe inima ei pierde*. Ilogicul feminin este „logica inimii”. După cealaltă logică (a rațiunii, a bunului-simț, a bărbaților mediocri), o decepție în dragoste poate să însemne o renunțare la dragoste; după logica inimii, o decepție în dragoste, o mare decepție în dragoste este o renunțare la lume. Pe plan sentimental, femeile trag mai repede ultimele concluzii decît bărbații. Nefericitele în dragoste de care vorbesc au trăit viața la o tensiune care compromite nivelul meditațiilor și al gîndirii. Este de o mie de ori mai ușor să-ți meditezi și să-ți gîndești o nefericire, decît s-o trăiești cu toate riscurile ei. Încă o dată, gînditorii nu pot fi salvați.

— Dacă pînă și Buddha a găsit un subterfugiu pentru a justifica starea de nesinucidere, atunci nu trebuie să se mai facă pe această chestiune nimănui nici o obiecție. Este chiar de mirat cum de la Buddha și pînă astăzi problema sinuciderii n-a fost declarată *chestiune închisă*. Ce e drept, gîndirea oficială n-a deschis-o niciodată; dar acei cîțiva poeți și unu-doi filozofi de ce au mai discutat-o sau amintit-o? Și acei sinucigași fără număr și fără nume, cum de-au îndrăznit să facă de rușine numele celui mai mare înțelept?

— Nici un om n-ar trebui să pășească în viață înainte de a avea sentimentul unei forțe infinite. Prin aceasta, nu înțe-

leg nici forța fizică și nici afirmarea brutală, directă, ci o'acumulare de energie lăuntrică, în fața căreia să pălească toate forțele fizice organizate sau neorganizate. Fiecare moment din viață ar trebui folosit ca prilej al unei asemenea acumulări. În orice înfrîngere și după orice înfrîngere, trebuie luată o atitudine de fixitate încordată, cu ochi agresivi și sfidători, mîini adunate pînă la crispare, cu sîngele într-un vulcanism calculat. Orice înfrîngere trebuie utilizată ca o verificare a forței și a disprețului. Ar trebui fixate regulile și exercițiile necesare pentru cultivarea unei încrederi absolute în sine, pentru învingerea și înăbușirea oricărei îndoieli. Scepticismul nu poate fi depășit decît printr-o gimnastică al cărei ritm ar izvorî direct din iluziile și dilatările megalomaniei. Orice fel de ritm este o armă împotriva scepticismului, a disperării și a pesimismului. Ritmul, ca reacție voită, ar trebui să nu lipsească niciodată în tratamentul bolilor fără leac, din care fac în primul rînd parte scepticismul, disperarea și pesimismul.

Respirației să i se dea o gravitate amplă și concentrată, ca și cum intervalele ei ar fixa intervale cosmice; nervii, arcuri încordate pînă la plesnire; tuturor organelor să le crească activitatea la măsura nivelului general; ceea ce numim *spirit* să vibreze și în ultima celulă, iar sufletul să fi dat de mult cărnii tăria pierdută în somnul materiei.

Zilnic cîteva minute de astfel de exerciții dezvoltă un sentiment de forță infinită și acumulează o energie interioară, prin care ne putem ridica deasupra punctelor scăzute ale vitalității. Încordarea fantastică la care ne supunem organismul dizolvă spiritul în corp și ridică depresiunea organică la un nivel pe care corpul nu l-ar putea atinge prin sine însuși. În această confuzie, omul este mai unitar și mai centrat decît în armonia superficială de care se bucură în iresponsabilitatea sănătății. Toți oamenii sănătoși sînt iresponsabili, fiindcă n-au întrebările bolii, la care să răspundă în fiecare clipă.

— Dacă m-aș fi ocupat cu istoria, de mult aș fi murit de tristețe.

Este îngrozitor să-ți dai seama cît s-a cheltuit în fapte și ce mic preț au ele. O faptă în ea însăși este totul, este un abso-

lut; în gîndul nostru, un nimic, o închipuire. Iar în faptă, gîndul este reflexul nimicului, umbra închipuirii.

— Să auzi de retragerea subită a cuiva, dar nu de lenta lui decadență. Oameni care întrerup deodată activitatea în plin succes și, fără să lase scrisori, pleacă undeva, spre a nu mai continua nimic, spre a începe în sfîrșitul lor ceva ne-auzit, nevăzut, tari și mîndri într-o catastrofă. Sînt numai cîteva mari prăbușiri care vorbesc de viitorul genului uman. Acei oameni care au văzut o altă lume, atunci cînd au avut totul de cîștigat în aceasta! Voința de a face ceva definitiv, independent de timp, de tine, de orice categorie, dincolo de înțelegere, de mișcare și cumva dincolo de veșnicie! Dacă s-ar putea împietri un fulger, să rămîna nestrămutată o co-loană de foc, cu temelia în cer! Să avem o probă fără de seamă a unei relații de atîtea ori dorită, dar niciodată împlinită, să știm și noi odată că nu mai stăm *jos*, că-și are și pămîntul înălțimile lui!

Sau să devină odată lumina grea, s-o pipăim, să ne mîngîie rezistența ei, s-o simțim în carne, ca să știm că și carnea ar putea veni de undeva de sus! Căci vrem, împotriva tuturor probelor și evidențelor, să știm dacă nu există pentru noi și o altă condiție, dacă soarta nu e o înșelăciune și dacă n-am putea să ne urcăm pe o scară a condițiilor, pe treptele altor sorți, în alte forme de destin, în alt destin.

Viziunea interioară a imposibilului este o realitate atît de vădită și de zdrobitoare, că ea descoperă tot atîtea lumi posibile pe cît noi am vrea să fim alții, în alte condiții și în alte sorți.

Și eu simt cum se încep lumile, cum renasc cu firea și cum mor în toate!

— Pe regretul de a nu fi Dumnezeu a căzut Adam. Și dacă nu este adevărat că păcatele noastre derivă din păcatul original, pare evident că toate regretele pleacă din acel regret.

— Căutarea gloriei izvorăște din frica de a muri singur, din dorința de a te distruge în public. Numai cei fericiți în

glorie au degradat-o în vanitate absurdă. Nu sînt gelos decît pe o formă de glorie; să fi fost celebru în ochii înaintașilor, dar nu a contemporanilor sau a posterității. Nimic nu mă poate mîngîia că Isus n-a auzit de mine.

— Sînt clipe cînd îmi vine să îmbrățișez pămîntul și ultimei vietăți să-i arăt recunoștință. Cine știe ce colț uitat al sufletului inspiră astfel de dorințe, care nu rodesc în gânduri!

VII

Oare se poate ca atâtea tristeți fără nume să fi dispărut fără urmă, ca aburii, ca praful și ca fumul? Oare nu s-au născut oameni care să dea de urma atîtor și atîtor tristeți apuse, să dea expresie și să răscumpere amarul infinit al existențelor anonime? S-ar putea să existe astfel de oameni, din moment ce sînt atâtea tristeți. — Oare să nu fie nimeni care să adune în sine tăcerea atîtor locuri din munți, care să fie scafandru în sutele și miile de ani ale acestor tăceri, acumulate și crescute pînă la a deveni materie, nimeni care să pipăie pulsul acelor tăceri și să le sfărîme jugul milenar, nimeni care să-și ia răspunderea pentru tot ce n-a vorbit încă?

Trebuie să fie cineva care să rupă tăcerile naturii ca să le îngroape în el.

Oare au trăit ființe care să se fi împlinit în posibilitățile lor și ale vieții în așa măsură, ca să fi răzbunat dorințele neîmplinite ale atîtor? Fost-au ființe care n-au îngropat nici un regret și nici un vis, precum au fost nenumărate care și-au îngropat nemîngîieri, mai repede decît brațe, ochi sau zîmbet?

Și atîtor suflete, și atîtor trupuri lipsite de consolarea nopților de dragoste, cîți vor opune o lipsă de decepție în iubire sau cîți vor putea învinge regretul în amintirea dragostei?

Trebuie să fi fost cineva care, prin iubire, să nu fi cunoscut regrete și nevoia de consolare născută din ele.

Și oare se poate ca întreaga cultură să se bazeze pe probleme false? Atâtea veacuri în urmă, și se mai vorbește de fericire, atâtea conflicte, și se mai discută de individ-societate, atâtea înfundături ale istoriei, și se crede în progres, în valori și atâtea evidențe ale unei drame irezolvabile, învăluite

și falsificate în teorii și credințe? Că oamenii cred în cultură, nu e de mirat, dar e de mirat că sînt mîndri de ea.

Și oare nu se va găsi nimeni care să spună astfel de lucruri fără dispreț și să fi depășit cultura în așa măsură, încît să-i fie egal destinul ei? Nu se va găsi oare nimeni în stare să facă un bilanț valabil, să știm odată toți cum stăm, dacă mai poate fi salvat ceva sau dacă sîntem în prag, în început? Căci este natural să nu mai acceptăm a fi hărțuiți de teama atîtor rezultate improbabile.

Trebuie să existe cineva care să ne arate *unde* am ajuns cu cultura, dar, mai cu seamă, unde am ajuns *în ea*. Căci dacă putem trăi fără să știm unde sîntem, nu putem muri fără să știm unde am fost.

— Orice sfîșiere ne poartă la marginile eului, la capătul nostru. Căci orice sfîșiere se naște dintr-o sfîrșeală, în care ne uităm la noi ca pentru a ne aduna ultima oară.

Cine ar mai avea curajul să vorbească în sfîșiere despre „personalitate”, „caracter” și alte evidențe ale culturii? Dar este o lașitate a nu vorbi despre tristețe, nimicnicie și alte evidențe ale vieții.

Despre evidențele din urmă, ce-au spus filozofii? Nici cît un acord din simfonia neîmplinită a lui Schubert.

— Oare de ce omul se teme atît de mult de viitor, cînd trecutul justifică o teamă și mai mare? Atîtea și atîtea milioane de ani în care universul s-a dispensat de noi nu provoacă o senzație de vid și de neînțeles mai zguduitoare decît aceea a dispariției proprii? De la *ne*-începutul neantului și pînă la întîiul om, conștiința n-a fost simțită ca un gol și astfel, nici omul ca o necesitate. Absolut nimic n-a pregătît apariția omului. Universul ar fi putut să dispară fără să fi știut ceva de el însuși.

Omul a apărut *prea tîrziu*. În sine, acesta nu e un fapt atît de grav. Pentru iluziile la care în mod natural avem dreptul, este însă o catastrofă. Și catastrofa ar fi putut fi numită dezamăgire dacă, pînă la apariția omului, antecedente ar fi pregătit această apariție. Omul nu este natură și nu se

simte ca atare. Nici unul dintre noi n-are tradiție în natură; ne-am născut prea recent. N-avem nici o legătură cu tot ce a fost.

Omul nu se poate dispensa de nimic; omul se poate dispensa de tot. Contradicția se va rezolva când el se va dispensa de sine însuși.

— Vreau să mor, numai fiindcă nu sînt nemuritor. Și dacă mi s-ar oferi, printr-o excepție absolută, nemurirea, n-aș primi-o, fiindcă veșnicia ce mi-ar sta în față nu m-ar putea mîngîia de absența celei ce m-a precedat. Nemurirea creștină nu satisface o sete infinită de existență. Toate religiile n-au făcut decît să astîmpere o sete ale cărei dimensiuni sînt comparabile doar dimensiunilor existenței. Dostoievski are dreptate: dacă nu există nemurire, totul e permis. Dar cum această nemurire nu mă exclude mai puțin din tot ce m-a precedat, existența nemuririi limitate permite și ea *tot*, ca orice teorie a muririi.

Înțeleg foarte bine că oamenii nu mai pot crede în nemurire, dar nu înțeleg cum de-au putut-o abandona așa de ușor. Nemurirea trebuia făcută un *tabu* pentru rațiune, iar „toți oamenii sînt muritori”, interzisă ca premisă de silogism. Este o așa de mare sete de existență în nemurire, încît sînt infinit mai aproape de pesimism acei care nu cred în ea, decît acei care ar crede. Nemurirea este suprema afirmare a vieții. Că gîndurile n-au făcut vieții concesiă nemuririi, le compromite pe veci. Iarăși nu înțeleg, cum de-au dispărut de pe suprafața pămîntului popoarele care au crezut în nemurire. Gîndul nemuririi ar trebui să fie atît de vitalizant, încît din el să răsără un extaz continuu, care să înfrîngă, la rîndul său, fatalitățile biologiei. Creștinismul a conceput că nu se poate deveni etern decît prin moarte. Astfel, în creștinism nemurirea a fost interpretată negativ. În loc ca din nemurire să fi făcut un resort al vieții, creștinismul a îngustat viața aceasta și a răpit nemuririi orice verificare directă. În creștinism, omul nu se *naște* nemuritor, ci *moare* nemuritor. Numai în ultima suflare începe a fi. Singurul prilej de a deveni ne-

muritor este moartea. Aici consistă — după existența lui Isus — al doilea indescifrabil al creștinismului.

Creștinii au ratat nemurirea. A nu muri creștin sau despre o altă nemurire...

— Nu există, în fond, decît muzică religioasă. În sensul ei ultim, muzica nu poate fi un organ de expresie al acestei lumi. Și tot așa: nu există, în fond, decît muzică tristă. Bucuriile nu-și mărturisesc niciodată ultimul cuvînt. Ce-ar avea atunci să spună în glas și în tonuri?

— Dacă Dumnezeu ar fi făcut lumea noastră atît de perfectă pe cît Bach lumea de divină!

— De s-ar fi născut omul nemuritor, ce formă ar fi luat dorința de moarte? S-ar fi vorbit atunci de frica de a nu muri. Și moartea n-ar fi fost mai puțin o oroare.

— Cum de nu ești gelos, Doamne, pe flăcările mistuitoare din om, pe tremurul din focul creaturii tale, pe halucinațiile umbrelor tale terestre? De ce nu ți-e frică de izbînda temerilor creaturale, de imperiul născut pe ruinele păcatului nostru? Fiii tăi vor avea odată curajul căderii lor și se vor răzbuna de o dezmoștenire nemeritată! De ce n-ai îndrăzneala de a-ți copleși în întunerice odraslele, de a le opri răzvrătirea și a-ți amîna detronarea? Va bate ceasul pentru lașitatea ta divină și atunci febra noastră sublunară se va mări de apropierea soarelui, cucerit de închinările noastre! Doamne, nu te sperie incendiul din noi, nu ți-au atins flăcările noastre firele bărbii? Aproape ești de noi, Doamne, și aproape îți e și sfîrșitul, și vesel și înfricoșat mă simt privindu-ți divina agonie. N-am fost făcuți unii pentru alții; tu nu ne-ai fost tată și noi nu ți-am fost fii. Din începuturi, luptat-am împotriva tiraniei tale; căci rugile noastre, fără răspuns le-ai lăsat și, în loc să ne înalți, a trebuit să ne înălțăm. Un răspuns de-al tău ne-ar fi lăsat jos și departe, și n-ar fi trebuit să ne înălțăm ca să te cucerim. Tăcerea ta a fost strigătul nostru și nemișcarea ta, victoria noastră.

Cruciade dezrobitu-ți-au mormîntul fiului tău; în cruciade ne-am dezrobit și ne vom dezrobi de tine! De mult se zguduie zidurile cetății tale și ultima piatră va însemna doar izbînda noastră.

Intra-vei în istorie, Doamne, și puterea ta va deveni amintire. Și amintirile vor slăbi, și se vor naște peste vremuri alții, care uitînd de istorie își vor spune: pînă acum n-a existat nici un Dumnezeu. Și atunci, oamenii se vor fi eliberat de întreg trecutul lor. Și ca ultimul om vei fi dispărut.

— La sfîrșitul sfîrșiturilor, din toate idealurile omului nu va rămîne decît el însuși, va rămîne omul gol. De mult el va fi lichidat absolutul, fără să se fi lichidat pe sine însuși. Toate idealurile vor fi epuizate și de-abia atunci omul va rămîne cu sine însuși, față în față.

— Cineva va trebui să iasă odată sub soare și să strige strălucirii lui și întunecimii oamenilor: „lumea trebuie reîncepută, lumea trebuie reîncepută!”

Va trebui să se găsească un sol al unei noi lumi, care să ia asupra sa toate riscurile marii vestiri, care să se epuizeze strigînd în toate direcțiile firii mesajul reînnoirii cosmice și umane. În febră și în frenezie să așteptăm solia mîntuitoare. Parcă văd cum lumile se vor rostogoli într-un elan de început și cum ne vom reîncepe fără păcat, schimbați la față, într-o lume schimbată ea însăși la față!

Multe fețe avem de lăsat în urmă; multe am avut, născute din schimbarea noastră și a timpului. Ca niște peceti ni le-a imprimat zădărnicia. Cîte fețe a avut omul? Cîte umbre i-au acoperit dorul său divin. Omul totdeauna a fost gelos pe Dumnezeu. Schimbarea la față este o supremă lichidare a omului; atunci s-a atins el pe sine însuși, s-a lichidat în dumnezeire. Schimbarea la față este o lepădare de sine însuși; este eliberarea omului de tot ce a fost și de semnele lui trecute, care sînt succesivele sale fețe. A intra în extazul tău interior și a-ți vedea întîia și ultima ta față!

GUSTUL AMĂGIRILOR — Esențele sînt o superstiție a spiritului filozofic. Nu te poți lipsi de ele fără să te compro-

miți, deși în fond cîți n-ar vrea să scape de tirania lor. Ni-meni nu știe ceea ce e esențialul, dar aceasta nu este o piedică în transformarea unei presimțiri în tiranie. Presupunînd totuși că s-ar ști ceea ce este esențial, nu se va ști însă ceea ce este mai esențial. Numai pentru acesta din urmă se poate face un sacrificiu, un gest definitiv, o absurditate. Există, după cum se vede, o ierarhie și între esențe; în amăgiri, ea este naturală, cu avantajul de a fi amăgitoare.

Lumea esențelor nu mi-ar părea așa de înfricoșătoare dacă esențele ar rămîne în sîmburele vieții sau dacă, prin esențe, am rămîne în sîmburele ei. Progresul în esențial este un regres în viață. Mergem înapoi nu adîncindu-ne în ea, ci ieșind, părăsind-o. Orice s-ar spune: plenitudine de viață nu există decît în amăgiri, fiindcă în fond totul este amăgire. Omul iubește amăgirile, deși prin gîndire n-a făcut decît un efort van de a se descătușa de ele. El știe că de-ar trebui să aleagă odată, definitiv, între amăgiri și esențe, ar alege în-tîile, cu regretul ultimelor. Conținutul disparent al amăgirilor este mai multă hrană vieții decît iluzia substanțială a esențelor.

Se crede de multă vreme, de foarte multă vreme, că amăgirile sînt reflexe trecătoare ale esențelor. Această condiționare este greu de crezut, imposibil de știut. Esențele nu ne-au ajutat să înțelegem mai mult și nici să trăim mai bine (vreau să spun mai *esențial*).

Din infinitatea amăgirilor o sumă oarecare s-a cristalizat, și-a creat o autonomie de celelalte, și-a determinat un centru substanțial. O dată consolidată și purificată de zvîcnirea inerentă amăgirii individuale, saltul substanțial din lumea celorlalte o situează în afară de lumea noastră. Procesul de formare cantitativă a esențelor este cel mai simplu și mai comun, întrucît, rezultînd dintr-o grupare exterioară de elemente, spiritului nu-i revine decît o activitate de substanțIALIZARE. Nu e nevoie a fi filozof pentru a „realiza” astfel de esențe și pentru a avea accesul lor.

Există o cale prin care ne apropiem mai viu de esențe și care este calea religioasă și a obsedaților. A vedea pînă în fundul amăgirilor, într-o adîncire calitativă, înseamnă a

epuiza conținutul dat al lumii și a ne lichida calitatea noastră în lume. Nu este atunci nevoie de totalizări de amăgiri, de comparații exterioare, de ordini cantitative. Nu este vorba nici de o consumare, fiindcă adîncirea se consumă pe o singură dimensiune a unei singure amăgiri. După ce-ai pătruns în adîncimea unei amăgiri, este suficient ca să nu te mai intereseze și să nu te mai satisfacă nici o altă adîncime accesibilă. Este destul să fi epuizat conținutul uneia, pentru ca celelalte să urmeze de la sine. Și atunci, pentru a nu te banaliza în repetarea aceluiași procedeu, saltul în esență devine inevitabil. După ce am străbătut calea amăgirii, o ipostaziem sau, în formă atenuantă, o deplasăm. Cine a văzut pînă în fundul amăgirilor ajunge fatal la esențe. Orice precauții ar lua, de esențe nu scapă. A viola amăgirile înseamnă a fi condamnat la esențe.

Nu amăgirile sînt reflexele esențelor. Este o nerecunoștință a noastră față de aparențele care ne alimentează zilnic, în această degradare a lor. Că esențele ne încalecă, nu putem avea decît regrete și va trebui să protestăm în numele tuturor amăgirilor, care ne sînt scumpe fără a face esențele odioase. Tentația esențialului trebuie folosită numai ca o supapă a dezgustului de lume. În dezgustul de viață ne poate mîngîia lumea esențelor, fiindcă esențele nu numai că sînt scoase din viață, dar ne scot din ea. Din perspectiva aparențelor, aceasta este obiecția fundamentală împotriva esențelor: că nu aparțin vieții. Între esență și viață, opoziția este fără sfîrșit atît cît va exista omul. El se va prăbuși odată sub presiunea esențelor suprapuse vieții. Dezgustul de viață ne dă gustul esențelor și dezgustul de esențe, gustul amăgirilor.

Amăgirile sînt originare; esențele derivate. Lumea, întrucît prezintă un proces continuu, se dispensează de esențe deoarece ele nu pot participa niciodată la procesul însuși și nu pot fi înregistrate în univers. Doar omul le înregistrează, pe contul lui propriu...

Ce bine ar fi dacă amăgirile ar luneca în esențe și esențele în amăgiri, dacă s-ar prelungi și, într-o trecere insensibilă, să împreune lumi pentru care atît de greu ne putem decide! Așa, esențialul nu aparține lumii noastre. Prin ceea ce sîntem esențiali, nici noi nu-i aparținem.

Orice eveniment din viață gîndit pînă în esența lui ne scoate afară din viață. O dragoste, o suferință, un triumf chiar, trăite și gîndite pînă la marginea lor, înving rezistența individuală a amăgirii. Cînd ajungi ca în loc de dragoste să vezi dragostea, în loc de suferință, suferința, în loc de triumf, triumful, substanțializarea experiențelor individuale răpește vieții eventualul ei farmec direct. Pacostea esenței este de a te fura unicului, de a te răpi imediatului.

După opoziția dintre conștiință și viață, esență — amăgire este al doilea capitol tragic al antropologiei. (Ceea ce înseamnă că nu există decît o antropologie tragică.) Esențele nu sînt de cînd e lumea, decît numai potențial; omul a trezit amăgirile din visul lor iresponsabil la lumina nedorită a esențelor.

Conflictul dintre amăgiri și esențe își pierde tragicul în sfințenie. Totul fiind sfînt, nu există nici interior și nici exterior. O transparență generală a firii, care nu elimină un mister difuz, se îmbină cu o comuniune a sufletului deschis la toate. Un sfînt vede totdeauna pînă în fundul amăgirilor, fără ca să le declare înșelătoare. Esențele nu prelungesc amăgirile, ci în fiecare esență este atîta amăgire cîtă amăgire este în fiecare esență. Dualismul devine atît de labil și de fluid, încît orice tranziție este insesizabilă. Sfinții ocupă punctul în care se întîlnesc lumile, noi ceilalți, punctul unde se despart. Sfinții n-au nici o înțelegere pentru tragedie, de care sînt la o distanță infinită, deși inima le este mai mare decît lumea.

Sfîntul nu este neutru față de amăgiri și esențe, fiindcă pentru el totul este *actual*. Substanța e tot așa de activă în aparențe ca și în ea însăși. De aceea sfințenia elimină aprioric orice conflict. Și de aceea nimeni n-ar vrea să fie sfînt.

Omul își iubește existența lui încurcată. Și, dacă el a dat naștere la dezbinarea catastrofală între amăgiri și esențe, el va suporta nu fără o oarecare voluptate deznodămîntul. Dacă omul ar iubi calmul, echilibrul și siguranța, ar fi găsit el o soluție ca să se debaraseze de una din două. Ar fi preferat desigur amăgirile, fiindcă sînt mai îmbătătoare și mai trecătoare. Eternizarea conflictului ține însă de natura omului și de iubirea lui secretă pentru fatalitate.

Omenirea refuză sfîntenia. Şi cum să n-o refuze, cînd ea învinge toate conflictele pentru care ne-am luptat cu toţii ca să le naştem şi să le mărim? Istoria, cu care ne mîndrim atît, n-ar avea nici un conţinut şi poate nici un sens, dacă n-am fi încercat cu toată energia să exasperăm conflicte, să prelungim drame, să evităm soluţii. Este drept că sînt foarte puţine soluţii în univers: dar este şi mai drept că le refuzăm şi pe cele pe care le avem. Istoria nu-şi vrea soluţionată şi rezolvată nici una din anomaliile ei. Orbecăiala omului îmi place şi mă impresionează mai mult decît sfîntenia.

Dacă esenţele pe care oamenii le stimează atît de mult, fără să le iubească, n-au putut salva nimic, atunci nu ne mai rămîne decît curajul amăgirilor. Să rămînem adică aici pe pămînt, să ne compromitem şi să ne lichidăm ca amăgiri între amăgiri. Esenţele ne distrug dincolo de lume: este o distrugere mai interesantă, dar nu mai dureroasă. A te distruge cu toţi amărîţii acestui pămînt este o renunţare mai mare, mai tristă, mai nemiloasă. Să ştii că lupţi numai pentru amăgiri şi că pentru esenţe n-are rost să faci sacrificii presupune atîtea lucidităţi, atîtea rostogoliri şi atîtea victorii, încît nimic nu te mai poate opri de la un suprem orgoliu şi de la o supremă umilinţă. Niciodată nu l-am putut iubi pe Buddha. L-am urît de cîte ori i-am dat dreptate.

— Suferinţa învingînd plictiseala, nu poate să învingă plictiseala de ea însăşi. Cînd suferim, nu ne plictiseşte nimic din afară, fiindcă nimic din ceea ce aparţine lumii nu poate constitui o iluzie sau o decepţie. Suferinţa converteşte totul într-o sumă de semnificaţii indiferente, şi lumii obiective îi substituie lumea ei. Întreg procesul durerii nu este decît o continuă substituţie; suferinţa înlocuieşte rînd pe rînd obiectele şi semnificaţiile din centrul sau de la periferia interesului nostru, încît ea sfîrşeşte prin a-şi desfăşura întinderile şi intensităţile pe toate laturile vieţii.

Plictiseala de a suferi face parte din plictiseala de lucrurile nesfîrşite. Ea este mai mult o uitare; căci în plictiseala ordinară ne supără limitarea obiectului, uzarea rapidă, inconsistenţa interesului, pe cînd aici ne umple de nelinişte inepuizabilul. *A te sătura de inepuizabil, iată sensul plictiselii*

de suferință. Și cum pentru a te plictisi de durere trebuie să nu mai fi cunoscut altceva în afară de ea, plictiseala este a suferinței de ea însăși. Negăsindu-și marginile, n-are în cine să se mai regăsească. Gustul pentru lucruri nesfârșite poartă în sine dezgustul pentru ele. Oamenii care, ani și ani, poartă moartea în ei și după ei cunosc plictiseala intermitentă de moarte, cunosc goluri în frica de ea, deoarece, ghiftu-iți și îmbuibăți de infinitul morții, nu pot să nu-și caute o consolare în aspecte disparente și înșelătoare. Cîți mistici n-au cunoscut ce înseamnă a fi sătul de Dumnezeu și cîți n-au vorbit de o ariditate interioară, consecutivă setei lor cerești? Vidul interior, care alcătuieste un capitol straniu în mistică, nu rezultă din absența divinității — împotriva afirmării misticilor —, ci din epuizarea sufletului în divinitate. O dată satisfăcută o poftă divină, ce poftă s-ar mai putea naște în suflet și în trup?

Cred în suferință. Dar nu știu de cîte ori n-aș sfărîma templul pe care i l-am ridicat, templu ridicat pe blesteme. Cultul suferinței este echivoc. Numai sfinții — sau mai bine zis acei care au acceptat sfințenia — cunosc ce înseamnă a crește în durere, fără a te pierde prin ea. Deoarece ei privesc suferința ca o recompensă, nu se poate spune că suferă. Făcîndu-și din suferință o vocație, au ocolit de la început tragedia, încît sfinții nu pot fi numiți decît mari și mediocri.

Progresul suferinței este singurul progres al sfinților. Că oamenii cad mai repede prin durere decît prin orice alt fenomen, n-au priceput sfinții niciodată. Accesul absolutului prin credință nu este numai o credință neîntemeiată; prin credință — cine știe — s-ar putea atinge poate și mai mult. Adevărul este de partea lui Luther: *sola fide* (numai prin credință). Dar *solo dolore* (numai prin durere), să fie oare de partea sfinților? Numai sfinții ating prin durere împărăția cerurilor, fiindcă ei nu cunosc decît ceea ce e pozitiv în durere. *Solo dolore* este, pentru noi ceilalți, calea sfinșierilor. *Solo dolore* nu este numai modalitatea sfinților. Partea negativă a durerii nu ne-au cedat-o sfinții, ci am cucerit-o; iar pe cea pozitivă, de n-am cunoaște-o decît din lupta cu sfinții!

Solo dolore este drumul mîntuirii și al pierzaniei. Dacă unii se mîntuie, iar alții se distrug, sînt alții care rămîn la răscruce, între mîntuire și pierzanie. Pentru aceștia, *solo dolore* este un sens ultim; niciodată nu vor scăpa de o alternativă tragică, condamnați a se sfîșia între polul negativ și cel pozitiv al durerii.

Cred în sfîșieri.

Deși toate stările de limită cunosc sfîșierea, ca un început sau ca o etapă, există o stare de sfîșiere pură, autonomă de orice fel de realizare sufletească, o sfîșiere fără obiect și fără țintă, fără determinante și fără înfundături. Dintr-un punct nedeterminabil al trupului și dintr-un punct ideal al inimii, se naște un freamăt de destrămare și voluptate, țesut din presimțiri dulci și amare, din presimțiri ce nu se vor verifica niciodată; un imperiu de tulburări delicate, vagi și triste se întinde în regiunile sufletului, iar sufletul asistă la avalanșa de emoții nemărturisite pierdut în sine, victimă ascunzîșurilor sale. Lipsa unui centru spiritual creează sfîșierii o independență de orice formă posibilă, rezervînd-o disponibilă pentru toate salturile spiritului. Nu avem impresia, în toate sfîșierile, că în noi se prepară o răsturnare, o explozie cum n-a mai fost, că se începe ceva pentru înfrîna oară, că vorba noastră va fi faptă, iar gestul, demiurgic, fără să ne putem da seama de conținutul acestor acte și de realizarea lor? Nu știm nimic în nici o sfîșiere; dar simțim că, fără ea, nu vom fi nimic. O certitudine ciudată, amestecîndu-se în freamătul și în tremurul subtil al ființei, împrumută sfîșierii o voluptate indefinibilă, de o prezență fermecătoare și dureroasă, de un echivoc rar.

De cîte ori, prinși în nesiguranța unei fericiri banale, sau de cîte ori, îndoindu-ne vag de neutralitatea noastră psihică, ne apucă subit o sfîșiere a inimii și sîntem posedați de o tristețe rară? Înseamnă oare invazia tristeții și subtilul sfîșierii apariții din senin? Nu s-au pregătit ele continuu și subteran fără să știm? Izbucnirea sfîșierilor și a tristeților dă o dovadă de o prezență ascunsă a unui principiu impur care activează în umbra ființelor, sfîșiate de tristeți și triste în sfîșieri. Intervenția acestui principiu corespunde unei eroziuni con-

tinue și unei năvale intermitente. Cine a căzut pradă sfîșierilor e sfîșiat în fiecare clipă. Cu cît acela își dă mai rar seama de acest lucru, cu atît izbucnirile sînt mai puternice.

Nu este un om întreg acel ce nu cunoaște sfîșierile. Pentru a fi om dintr-o bucată, trebuie să te fi risipit în bucăți. În aceasta consistă opera sfîșierilor: în risipire și în verificare prin risipire. După ce ai pierdut ultimul element și ți-ai lichidat sufletul, să-ți refaci din neantul consecutiv sfîșierii rezistența și să triumfi pe dărîmăturile tale.

Tot ceea ce-i profund în iubire se manifestă într-o sfîșiere vecină cu distrugerea. Voluptatea îi împrumută totuși un caracter pozitiv sfîșierii; încît tremurul erotic își prețuiește slăbiciunile ca tot atîtea renașteri.

— Nu se poate iubi decît imperfecția. Tot ce atinge perfecțiunea sau ne-o inspiră paralizează afecțiunea noastră. Oamenii doresc negreșit o forță infinită, dar în nici un caz perfecțiunea. Numai în imperfecțiune există ură, suferință sau iubire și numai prin imperfecțiune există indivizi. Oamenii au înțeles atît de bine insuficiențele perfecțiunii, încît au vorbit de un Dumnezeu care suferă și l-au salvat construind o întreagă teologie a imperfecțiunii divine.

Între a fi perfect și a fi ciumat, aș prefera totdeauna pe cel din urmă. Să ne mîngîiem că istoria nu face nimic pentru a atinge perfecția. Refuzul practic și în gînd al perfecțiunii mă leagă mai mult de pămînt decît propria-mi materie.

Omul va trebui să facă un lucru mare și unic, dar care să nu-l ferească de imperfecție, de sfîșierile imperfecției.

Dacă adevărul, binele, frumosul ar face opoziție sfîșierilor, aș lupta pe viață și pe moarte pentru drepturile și triumful sfîșierilor.

— Imposibilitatea de a nu concepe eliberarea de timp ca o eliberare de viață... Veșnicia nu oferă nici o garanție că nu e nimic, încît dezmățul timpului exercită o atracție unică. Dacă timpul și viața pălesc în fața valorilor absolute, acestea nu par mai puțin palide în fața timpului și a vieții. Nu

ne putem salva de amăgiri fără să ne dezamăgim. Dar ne putem salva de valorile eterne, fără să ne doară acest univers de amăgiri. Ce-i mai rămîne omului? Să accepte pe veci amăgirile. Este aceasta resemnare? Dimpotrivă, curaj suprem. Nu este resemnare, fiindcă amăgirile sînt un ireparabil ce l-am putea evita, retrăgînd tulburele asentiment dat vieții. Și apoi, te resemnezi la ce nu iubești.

Dar nu cred că nu iubesc amăgirile.

— Religiile și-au făcut un titlu de glorie din a fi recomandat învingerea orgoliului, fără să se întrebe dacă, fără orgoliu, omul mai are vreun rost în viață. Fără orgoliu nu există acțiune, fiindcă nu există individualitate. Cine este împotriva orgoliului s-a declarat dușman de moarte al vieții. Religiile trebuiau să ne spună clar și definitiv: nu sîntem pentru moarte. Religiile au distrus toate amăgirile. Adîncimea lor este o prăpastie. A privi veșnic în afară de timp! Dar vremelnicia are ceva mîngîietor, pe cînd veșnicia n-o putem iubi fără frică.

În veșnicie nu se pierde nimic. Dar mă simt legat de acest pămînt, fiindcă e *pierdut*... Și dacă mi s-ar oferi ceruri peste ceruri și mi s-ar întinde în față farmecul atîtor vise întruchipate, pierzania în amăgiri pămîntești m-ar fura în vidul ei mai mult decît nimicul veșniciei. Înțelege cineva? Evadarea din veșnicie...

— Cine a gîndit mult veșnicia, moartea, viața, timpul și suferința este imposibil să aibă un sentiment definit, o viziune precisă și o convingere determinată despre ele. Nu există un sentiment definit al morții decît la cei ce au gîndit-o și simțit-o pe jumătate; nu poți avea o viziune precisă a suferinței; și este imposibil a avea o convingere determinată despre viață. Atunci cînd te-ai lichidat în ele și ai fost, deodată sau rînd pe rînd, veșnicie, moarte, viață, timp și suferință, nu se poate să le iubești fără să le urăști. O mînie admirativă, un dezgust extatic și o plictiseală fermecătoare te apropie și te îndepărtează de ele. Ambivalența și echivocul țin de realitățile ultime. A fi cu adevărul împotriva lui nu este o for-

mulă paradoxală, fiindcă oricine înțelege riscurile și revelațiile lui nu se poate să nu iubească și să nu urască adevărul. Cine crede în acest adevăr este naiv; cine nu crede, stupid. Singurul drum drept este pe o muchie de cuțit.

Cu datele ultime, nu putem fi decît zăpăciți, de o zăpăceală divină și diabolică. Și în această zăpăceală se naște un surîs cosmic în locul surîsului direct, ochii își apropie ordini nevăzute sau pleoapele se-nchid spre a le ascunde, simțurile se deschid spre taine și gîndurile cu evidențe acoperă tainele.

— În numele frumuseții, ne-am putea dispensa de profunzime. Este necesar să distrugem aspectele, zărind dincolo de ele? De atîtea ori, aspectele sînt un reazem, pe care atît de rar ne sprijinim cînd sîntem departe de ele. Cu cît lăsăm mai în urmă aparențele, cu atît reazemului îi pierdem mai mult urma. Toată mișcarea pare un dans al aparențelor și toată muzica, o chemare a lor. Nu poate fi salvată decît o adîncime: aceea care vede în adîncul aparențelor, în fundul amăgirilor. Numai o astfel de adîncime ne poate da gustul aparențelor și al amăgirilor.

Nu se poate iubi viața fără gustul amăgirilor. Cînd mă vor îmbrățișa toate lucrurile care trec?

— Cîtă viață ai pus în gînduri, atîta moarte este în tine.

— Să te simți viu în halucinația ultimei bucăți din tine, în vîrtejul lăuntric al lacrimilor, să fii delicat ca o iluzie în năvala unei forțe obscure, să te sugrume visul cel mai inocent, să te răstoarne o presimțire și să te izbească imaterialul! Acele vibrații halucinante, care aruncă tristețile în aer, care sar peste înfrîngeri, peste regrete, peste materie și formă și întind punți spre nu știu ce lumi, pe care am dori să le pierdem spre a ne pierde în altele!

Ce lume nu este prea îngustă pentru excesul unei inimi? Nu pot fi întreg decît în sfișieri.

— Pentru ca să nu te faci de rîs în istorie, trebuie să fii poetic și cinic. Dacă nu poți călca peste prejudecățile pe care

le iubești, pentru ca apoi să le iubești și mai tare, te va călca istoria. *A da lovitura în timp* — este singura salvare după eșecul în veșnicie. Omul nu poate ținti decît să devină sau Dumnezeu, sau om politic.

— Poate că omul ar suporta cu un curaj neînfrînat durerile, dacă n-ar fi singurătățile care le însoțesc. Acestea sînt înfricoșătoare și amenințătoare. Omul suportă mai ușor moartea decît singurătatea. Nu există decît o lașitate: în fața singurătății. Și această lașitate este cu atît mai gravă, cu cît omul este singur, în esența sa. Teama de singurătate este o autotrădare.

— Libertatea este un jug prea mare pe capul omului. În teroarea cea mai feroce, el este mai sigur decît pe căile libertății. Deși a fost concepută ca suprema pozitivitate, libertatea n-a încetat niciodată a-și descoperi reversul ei negativ. Drumul sigur al prăbușirii este libertatea. Omul este prea slab și prea mic pentru infinitul libertății, încît acest infinit devine un infinit negativ. În fața lipsei de margini, omul își pierde propria lui margine. *Libertatea este un principiu etic de esență demonică*. Paradoxul este irezolvabil.

Libertatea este prea mare și noi sîntem prea mici. Cîți dintre oameni au meritat-o? Omul iubește libertatea; dar îi e frică de ea.

— Nu cunosc decît două sfișieri: iudaică și rusă. (Iov și Dostoievski.) Popoarele celelalte au putut suferi nesfîrșit; dar n-au avut pasiunea suferinței. N-au misiune decît popoarele care s-au călcat pe ele însele în picioare, care au reeditat pe Adam. Un popor care nu îndură în existența lui istorică întreaga tragedie a istoriei nu se poate ridica la mesianism și la universalism. Un popor care nu crede că are monopolul adevărului nu va lăsa urmă în istorie.

— În gîndurile cele mai banale și în actele cele mai neînsemnate, te surprinde uneori suspendarea subită a timpului. Un fior rar te duce undeva departe și, în loc să te lase progresul timpului în urmă, i-o iei tu înainte. Nu știi dacă

este veșnicia care te-a furat sau un viciu în conștiința temporalității. Suspendarea subită a timpului dovedește cât ești de străin în sânul însuși al vieții și cât de pregătit ai fi de o evadare, dacă ai dori-o. Lumea ar fi putut foarte bine fi altceva decît viață și, mai cu seamă, moarte! Nemurire, bunăoară.

— Doamne, nu ți-e teamă că spaima noastră va răsturna legile naturii, natura și pe tine? Sau tu nu cunoști spaima creaturii? Cine ne va vindeca de spaimă, Doamne, o dată ce fiul tău ne-a mărit-o?

— Cum să ai curajul să tragi ultimele consecințe, cînd ele te duc totdeauna în afară de lume?

Pentru a îmbrățișa pămîntul, nu trebuie să tragi nici o consecință: iubirea să fie iubire; gîndul, gînd; fapta, faptă. Cum se vor amesteca, ai apucat pe calea consecințelor, pe calea pierzaniei.

Renunțarea este un alt cuvînt pentru ultimele consecințe. Dar eu vreau să mă distrug în lume...

— Ca oamenii să fie singuri, înțeleg; dar ca adevărurile?! Și totuși, adevărurile sînt singure, mai singure decît bănuim. Toate adevărurile particulare, care ar constitui coloanele unui adevăr universal, reprezintă în fond individuații logice, izolate în limitarea lor. Care-i acel adevăr universal care să le încoroneze și să le justifice? Îl știe cineva? Se pare că unii l-au știut și chiar ni l-au spus. Dar nu știu de ce l-am uitat. N-avem memoria divinității. Oare Dumnezeu să fie atît de departe?

Adevărurile n-ar mai fi așa singure dacă pe ele s-ar reze-ma Dumnezeu. Așa, ele pe cine susțin? *Ideea* de adevăr, Binele, Frumosul? Acestea nu dau viață și se știe doar că adevărurile nu sînt *vii*...

Acum înțeleg de ce omul nu poate fi mîngîiat. Ce sprijin să-i dea adevărurile? Ele au supt omului toată viața. Și n-au reușit să fie mai pline ca el. *Singur între adevăruri singure*, iată un adevăr despre om, care-i poate servi de definiție.

— Din ce fugi mai mult de problema omului, din aceea ea apare mai stăruitoare și mai irezolvabilă. Cu cît te pasionezi de probleme mai neomenești, cu atît omenescul îți crește în obsesie. Nu s-ar putea gîndi eternitatea fără noi? Numai așa ar trebui gîndită. Dar te gîndești cu un nesfîrșit regret că toți cei ce au meditat veșnicia s-au preocupat de om mai mult decît toți istoricii laolaltă.

Eliberarea de omenesc nu e posibilă, fiindcă nu se gîndește viu decît pe om. O reflexie continuă și torturată, scoțîndu-te din rîndul oamenilor, nu te obligă mai puțin la o definire neîncetată față de fenomenul uman. De om nu se poate scăpa. Încotro ai lua-o, îți iese în cale. El însuși a ținut calea divinității. Dumnezeu l-a făcut după chipul și asemănarea sa; omul s-a răzbunat, și a acoperit figura lui Dumnezeu cu masca sa. Nimeni și nimic nu-i scapă acestui scăpătat al naturii. De ce sursă s-a îndepărtat, de însetează cu cît cucerește mai mult? În loc să se înstăpînească în natură, a scăpătat. Și ce avere a pierdut? Extazul vieții, înlocuit de *conștiința* vieții. Ce i-a tulburat extazul? De ce a vrut să *știe* că trăiește? Viața trăită anonim și universal, în anticipările individuației, nu dă ea fiori absoluți? Insuficiențe originare ale vieții au dat naștere conștiinței, goluri inițiale i-au pregătit apariția. În om, s-au vărsat toate golurile vieții și ca atare toate disponibilitățile spre conștiință. Nouă ne datorează viața menținerea ei: am salvat, în tragedia noastră, natura de la vid.

— Cît de mare ar trebui să fie cunoașterea ca să scăpăm de tristețe, este tot așa de greu de spus, pe cît e de ușor a stabili cît trebuie să fie de mică pentru a nu o avea. Există, ce e drept, o tristețe care n-are legătură cu cunoașterea: o tristețe minerală, nici măcar biologică. La demenți și la popoarele primitive, se sfișie materia în sine; o tristețe oarbă, pornită din obscuritatea materiei; din nediferențierea și greutatea ei. Îi apasă materia, și tristețea lor este chinul materiei.

Tristețea consecutivă cunoașterii măsoară greutatea materiei în nesfîrșire și izolează, de acest infinit gravitațional, conștiința. Este o tristețe care vede ce ușor ar fi putut să

nu ne aparțină lumea. Când cunoașterea s-ar întinde pe toată sfera lumii, n-ar mai fi nici un motiv pentru a fi trist și cunoașterea ne-ar scoate din lume pentru a ne face triști altundeva. La un moment dat ar trebui să se oprească cunoașterea și tristețea. După ce am termina de cunoscut, am cădea în extaz. În fața cui? Eu nu pot să răspund. Dacă aș răspunde, ce rost aș mai avea *aici!*

— Trosnesc în tine epoci geologice? Dacă nu, de ce vorbești de timp? Fost-ai marea, în care s-au vărsat fluviile timpului? Dacă nu, de ce te mîndrești cu istoria? Adunat-ai toate lacrimile ce nu s-au uscat și le-ai replîns pentru a le reda pămîntului și a mîngîia ochii și inima? Sau nu știi ce e durere și alinare și uitare? De cîte ori scăpat-ai oamenii de la rușinea unei morți corecte? La cîți le-ai murit moartea, ca să ai dreptul la nemurire?

Cunoști dorința de a cere iertare și ultimului vierme? Sau nu cunoști răzvrătirea îngerească împotriva păcatului?

N-ai fost nicicînd melodie venind de undeva spre pămînt? Sau nu știi ce e căderea, regretul și pierderea? Te-a durut cîndva risipa amăgirilor, încovoiat sub blestemul esențelor? Sau nu știi ce e ispita amăgirilor și spaima de înmărmurire?

Că nu *este* decît tot ce trece — nu te-a prins ca un adevăr și acest adevăr nu te-a împins împotriva gîndului?

Că tot ce rămîne și tot ce durează rămîne și durează pe dărîmăturile vieții — nu te-a răzvrătit acest adevăr împotriva adevărurilor? N-ai iubit cu dragoste arzătoare vremelnicul, din teama de veșnicie? Și n-ai încercat înveșnicirea clipei, ca să scapi atît de timp, cît și de veșnicie?

De cîte ori fuga de pămînt ți-a fost regret și de cîte ori mîhnirea te-a reînfiat pămîntului? N-ai bănuit că dacă viața ne îndepărtează de pămînt, prin moarte sîntem fiii lui; că de pămînt sîntem legați prin ceva ultim?

Cunoști tu spaima fără leac sub care se zguduie legile trupului și ale inimii și care mărește clipa pe conținutul lumii? De nu, în zadar vei căuta pornirea rostogolirilor; străine îți vor rămîne coloanele și dărîmăturile lumii, fără spaima fiecărei clipe...

— Tot mai mult mă conving că în melancolie *presimțim* totul și că în sfîșiere *știm* totul. Nu există decît sfîșieri ale inimii: și inima nu cunoaște spațiul... De aceea îmbrățișăm totul în sfîșieri...

— S-ar putea încerca o întreagă teorie a sfîșierilor. Dar ce rost are să explici lucrurile dureroase? Explicația este fecundă și utilă numai cînd e vorba de ceva reversibil și reparabil. Explicăm, cînd avem ceva de îndreptat. Dar după sfîșieri nu mai putem îndrepta nimic, fiindcă nu mai putem sta drepti în fața lumii și nici lumea în fața noastră. Sfîșierile compromit geometria ascunsă a firii. Sau îi dovedesc ele ficțiunea?! Ce ordine invizibilă rezistă sfîșierii? La început n-au fost formele; legile nu sînt eterne; în substanța ei, firea nu e ordine; lumea s-ar putea întoarce oricînd în haos, dacă ar vrea; creația nu precede distrugerea; *în* lume nu înseamnă *în* lege; omul caută libertatea cu furie și fuge de ea de cîte ori o are; nimeni nu acceptă lumea, dar toți trăiesc ca și cum ea ar fi suprema valoare; dacă s-ar putea substitui lumile; pămîntul nu se va mai învîrți regulat, ci se va sfărîma, ca inima; soarele n-are decît de pierdut, ne spune căldura sufletului. (Revelații ale sfîșierilor.)

Nu este greu de suportat acea groază care-ți provoacă o vibrație activă și un tremur exploziv, fiindcă manifestîndu-se în febră își consumă prin acest fapt intensitatea, groaza atenuîndu-se în teamă sau în nesiguranță. Dar este insuportabilă groaza născută în stupoare, într-un calm obscur, într-o înmărmurire subterană. Niciodată în viață nu simți mai mult nevoia de a striga: ajutor! sau de a scoate, mai puternic, un strigăt ininteligibil. În acel calm care te aseamănă celei mai mulțumite și mai echilibrate ființe, o catastrofă ți-ar părea o evidență, o prăbușire firească, o moarte acceptabilă. Groaza convertește în evidență tot ce e sinistru, și tot ce e divin devine monstruos, începînd cu surîsul. Nici un om care nu simte groaza, acea groază fără motiv, nu va înțelege nici un act „fără motiv”. Trebuie să faci ceva împotriva groazei. Și ceea ce faci nu va putea fi înțeles de nimeni, fiindcă n-are un sens decît pentru groaza ta. De ce sînt adevărurile atît de singure?

Cu cît strigi adevărurilor mai tare: ajutor!, cu atît ele se ascund mai mult. Poate chiar fug. Sînt adevăruri prea mediocre, sau nu sînt făcute pentru această lume?

Numai religia ne mai mîngîie de groază, fără să o analizeze. Groaza este o groază de lume. Religia, scoțîndu-ne temporar din lume, ne eliberează de „obiectivul” groazei.

Nu numai prin ură, dar și prin groază sînt fiul acestui pămînt! Dar groaza va răsturna odată acest pămînt; o groază prea mare îi va da foc, sau pămîntul se va aprinde din groaza cea mare a unui suflet. Va trebui redat soarelui acest pămînt, căci lacrimile de mult au fost redade sufletului...

— Nu există nici un motiv de a nu fi trist. Așa este tristețea de legată de fire, înînt precede omul. Nu știu dacă la început era tristețea, și tristețea era de la Dumnezeu, dar știu că au trebuit să apară întiile zile ale creațiunii, înaintea creaturilor. Omul nu mai putea evita tristețea, și de aceea de-a lungul vremilor n-a găsit el nici un mod de a nu fi trist.

— Ce muzică e aceea care nu se naște și nu ne poartă în tristețe? Și nu este în tristețea muzicală dezamăgirea de lumea aceasta apropiată, ci de *depărtarea* celei divine. Muzica este de esență religioasă. Nu în zadar ea este singurul răspuns pe care l-a putut da omul glasurilor cerești.

— Surîsul adîncit și subțiat pînă la extaz; priviri spre tot ce nu va fi; mîngîind planarea fără de nume, lipsită de substanță și neapartînînd nici unei lumi atinse de timp sau de absența lui; veghind în amăgiri divine și păzind liniștea uitărilor; cu aduceri aminte din viitor și pierdut în așteptarea trecutului; răcorindu-te în inima soarelui și încălzindu-te în umbra lui Dumnezeu. Cred că înțeleg îngerii...

— Senzația aceea de rupere interioară, de plesnire a țesuturilor, de cîte ori sîntem siliți să alegem între timp și eternitate... Se dizolvă timpul în noi, sau ne apasă veșnicia? Uneori, dualismul timp — eternitate pare o pură ficțiune. Totul ia atunci culoarea unui timp în care ne tîrîm și care

ne arde. Plenitudinea temporală împrumută vieții un ritm de exasperare fecundă, care se mărește pînă la o rostogolire în eternitate. În febra timpului își atinge viața maximul său. Culmile vieții se înalță pe exasperarea temporalității. Viața este *ne-eternitate*, adică tot timpul, plus cîtimea aceea de veșnicie, rezultată din negația însăși a veșniciei. Omul nu poate trăi decît cu sferturi de eternitate.

— Și văd născîndu-se o epocă în care se vor sfărîma toate liniile, se vor sfărîma de prea mult tremur, și formele, de prea multă ondulație, își vor pierde conturul. Nu numai în artă, dar și în natură sînt epoci clasice. Și acestea vor deveni simple amintiri, în primenirea naturii, care își va schimba legile din groaza de permanență. Exasperat de banalitatea cosmică, omul va saluta haosul ca o apropiere a transfigurării cosmice. Cînd se vor arăta semne de primenire a naturii? Cînd omul, îmbătat de o altă ordine, de una divină sau de una diabolică, va călca peste legile naturii fără să sufere nici o înfrîngere și nici o cădere.

— De cîte ori furia și pasiunea mă aruncă dincolo de lume, de atîtea ori descopăr, în străfunduri, rugi și chemări ale pămîntului. Nici o cale nu duce spre pămînt, dar toate pleacă din el.

— În muzica lui Beethoven nu se ating culmi divine, fiindcă omul este un dumnezeu; dar un dumnezeu care suferă și se bucură *omenește*. Lipsindu-i aspirația și intuiția paradiziacă, tragedia umană este condiția lui divină. Deoarece umanul ia proporțiile divinului, transcendentul joacă un rol extrem de redus. O muzică demiurgică anulează pe Dumnezeu, fiindcă el este singura ei piedică. Un creator ca Beethoven nu poate crede în Dumnezeu decît prin analogie. Extazul creației proprii îi poate trezi admirație pentru Dumnezeu, în nici un caz umilință. *Creatorul* nu se poate simți decît diminuat de creatori. Cîte atribute nu i-a răpit Beethoven?

Această lume este *lumea*, în muzica beethoveniană. Tragicul în immanent este nota ce o separă de sublimul transcen-

dent al lui Bach, la care culmile divine sînt înălțimea sa naturală. Sfîșierea umană și frenezia cosmică sînt pentru Beethoven un drum în sine, pe cînd pentru Bach, întrezăriri ale unui vis, de atîtea ori palpabil în elanul ceresc al sufletului. Prezența paradisului Bach corespunde unei absențe totale la Beethoven. Înseamnă că acesta e nereligios? Beethoven e religios prin tensiunea infinită de creator, întocmai ca Nietzsche, al cărui titanism este de esență religioasă. Cum la Beethoven nu este nimic „psihologic”, fiindcă totul se înrădăcește în cosmic (tristețe cosmică, bucurie cosmică), acesta substituie atîtea caractere divine, fără să înlocuiască divinitatea. Extazul cosmic nu l-a dus la panteism, fiindcă în cosmic regăsea elementele divine ale tragicului său uman. Nu cunosc creator mai puțin creștin ca Beethoven. *Admirația* pentru divinitate este cel mai mare act de revoltă de la Prometeu încoace. — *Tristețea cosmogonică* a acestei muzici, tristețe care naște o lume și nu care sfărîmă o inimă.

— Viziunea pură a ne-semnificațiilor... Adică a despuia de orice conținut esențe, amăgiri, intuiții, a le opri pulsația și a le vida consistența. Actele vitale devin deșarte în privirea ce nu cunoaște rezistența substanței. Viziunea substanțială solidifică și centrează fluiditatea amăgirilor, iar semnificațiilor le dă o bază și o rezistență vitală. Totul are un gust, fiindcă totul are o rădăcină. A vedea însă pînă în fundul semnificațiilor înseamnă a le nega în ele însele. Devitalizarea semnificațiilor le despoaie într-o transparentă echivalentă nimicului. Viziunea definitivă a unei semnificații o transformă în ne-semnificație. Atunci se naște dezgustul pentru tot ce ar mai putea însemna ceva. Luciditatea ultimă este ecuația: sens — nonsens.

Dezgustul din cunoașterea din dezgust, deoarece condiționarea lor nu presupune neapărat anterioritatea cunoașterii — reprezintă un proces de devastare a vieții. Este doar atît de știut că viața nu rezistă la temelii, că numai spuma ei are consistență.

— Acesta este drumul tristeții: din țesuturi la cer.

— Ochii ce se închid de câte ori ne deschidem lucrurilor netrecătoare... Pleoapele sînt porți masive care apără cetatea luminii. De ce sînt pleoapele atît de grele, de câte ori nu ne ispitesc amăgirile? Cu cît lumina lăuntrică e mai mare, cu atît sînt mai grele pleoapele. De câte ori orbirea interioară de lumină n-a refuzat soarele ca o pîngărire... Cum apasă uneori pleoapele și se închid ferecate, fugind de lumină și apărînd o comoară născută din focul întunecimilor...

Dar ochii nu trebuiau să se închidă niciodată. Ei aveau să se răsfețe în zîmbetul aparențelor. Numai spiritul ne-a învățat că a sta cu ochii deschiși este concesiunea maximă ce o putem face lumii...

Sînt lumini lăuntrice care pot face soarele gelos. De ce n-am renunța la ele pentru o strălucire unică și de ce nu ne-am pleca în fața întîietății soarelui? Ce este impur în lumină? Sau teama de îndoielile care ar răci căldura soarelui?

— Voi striga: ajutor! îngerilor. Ei răspund: dacă nu toți, cel puțin cei căzuți. Înfrîngerile cerești mă mai pot consola.

— O gamă a temerii? O ierarhie a spaimelor? Se poate stabili care e spaima cea mai mare și spaima cea mai mică? Din moment ce „obiectul” spaimii o declanșează, ea existînd totdeauna potențial, nu putem stabili nici o ierarhie din afară. Singurul lucru care s-ar putea face ar fi o constatare a inegalităților de potențial, care însă nu poate duce la construirea unei ierarhii valabile. A te teme de: Dumnezeu, moarte, boală, de tine însuși nu lămurește cu nimic fenomenul temerii. Teama fiind primordială, ea poate fi prezentă și fără aceste „obiecte”. Neantul este o cauză a spaimii? Dimpotrivă, este mult mai adevărat că spaima este o cauză a neantului. Spaima este generatoarea „obiectelor” sale, spaima dă naștere „cauzelor” sale. De aceea, în sine, spaima n-are motiv.

Frică, teamă, spaimă și groază prezintă o gradație în intensitate, în nici un caz determinată de natura fenomenului. De moarte îmi poate fi, rînd pe rînd, frică, teamă, spaimă sau groază. Nuanțele sensibilității abisale sînt influențate de poziția în momentul respectiv și de mobilitatea sufletească.

Ierarhizarea este nevalabilă și din motivul că nu ni se revelează, într-o formă de teamă, mult mai mult decît în alta. Dacă *simțim* mai mult în groază, *înțelegem* mai mult în frică. În groază nu se poate gândi, pe cînd frica permite o frenezie lucidă, un neastîmpăr al gândului.

— Umilința exprimă un paroxism al sentimentului creatural. Așa este omul de decăzut în umilință, încît se consideră ultima creatură, și așa este de înălțat, încît nu se adresează decît divinității. Umilința este dezgustătoare și sublimă...

— Dezgustul de tot ceea ce-i „înălțător”, de „bine”, de „adevăr” și de „frumos”... Și cînd te gîndești că în numele acestor valori sau ficțiuni s-au făcut războaie, s-au creat sisteme de gîndire și că prin ele se justifică istoria! Fără ele, cultura este inconceptibilă, iar spiritul o iluzie. Ce n-au făcut oamenii pentru a le salva! Prototipuri, categorii ideale, forme transcendente, numai și numai să fie cît mai inaccesibile, mai pure, mai inviolabile. Fiecare dintre ele are ca atribut pe celelalte. „Binele” nu este el înălțător, frumos, adevărat? Ce dezgust de aceste cuvinte: *tot ceea ce-i înălțător*.

Examinați, într-o clipă în care singurătatea v-a învăluit total, aceste „categorii eterne” și cereți ajutorul uneia, nu ca să vă scape de singurătate, ci ca să vă sprijine, și veți vedea ce reazem iluzoriu prezintă categoriile eterne. Vă vor fi, dimpotrivă, de un folos incalculabil orgoliul, tensiunea ca atare, dorința de glorie, de răzbunare, scrișniurile, nu numai ale dinților, dar și ale inimii, vă vor ajuta nesfîrșit toate „bunurile trecătoare”. Echilibrul mediocru a inventat „categoriile eterne”, pasiunea disperată a descoperit eternitatea lucrurilor trecătoare. Eternitatea nu se înțelege cu categorii eterne, ci cu flăcările disparente ale sufletului.

— Bach, Shakespeare, Beethoven, Dostoievski și Nietzsche sînt singurul argument împotriva monoteismului.

— N-aș avea decît o mîndrie: să pot deveni un om de la care poeții ar putea învăța ceva.

— Bach este un alt cuvînt pentru sublim și cuvîntul propriu pentru consolare. Muzica divină ne închide singură pleoapele. Ochii nu pot vedea decît pămîntul.

— Fiorurile cărnii ne leagă de pămînt. Dar de cine ne leagă strigătele înăbușite ale cărnii, expansiunea dureroasă a țesuturilor, convulsiunile nemărturisite ale organelor? Temperatura cărnii evaporează spiritul și ne îmbată într-o avalanșă de aburi. Ne mai poate lega furia carnală de pămînt? Numai în echilibrul cărnii ne găsim o formă în lume; furia ei nu ne satisface decît în răsturnări care substituie pămîntului halucinația atîtor lumi posibile. Tragedia cărnii sînt regretele devenite flăcări, senzualitatea aprinsă de propria ei tensiune, tremurul celulelor, gata de a se risipi în haos. Insatisfacția cărnii ne scoate din lume mai repede decît detașarea spiritului. Pîna și carnea strigă după o altă lume. Nu în zadar religiile s-au ocupat — sau s-au mirat — de problema cărnii. Ele n-au rezolvat-o, dar ne-au convins că tragedia cărnii este o tragedie religioasă. Lupta dintre asceză și voluptate nu se va termina niciodată, deși omenirea, în genere, s-a decis pentru ultima. Prin aceasta, acuitatea conflictului individual n-a fost anulată. Asceza își are voluptățile ei, care o vor menține totdeauna și îi vor crea apărători fanatici. Sfințenia n-a rezistat prin ceea ce în ea este renunțare, ci prin voluptățile pe care noi nu le putem bănuî! Sfinții trebuie să fi cunoscut momente care ar putea trezi invidia celui mai mare închinător al simțurilor. Voluptatea, o voluptate transfigurată și pură, este un element pozitiv al sfințeniei, prin care ea se leagă *direct* de o lume transcendentă. Precum voluptatea senzuală atașează imediat omul de lumea de aici, așa voluptatea sfîntă — de o lume de dincolo. Prin voluptatea transfigurată, sfinții trăiesc în *imediatul* lumii celeilalte. Trăind în imediatul de dincolo, ei pot avea distanța de imediatul de aici în care trăiesc oamenii. Sfinții trăiesc *indirect* între noi și direct dincolo de noi. Aceasta nu înseamnă că sfîntul trăiește într-o ierarhie a lumilor (pentru el totul fiind *egal*; amăgire — esență, interior — exterior), ci într-una a *voluptăților*. Nici unul dintre sfinți n-a disprețuit lumea noastră;

toți au încercat s-o sfințească. Numai că oamenii au refuzat voluptatea rarefiată a paradisiului, deoarece în ea n-au putut descoperi decît un vid divin, căruia i-au preferat voluptățile dense, dar trecătoare, ale cărnii. Sfinții au învins tragedia cărnii. Acest fapt ni-i face atît de străini. Sfîșierile cărnii sînt o mîngîiere dureroasă la care nu putem renunța. Nu putem plăti atît de scump surprizele cerești.

— Dacă omul ar fi avut aripi, de mult ar fi zburat de pe pămînt, iar raiul i-ar fi scăpat fără căderea în păcat. Omul este un paradox al naturii, fiindcă nici o condiție nu-i pare naturală.

— Totul în mine cere o altă lume. De nu s-ar naște acest pămînt din concesiile imperfecțiunii mele, pierdut aș fi într-un refuz religios. Tot ce e religios se naște din refuzul acestei lumi, iar tristețea religioasă este fructul acestui refuz, ce nu s-a putut izbăvi în revelația alteia. Refuzul divin al pămîntului pleacă dintr-o nemîngîiere sfîșietoare, pe care o putem îndulci cu o acceptare disperată a lumii. Din moment ce-mi este interzisă gloria cerească, trebuie să-mi fie indiferent că aici, jos, voi ajunge ministru sau paznic de bordel.

ÎN UMBRA SFINTELOR — Cu toții trăim în adevăruri locale. Tot ce gîndim este de circumstanță. Pretextul definește nu numai calitatea gîndului, ci și a lumii; poate în primul rînd a lumii. Căci să nu uităm că trăim într-o *lume de circumstanță*. De cîte ori nu ne apucă o dorință sălbatică de a scăpa de *accidentul* acestei lumi, de cîte ori nu se reduce la iluzie pasiunea noastră pentru vremelnicie? Și atunci, la cine să apelăm? La oameni? Ferească Dumnezeu! Numai la sfinți. Despre acele clipe în care societatea sfinților ne dispensează de oameni, de orice fel de oameni; chiar și de poeți...

Lectura sfinților este simțită ca o necesitate atunci cînd lumea aceasta nu mai poate constitui nici măcar o amintire, fiindcă acel reziduu de existență care o caracteriza, ca pretext, circumstanță sau accident, s-a subtilizat în nimic. Sfinții

nu cunosc ce înseamnă aici. Ei n-au noțiunea de spațiu. De aceea se transpun și *ne* transpun atît de ușor în alte lumi.

Nu mergem spre sfinți pentru mîngîieri, ci pentru a ne suplini decepția pămîntească și umană cu senzații de *ne*-umanitate. Cine în societatea sfinților se mai simte *om*, acela mai are mult de învățat în lume, pentru a se putea dezvăța de ea. Sfințenia este un dezvăț de lume. Tîrziu am ajuns să înțeleg cuvintele din revelația Sfintei Tereza: Tu nu trebuie să mai stai de vorbă cu oamenii, ci cu îngerii.

Sfînta Tereza de Avila — femeia care reabilitează un întreg sex condamnat — m-a învățat în cele pămîntești, dar mai cu seamă în cele cerești, mai mult decît nu știu cîți mari filozofi. M-ar stingheri să fiu numit discipol al lui Schopenhauer sau al lui Nietzsche; dar oare mi-aș putea stăpîni bucuria, cînd m-ar chema *discipolul sfintelor*?

Cartea cel mai greu de scris, dar și cea mai fermecătoare, mi se pare a fi aceea care ar trata despre procesul prin care o femeie devine sfîntă sau *este*. Cine va prinde odată sensul ultim al sfințeniei și procesul prin care atîtea femei și-au lichidat condiția? Hildegarda de Bingen, Rosa de Lima, Mechtilda de Magdeburg, Lidwina de Schiedam, Angela de Foligno, Caterina Emmerich și atîtea altele, ni le va restabili cineva pămîntului? Sau mai bine zis: ne vor restabili ele cerului?

De ce vor fi nivelat oamenii atît de mult diferențele dintre sfinți și sfinte? Este drept că sfințenia n-are sex, dar se uită că unui bărbat îi e mai ușor să apuce pe căile sfințeniei decît unei femei. Între mediocritate și sfințenie, există înțelepciunea, care nu este o cale nefirească bărbatului, ci numai femeii. N-a existat pînă acum nici o femeie înțeleaptă. Atunci, cum ating femeile sfințenia? O vocație divină să explice acel salt? Pe cînd la bărbați accesul sfințeniei este gradat, acel al femeilor nu poate fi decît vertiginos, printr-un salt peste înțelepciune sau, într-un fel nu atît de rar, printr-un ocol făcut înțelepciunii. Este o mai mare renunțare în sfințenia feminină decît în cea masculină. Singura formă în care femeile și-au depășit condiția lor mediocră este sfințenia. Numai ca sfinte au produs ele ceva. În iubire n-au adus nimic nou în afară de prezența lor.

Și dacă aș încerca să desprind din trecut momentele cele mai greu de definit ale vieții mele, m-aș opri neapărat la acele petrecute în lectura Sfintei Tereza. Ardoarea delicată din setea ei cerească; o pasiune languroasă după despămîntenire; erotica divină, transfigurată în profetism și caritate. Fără să fi studiat opera acestei sfinte spaniole, n-aș fi înțeles niciodată lumea pe care ne-o dezvăluie extazul, dar mai cu seamă senzațiile consecutive lui. Gustului morții pînă la pasiune, rezultat din plenitudinea extatică, din acel fior ceresc care epuizează vitalul, cine i-a dat un farmec sfîșietor, o savoare dramatică și o atracție dureroasă, cu o intensitate mai mare decît Sfînta Tereza? Excesul interior duce la aspirația mistică spre moarte. Decît, Sfînta Tereza a fost prea mult creștină pentru ca să nu vadă în moarte drumul unei mari împliniri.

Cînd nu mai poți suferi ideile, cu sfinții și cu sfintele se poate trăi într-o lume dincolo de gînduri. Deși mi-ar fi mai frică să fiu sfînt decît lepros, le recunosc sfinților avantajul față de celelalte forme de realizare, avantaj care consistă în distanța infinită de idei. Sfințenia nu cunoaște dialectica. *Este* primează totdeauna gîndului; sau, mai bine zis, gîndul nu adaugă nimic existenței. Ceea ce mă face să nu urăsc sfinții este atitudinea lor antifilozofică. Pînă cînd va trebui să tot afirmăm că ideile nu sînt un reazem?

Sfințenia este o *genialitate a inimii*. Din inimă se naște o nouă lume; elanul demiurgic al inimii superpune lumi. Inspirația creatoare a inimii este cheia pentru înțelegerea sfinților. Capitoul principal al unei *cardiotici*, care s-ar ocupa cu sensul și cu logica inimii, ar trebui să trateze despre sfinți și despre infinitul inimii lor. Uneori, am o impresie pînă la precizie că inima Sfintei Tereza întrece dimensiunile lumii și atunci m-aș vrea legănat într-o inimă de sfîntă. În limbaj mistic, amploarea inimii n-are termeni de comparație în lumea noastră. Și cum o să aibă, cînd lumea *noastră* nu este a sfinților?

Care poate fi o supremă mîndrie pentru om? Să nu verifice legile naturii. Mulțimea le verifică și le ilustrează totdeauna; ceilalți, la fel... Eroii, geniile, rar de tot; sfinții, niciodată.

Ei nu mai sînt în luptă cu natura, fiindcă ei nu mai sînt deloc *natură*. De aceea este așa de puțin natural să fii sfînt... Verifică și ilustrează legile naturii acel ce trăiește în fluxul anonim al firii. Există pentru sfinți o regiune în care își pierd și ei numele. Este vorba de divinitate. Sfinții își pierd numele numai în fața divinității, fiindcă numai în fața ei *persoana* este o eroare. Cine știe dacă anonimatul în Dumnezeu nu este singura prezență...

A privit cineva stăruitor un portret de sfînt? I-a privit îndelung privirea? Îmi plac acei ochi neatașați de obiecte, iubesc ochii ce nu privesc spre pămînt, privirile îndreptate în sus. Cînd mă gîndesc la portretul sfîntului Francisc din Assisi, al lui Zurbarán, încep să înțeleg de ce lumina lăuntrică orbește și face ochiul insensibil la lumina din afară. Cu adevărat: ce să mai privești în afară, cînd spectacolul lăuntric este un tumult și un deliciu divin? Fizionomia sfinților exprimă o dezertare din lume. Detașarea extremă de individual, de imediatul trecător, de sugestiile clipei împrumută feței o paloare transcendentă. Sîngele nu mai poate pulsa în eternitate.

Decadența noastră, a tuturor, se exprimă în timiditatea de a privi cerul. Cîți se simt deprinși a privi în sus? Cred că toți am păcătuit împotriva înălțimilor. Omul modern, mai mult decît omul de totdeauna, privește cu liniște numai în jos. Față de cer toate idealurile noastre sînt trădări. Vagul din privirea sfinților nu este o reacție adecvată la clarobscurul lumii exterioare, așa cum ne-a obișnuit un anumit romantism, ci dezinteresul de jocul fugar de lumini și de umbre în care trăim noi.

Oricît ar însemna sfințenia o pietate față de lucruri, ea nu le salvează cu nimic, fiindcă, din perspectiva lumii noastre, orice privire în sus este o trădare. Cerul anulează lucrurile și, oricît ar vrea sfințenia să sfințească tot, ea nu reușește decît să le palidifice în fața strălucirii transcendente. Pămîntul n-a cîștigat nimic prin sfinți, a căror glorie n-a reușit să-l salveze decît prin ceea ce nu e el. Orice ar fi, în fața sfințeniei, pămîntul își pierde culoarea. Eforturile sfinților nu vor reuși să ne ducă mai departe de o zonă intermediară între cer și pămînt.

Huysmans, care în secolul trecut a înțeles mai bine decât oricine sfinții și sfintele, s-a oprit într-un volum la viața extraordinară a Sfintei Lidwina de Schiedam. Suferințele infinite ale acestei sfinte, fantasticul și ireprezentabilul existenței ei n-au un sens decât pentru acel care vrea să-și atenueze amarul condiției proprii, în comparație cu nesfârșitul suferinței ei. O lectură obiectivă și indiferentă convertește monumentalul acestei drame, mai mult divină decât umană, într-o monstruozitate. Cu adevărat: ce sens poate să aibă pentru un oarecare că Sfânta Lidwina a stat în pat aproape patruzeci de ani, că în acest timp ea n-a mâncat mai mult decât un om normal în patru zile? Sau că-i căzuse carnea și devenise un cimitir, dar un cimitir al perfecțiunii în bunătate? Un accident la patinaj, la vîrsta de șaisprezece ani, a fixat-o viața întreagă pe calea suferinței, vreau să spun, a sfințeniei. Și din cea mai frumoasă fată din Schiedam, a ajuns cea mai urîță. Ajunsă numai nervi și oase, ea oferea un spectacol hîd de perfecțiune. Toată viața a plîns fără întrerupere — căci Lidwina n-a cunoscut somnul —, nu pentru a se lamenta de soartă, ci pentru a implora pe Dumnezeu s-o învrednicească de toate suferințele celorlalți oameni, pentru a îndura și a prelua mizeria muritorilor. Obrajii ei erau două șanțuri adîncite mereu de cursul neîntrerupt al lacrimilor. Și te întrebi: dintr-o iluzie de corp, cum s-au putut naște atîtea lacrimi, și îți vine să răspunzi că lacrimile au o sursă cerească și că putea să plîngă altcineva prin ele. Sfînta Rosa de Lima spunea că lacrimile sînt darul cel mai mare al omului. Eu cred că le-a cunoscut și paradisul...

Pe patul de moarte s-a consumat însă minunea. Lidwina și-a recîștigat frumusețea anterioară accidentului care a condamnat-o la perfecțiune și sfințenie. Trăsăturile feței s-au îmbujorat în prospețime virginală, iar din corpul ei emanau mirosuri vrăjite, ca într-o incantație olfactivă.

În sfințenie, orice este posibil; dar nimic nu e explicabil. Acesta este farmecul echivoc al sfințeniei. Indefinibilul îi mărește atracția, dar adîncește indecizia și tulbură siguranța atitudinii noastre. Nimeni nu poate crede ceva precis despre sfinți și nimeni nu poate fi sigur de sentimentul

lui față de ei. Nimeni n-ar vrea să fie sfânt; dar lumea fără sfințenie ar fi un imens gol, așa încît trebuie să ispășească cineva în sfințenie neantul nostru de fiecare zi.

Diferența între un sfânt și un geniu consistă în faptul că la întîiul orice pas în viață este un progres în sfințenie, așa încît maturitatea indică totdeauna un apogeu, pe cînd la geniu progresul în vîrstă de cele mai multe ori este o deficiență a genialității. Un geniu este o explozie și un dinamism care nu trebuie să se cultive în perfecțiune, deoarece creațiile geniale nu se condiționează, nu se însumează și, calitativ, nu sînt progresive.

Sfințenia, care presupune acea genialitate a inimii de care vorbeam, este lipsită de spontaneitatea unică din care se nasc operele geniale, în schimb are vibrația, continuă și ascensională, care determină orice viață de sfânt ca o încoronare. Sfinții, în deosebire de eroi, nu *cad*, fiindcă pentru ei ultima clipă din viață este culmea cea mai înaltă, rezultată din însumarea treptată a tuturor celor de dinainte, iar distanța lor de lume elimină conflictul și suprimă tensiunea unui dualism, care generează prăbușirea tragică a eroului. Sfinții, față de eroi și de genii, au o cale sigură și directă, deși ei pot suferi și suferă mai mult decît aceștia. Sfinții sînt singurele ființe care trag profit după suferință. Nu în zadar ea le este singura recompensă, după cum spunea Pascal.

Ce sînge se varsă în sfîșierile inimii? Despre acel sînge ce nu-l poate absorbi pămîntul... Sîngele, născut pentru a ne îmbina cu timpul și cu pămîntul, și care ne scoate în afară de ele... Ce sînge e acel ce dă cărnii acel freamăt ceresc și-i împrumută o abstracție pe care n-a dorit-o?

Ce este sfințenia, dacă nu elanul sîngelui spre cer? Dacă sfinții încep a se detașa prin spirit de pămînt, nu este direcția schimbată a sîngelui care-i împinge spre înălțimi? Pe luciul inimii sfinților, lunecăm spre cer.

Sfințenia este infirmarea supremă a biologiei. De aceea sîngele sfinților nu mai aparține vieții...

Ah, cum aș vrea să sărut toate rănilor vieții, să mă scald în însîngerările acestei boli...

— Teama n-are cuvinte; oroarea nu este inspirație; sfîșierea nu duce în mîngîiere; îngerii nu salvează pămîntul; doar inima aparține cerului...

— Dacă într-o clipită ai înțelege totul și în acest act de înțelegere ai vedea contemporană întreaga devenire și toate aspectele lumii le-ai diferenția subit, îmbrățișîndu-le, oare nu te-ai opri pe veci, incapabil de a mai continua într-o lume epuizată? Sînt într-adevăr momente de viziune mărită pînă la demență, care suspendă timpul, mișcarea, respirația. Ce se mai poate adăuga acestora? Extazul cuprinzînd totul, ne aruncă pradă freamătului și nimicului. O ură cosmică naște un neant universal. Să-ți sfărîmi fruntea de stînci!

— Mă gîndesc la Dürer, reprezentînd în autoportret pe Isus, sau la Rembrandt, ridicînd, în tabloul pămîririi, crucea Mîntuitorului, după ce i s-au aplicat piroanele. Mai mult chiar decît sfinții, ei sînt contemporani ai lui Cristos.

— De ce nu-mi este inima o mare de sînge fără fund, ca s-o revărs asupra lumii și să-i ascund petele într-o strălucire roșie și universală? Atunci, lumea ar merita jertfa sîngelui și un pumnal introdus în inimă ar rezolva problema mîntuirii.

— Muzica mă face contemporan inimii.

Golurile vieții sînt pauze ale inimii. Dar muzica este oroare de vid și plin al inimii. Și se înfiripă în suflet acorduri care mă fac contemporan îngerilor...

— *Aud* timpul. Lunecînd pe zgomotul lui înapoi, epuizînd retrospectiv percepția lăuntrică a timpului, undeva, în infinitul amintirii, tăcerea mă scoate din clipe. După acel gol se tînguie ființa? Religia începe de la această tăcere. Dar noi nu putem percepe decît istoria — vibrația timpului.

— Caut omul, care de-ar fi fost Adam, și astăzi eram în paradis...

— În fiecare epocă, oamenii au *privit* altcumva. Lumea nu s-a schimbat, și nici ochii. Dar vizibilul a variat conti-

nuu, după mărimile inimii. Noi vedem astăzi *obiecte* și de aceea privirea are o direcție, un definit compromițător, o interesare în lume. Absență de infinit (spre care privește omul Renașterii) și triumf al imanenței. Cultura modernă este un impresionism, ale cărui nuanțe nu derivă din variații de intensitate, ci din multiplicitatea aparențelor.

De ce înțelegem atât de greu arta medievală, dacă nu din cauza inaccesibilului privirii?! Trebuie să faci abstracție de amintirea oricărui obiect, pentru ca să te poți apropia de ea. Definiția Madonei? *Absența percepției*. Cred, într-adevăr, că madonele n-au văzut nimic, ca orice ființe care trăiesc în *viziune*. Poate că oamenii lui Giotto, vreau să spun sfinții lui, nici n-au înregistrat pământul. Mirarea continuă din ochii tuturor ființelor medievale derivă din ceva ce noi numai bănuim. Impresia stranie de *idioție divină* din înfățișarea, gestul și mai ales privirea lor... Atât de mult au stat ele cu fața spre Dumnezeu, încât leșinul ceresc le-a răpit lumina ochilor...

— Cristofor Columb să fi spus oare Isabelei: „dă-mi, Mare Doamnă, corăbiile și ți le voi reînapoia cu o lume la remorcă”? Atunci, el a făcut o expediție religioasă, deoarece sentimentul geografic al unei lumi este un sentiment religios. Imperialismul geografic rezultă dintr-o incapacitate de respirație în spațiu, fiindcă orice spațiu e prea mic. Căutarea nemărginirii este o depășire a spațiului *prin spațiu*. Infinitul depășește întinderea, fiind el însuși întindere. — Sfinții nu cunosc spațiul, și nu-l cunosc fiindcă sfințenia este o stare religioasă *împlinită*, o dorință religioasă satisfăcută. Columb a fost atât de avid de spațiu fiindcă era un neîmplinit religios. El *simțea* ceea ce noi *știm*; nu poți deveni un intim al cerului înainte de a fi lichidat cu întinderile. Pentru spanioli, descoperirea Americii a fost un izvor de belșug, pentru Columb, o poartă spre cer.

— Uneori, senzația cea mai mică și mai indivizibilă ne apropie de absolut, ca o revelație. O atingere delicată a pielii ne umple de un fior mistic; amintirea unei senzații, de neli-niște nepămînteană. Culorile capătă strălucire transcendentă,

iar sunetele accent apocaliptic. *Totul* este religios. O părticică de aer pare a degaja aceeași participare la înțelesul extatic al lumii ca spectacolul unei nopți de vară. A prinde tactil misterul și orice atingere ar fi o uimire sau o înmărmurire... Când ultima senzație mă apropie de Dumnezeu ca o cantată de Bach... Oare mai există pământ?

— Este ștearsă o gândire ce se dispensează de ideea paradisului și goală o simțire ce nu este o implorare a lui. Îmi pare uneori că toate gândurile și toate regretele ar trebui să facă o cunună în jurul lui și că toate forțele nemărturisite ale ființei ar trebui să ne împingă în extazul său. Paradisul este materializarea extazului și locul echivalențelor. Flori, flăcări, ape nu sînt decît adieri și toată firea nu este decît o adiere. Echivalențe în impalpabil și materialitate de fulg... Aș vrea să-mi țină umbră visele, și stîncile să nu fie mai grele ca lumina... Substituirea lumilor în ritm de adieri... adică a le pierde printre degete ca nisipul și a te mîngîia în trecerea lor ca în atingeri de boare... Sînt degete ce pipăie margini de lumi și priviri neutre timpului, actuale în începuturi.

Mai există altceva în afara delirului ceresc și a prezenței cosmogonice? Căci delirul ceresc este sfîrșitul gândirii, iar prezența cosmogonică sfîrșitul omului.

— Începutul lumii este un delir cosmic. De aceea, orice delir este un apel la începuturi. Numai pierzîndu-ne conștiința, ne reamintim de paradis și uităm de spațiu. Căci paradisul este *spațiul* delirului ceresc.

— Iubesc fețele încoronate care au suferit de obsesia morții. Teama născută în confort, groaza mărită de putere și obsesiile alimentate de îmbuibare împrumută meditației morții o eleganță chinuită și o tortură somptuoasă. Sărăcia și cu Moartea seamănă ca două flori într-un buchet veștejit, încît săracii mor precum bogații respiră. Oare Filip al II-lea, la Escorial, și Carol Quintul, la Yuste, nu s-au retras pentru a gândi limita puterii și a dominației lor, moartea?! Aceștia au vrut să domine moartea prin meditație, pentru ca ridicîndu-se deasupra ei, să nu vadă o iluzie în putere. Au înțeles însă

la sfîrșit că descoperirea morții nu te mai poate face *stăpîn* pe nimic. Acel ce descoperă moartea e egal cerșetorului, care se deosebește de ceilalți oameni prin aceea că moartea nu-i mai poate descoperi nimic, *acoperit* fiind de ea.

Filip al II-lea, chemînd pe patul de moarte pe fiul său, moștenitorul tronului, și spunîndu-i: „Te-am chemat ca să vezi unde sfîrșește totul și monarhia” sau Carol Quintul, asis-tînd la înmormîntarea proprie, făcută mult timp înainte de a muri, pentru ca intimitatea cu deznodămîntul să-i atenueze teama, — nu se transformă sub imperiul fricii în cerșetori în *imperiul* lor? Sau împărăteasa Elisabeta de Bavaria, ascu-zîndu-și după evantai, la recepții imperiale, expresia de re-semnare și de groază și abandonîndu-se morții, care, după propriul cuvînt, „grădinărește” în ea!

Viziunea stăruitoare a morții nu te poate face decît cerșetor. Dacă totuși atîți regi singuratici și atîți alți singuratici neîncoronați n-au putut trage această consecință, atît de îngrozitoare pentru muritori și atît de banală pentru sfinți, nu se poate explica decît prin absența celui grăunte de de-mență, care, în limbaj ceresc, se cheamă sfințenie.

Cine a gîndit totul, fără să devină cerșetor, se numește, în limbaj pămîntesc, filozof. Căci dacă filozofii se gîndesc la o altă lume, ei sînt totuși *inapți* pentru ea.

— Cînd ascult sfîrșitul lui *Matthäuspasion* de Bach, înțe-leg pe acei oameni care s-au sinucis din nerăbdarea paradisu-lui...

Un orgoliu ceresc mă leagă de paradis, mai mult decît îi îndepărtează pe creștini umilința de pămînt. Distanța mea de creștinism: imposibilitatea de a concepe ieșirea din lume în afară de orgoliu...

— Mări și țări descoperitu-mi-au pămîntul. Dar inima e deșartă de el...

— Femeia nu-ți iartă nici o inocență, precum viața nici o luciditate.

— Gîndul trebuie să fie virulent asemenea unei picături de otravă sau mîngîietor ca o lacrimă de înger.

— Nu este clipă care, de-aș umple-o de mine, nu m-ar scoate din timp. De m-aș lăsa pradă mie, pe veci m-aș țîrî la intrările altor lumi.

— Numai fiind nedrept cu sfinții, poți recunoaște un drept acestei lumi.

— Toată viața voi fugi spre lumea în care oamenilor li se pare că *sînt*, ca lumea cealaltă să mă îmbrățișeze mai mult, tot mai mult. Hărțuiala între cele două lumi sau între nenumeratele care se interpun are o savoare cerească și un tragic pămîntesc. Zîmbetul îngerilor umbrește cunoașterea; dar de cîte ori singuri în nemîngîiere rămas-am în cunoaștere, lipsiți de adieri cerești... Coloanele lumii sînt regrete ce au devenit blesteme. Oare mîngîierea noastră să fie prăbușirea lumii? Dar îngerii ne vor sări în ajutor.

— Cine a înțeles că lumea asta nu întrece condiția amăgirilor n-are decît două căi: să devină religios, salvîndu-se din lume, sau să salveze lumea, distrugîndu-se. Concesia pe care o facem pămîntului este jertfa vieții noastre. Și amăgirile au altar. Umbrele se hrănesc cu sîngele și cu renunțarea noastră. Capitulările și lașitățile în fața veșniciei constituie osatura lumii, căreia ne predăm — sau răspundem numai unei tentații? Mă vor avea amăgirile întreg? Putea-voi să-mi pun nemîngîierea în serviciul exclusiv al aparențelor? De mă voi amăgi, salvatu-le-am, ca amăgire între amăgiri.

— O presimțire de extaz echivalează o viață. De cîte ori marginile inimii întrec pe ale lumii, de atîtea ori intrăm în moarte de prea multă viață. Cuprinsul inimii, în care se rătăcește universul. Inima deschisă totului sau despre sfișierile inimii... Și despre sîngele inimii care nu pătează decît cerul. Doamne, roșii vor deveni țăriile de sfișierile noastre!

Oare inima să mă fi dezlegat de pămînt? Să-l fi înghițit ea? În ce colț să-l caut, pe ce fund să mă regăsesc? Doamne, m-am prăbușit în inima mea!

CUPRINS

I	
Extaz muzical	5
Despre fericirea de a nu fi sfânt	9
Asupra celui mai mare regret	11
Pentru cei mai singuri	25
II	
[Să izbucnim cu toată ardoarea...]	35
III	
[Negațiile care nu duc la extaz...]	50
Profeția și drama timpului	59
A muri de elan	61
IV	
[Să renunțați la conștiință...]	68
Mozart sau întâlnirea mea cu fericirea	71
Mozart sau melancolia îngerilor	74
Jurământ vieții	83
Șoapte singurătății	84
Rugăciune în vînt	85
Păcat și transfigurare	85
Spovedania lucrurilor	92
Ispita umbrelor	92
Ceasul blestemelor	93
V	
[Simțit-ați vreodată...]	97
În ce fel viața devine suprema valoare	115

Reguli pentru a învinge pesimismul, dar nu suferința	118
Arta de a evita sfințenia	119
Reguli pentru a nu cădea pradă melancoliei	155

VI

Despărțirea de moarte	123
Despărțirea de filozofie	130

VII

[Oare se poate...]	146
Gustul amăgirilor	150
În umbra sfintelor	177

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentînd valoarea timbrului literar
ce se virează

Uniunii Scriitorilor din România,
Cont nr. 45101032,
B.C.R. Filiala sector 1, București

Redactor

OANA BÂRNA

Apărut 2000

BUCUREȘTI — ROMÂNIA

MULTIPRINT

Tipografia MULTIPRINT Iași

Calea Chișinăului 22, et 6, Iași 6600
tel. 032-211225, 236388 fax. 032-211252

Regardant les...
 Ann...
 B...
 C...
 D...
 E...
 F...
 G...
 H...
 I...
 J...
 K...
 L...
 M...
 N...
 O...
 P...
 Q...
 R...
 S...
 T...
 U...
 V...
 W...
 X...
 Y...
 Z...

131
 132
 133
 134
 135
 136
 137

DAVA BANA

BUCHER - ROMANIA

BUCHER

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

HUMANITAS

Cartea care dăinuie

SERIA

memorii / jurnale / convorbiri

CIORAN

Caiete

Traducere din franceză de Emanoil Marcu și Vlad Russo
Vreme de cincisprezece ani (1957–1972), Cioran a umplut treizeci și patru de caiete cu însemnări. Ele au fost găsite după moartea autorului de Simone Boué, prietena sa de o viață, și au fost publicate, în 1997, la Gallimard. Nu avem de-a face cu un jurnal propriu-zis, deși numeroase însemnări sînt datate. Ne găsim mai degrabă în fața unui «laborator» de încercări pentru cărți ulterioare. Oricum, se regăsesc în aceste *Caiete* toate obsesiile și toate imprecățiile lui Cioran, toate furiile și toate regretele sale, exprimate într-un stil a cărui exactitate nu e cu nimic mai prejos de aceea pe care o cunoștem din eseuri și din aforisme. Cîteva «personaje» revin frecvent în însemnări: Ionesco, Michaux, Beckett sau Noica îl determină adesea pe mizantrop să-și dezvăluie nebănuitele resurse de prietenie; altele, anonime sau desemnate doar prin inițiale, îi provoacă obișnuitele răbufniri de sarcasm. Nu altă voce răzbate, așadar, din aceste *Caiete*, ci modulațiile glasului inconfundabil al ultimului mare moralist al veacului.

Ediția Humanitas a *Caietelor* lui Cioran apare în trei volume.

HUMANITAS

Cartea care dăinuie

SERIA

Spectacolul istoriei

Primele apariții

EDWARD BEHR

Ultimul Împărat

Traducere din engleză de Florin Șlapac

Cartea de față este povestea biografică a ultimului împărat chinez, Pu Yi, încoronat în 1908 în legendarul Oraș Interzis din Beijing. La patru ani după încoronare, China devine republică, iar tânărul împărat este detronat. Acesta e doar începutul traseului sinuos, neobișnuit și tragic al vieții lui Pu Yi. Volumul lui Edward Behr, bazat pe cercetări temeinice și pe mărturiile celor care l-au cunoscut personal pe Pu Yi, reface portretul unui supraviețuitor de profesie, capabil să reziste succesiv pierderii tronului, expulzării din Orașul Interzis și numeroaselor comploturi care i-au marcat viața, exilului și închisorii, spre a sfârși ca cetățean de rînd în China comunistă. Scrisă cu un recunoscut fler jurnalistic și impresionant documentată, biografia revelatoare a lui Edward Behr a stat la baza filmului lui Bernardo Bertolucci, *Ultimul împărat*.

HUMANITAS

Cartea care dăinuie

YASUSHI INOUE

Lupul Albastru. Romanul lui Genghis-han

Fragmentare și disperate, cele câteva informații sigure pe care le avem despre viața lui Genghis-han lasă în umbră o parte din personalitatea omului. Depășind granița dintre legendă și realitate, Yasushi Inoue nu face un portret fidel al lui Genghis-han, ci unul fictiv, în manieră proprie. Întemeietorul marelui Imperiu mongol nu este, în primul rînd, un războinic însetat de cuceriri, ci un om frămîntat de îndoieli pînă la capătul vieții. Două motive se întrepătrund de-a lungul romanului: nostalgia originilor și a strămoșului mitic, «Lupul Albastru», și căutarea identității, temă recurentă a literaturii japoneze de după cel de-al doilea război mondial. Inspirat din *Istoria secretă a mongolilor*, un poem epic din secolul al XIII-lea, *Lupul Albastru* este un roman inițiativ de o impresionantă forță artistică.

TALON DE COMANDĂ

Carte Humanitas prin poștă

Citiți pe verso despre avantajele utilizării serviciului nostru direct de distribuție și despre procedura de comandă.

Nr. crt.	Titlu, autor	Preț (lei)	Nr. ex.
1	Caiete. 1957-1965 (vol. I) EMIL CIORAN	74 000	
2	Caiete. 1966-1968 (vol. II) EMIL CIORAN	74 000	
3	Schimbarea la față a României EMIL CIORAN	39 000	
4	Țara mea / Mon pays EMIL CIORAN	39 000	
5	Amurgul gândurilor EMIL CIORAN	39 000	
6	Cioran și muzica (Antologie)	34 000	
7	Eseu despre Cioran FERNANDO SAVATER	34 000	
8	Pro și contra Emil Cioran MARIN DIACONU (editor)	69 000	
9	La apa Vavilonului MONICA LOVINESCU	59 000	
10	Echilibrul spiritual. Publicistica filozofica CONSTANTIN NOICA	74 000	
11	Semnele Minervei. Publicistică CONSTANTIN NOICA	74 000	

CARTE HUMANITAS PRIN POȘTĂ

cu plata ramburs / la primirea coletului

Avantajele dumneavoastră: 10 % reducere din prețul de librărie, indiferent de cantitatea comandată • taxe poștale gratuite / suportate de Humanitas • materiale promoționale la zi privind aparițiile noastre.

Cum comandați: Bifați pe TALONUL DE COMANDĂ precedent titlurile care vă interesează • Adăugați, dacă e cazul, alte titluri Humanitas • Indicați, pentru fiecare titlu, numărul de exemplare dorite • Țineți cont de faptul că lista de titluri disponibile și prețurile înscrise în TALONUL DE COMANDĂ erau valabile la data trimiterii în tipografie a cărții de față • Pentru informații la zi privind titlurile disponibile și prețul lor, sunați la tel. 01/ 223 15 01.

Cum transmiteți comenzile: prin poștă, telefon, fax, e-mail sau Internet (căutați pe site-ul nostru bonul de comandă).

Editura Humanitas

Piața Presei Libere 1

79 734 București — România

Tel.: 01/ 223 15 01, 222 90 61; Fax: 01/ 224 36 32

E-mail: cpp@agora.humanitas.ro

Internet: www.humanitas.ro

Datele dumneavoastră

Nume _____

Adresă _____

Telefon, fax _____

Informații suplimentare (completați aceste rubrici pentru a fi incluse în baza noastră de date destinată unui viitor direct-mail)

Data nașterii _____ Profesia _____

Preferințe de lectură / domenii de interes _____

Semnătura

B.C.U. „M. EMINESCU” IAȘI

Data

36.000 lei

**Dacă esențele
pe care oamenii
le stimează atât de mult,
fără să le iubească,
n-au putut salva nimic,
atunci nu ne mai rămîne
decît curajul amăgirilor.
Să rămînem adică aici pe pămînt,
să ne compromitem
și să ne lichidăm
ca amăgiri între amăgiri.
Esențele ne distrug dincolo de lume:
este o distrugere mai interesantă,
dar nu mai dureroasă.
A te distruge
cu toți amărîții acestui pămînt
este o renunțare mai mare,
mai tristă, mai nemiloasă.
Să știi că lupți
numai pentru amăgiri
și că pentru esențe
n-are rost să faci sacrificii
presupune atîtea lucidități,
atîtea rostogoliri și atîtea victorii,
încît nimic nu te mai poate opri
de la un suprem orgoliu
și de la o supremă umilință.**

888900

ISBN 973-50-0037-7